

FINANSJALIZACJA
GOSPODARSTW
DOMOWYCH
NA PRZYKŁADZIE
MIESZKAŃCÓW
KIELC

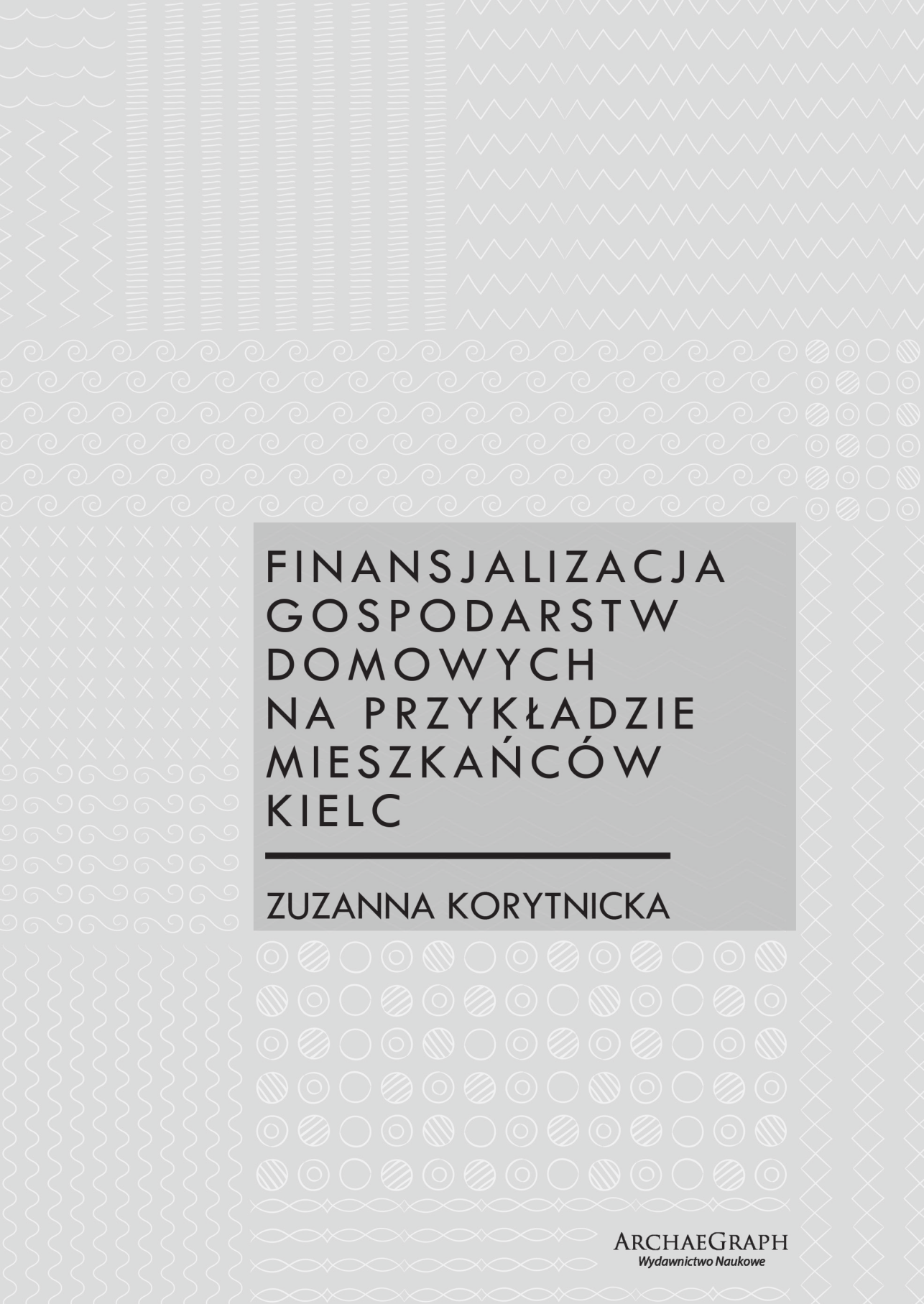
ZUZANNA KORYTNICKA

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

FINANSJALIZACJA GOSPODARSTW
DOMOWYCH NA PRZYKŁADZIE
MIESZKAŃCÓW KIELC

ZUZANNA KORYTNICKA

The book cover features a light gray background with various white geometric patterns. At the top, there are vertical lines of varying lengths and zigzag patterns. Below this is a horizontal band of repeating swirls. The central text is contained within a dark gray rectangular box. The title is written in a bold, black, sans-serif font. Below the title is a horizontal line, followed by the author's name. At the bottom of the cover, there are more geometric patterns, including a grid of circles with different internal designs and a row of interlocking diamond shapes.

**FINANSJALIZACJA
GOSPODARSTW
DOMOWYCH
NA PRZYKŁADZIE
MIESZKAŃCÓW
KIELC**

ZUZANNA KORYTNICKA

AUTORKA
ZUZANNA KORYTNICKA

RECENZJA
PROF. ZW. DR HAB. PETRO GARASYIM

SKŁAD, KOREKTA I PROJEKT OKŁADKI
KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY AUTHOR & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-67527-79-8

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:
www.archaegraph.pl

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ, WRZESIEŃ 2023

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Rozdział 1	
Wprowadzenie do problematyki zjawiska finansjalizacji	11
1.1 Definicja zjawiska finansjalizacji.....	11
1.2 Przyczyny i konsekwencje rozwoju finansjalizacji w Polsce i na świecie.....	20
1.3 Rola finansjalizacji w Polsce i symptomy jej kultury.....	28
Rozdział 2	
Finansjalizacja gospodarstw domowych	37
2.1 Definicja, podział oraz funkcje gospodarstw domowych.....	37
2.2 Istota, konsekwencje i zachowania gospodarstw domowych.....	43
2.3 Sposoby i cele w procesie zarządzania finansami przez gospodarstwa domowe.....	48
Rozdział 3	
Metodologiczne podstawy przeprowadzonych badań	55
3.1 Cel i przedmiot badań.....	55
3.2 Problem, pytania i hipotezy badawcze.....	56
3.3 Metody, techniki i narzędzia badawcze.....	59
3.4 Dobór próby badawczej.....	61
Rozdział 4	
Analiza wyników badań empirycznych - ilościowych	65
4.1 Charakterystyka badanych respondentów.....	65
4.2 Oszczędności gospodarstw domowych.....	71
4.3 Skłonność gospodarstw domowych do korzystania z produktów finansowych, kredytowych i inwestycyjnych.....	81
4.4 Zasoby finansowe gospodarstw domowych.....	98
Zakończenie	111
Bibliografia	115
Spis rysunków	121
Spis tabel	122
Spis wykresów	126

WPROWADZENIE

Współcześnie w wyniku dynamicznego wzrostu gospodarczego oraz rosnących potrzeb konsumentów gospodarstw domowych, na całym świecie zachodzi zjawisko finansjalizacji. W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach europejskich i pozaeuropejskich, korzystanie z usług finansowych w celu zaspokojenia coraz większych potrzeb staje się częścią życia każdego człowieka. Tymczasem wzrastający udział aktywów finansowych w ogóle aktywów gospodarstw domowych będzie przyczyniać się do przyszłościowego rozwoju budżetu domowego społeczeństwa. Z kolei wzrastające znaczenie instytucji finansowych w gospodarce będzie skutkowało wzrostem ważności dochodów tworzonych przez te podmioty, a nieustannie wzrastający udział transakcji niewidzialnych zachodzących w ogóle transakcji dokonywanych wśród badanych kielczan będzie ewoluował, aby zaspokoić wszystkie potrzeby konsumentów.

Badania nad finansjalizacją gospodarstw domowych mają w Polsce szczególne znaczenie. Ten obszar ekonomii rzadko występuje w polskiej literaturze naukowej. Niewiele jest też badań na ten temat. Co więcej brak jest badań nad finansjalizacją gospodarstw domowych wśród mieszkańców Kielc.

Uwzględniając powyższe przesłanki podjęto decyzję o przeprowadzeniu badań w zakresie finansjalizacji gospodarstw domowych na przykładzie mieszkańców Kielc.

Celem pracy jest diagnoza finansjalizacji gospodarstw domowych na przykładzie mieszkańców Kielc.

Przyjętemu celowi pracy podporządkowano następujące cele szczegółowe:

- C1. Zbadanie, jaki jest cel oszczędzania mieszkańców Kielc.
- C2. Zbadanie czy mieszkańcy Kielc korzystają z produktów finansowych.
- C3. Zbadanie czy mieszkańcy Kielc korzystają z produktów kredytowych.

- C4. Zbadanie, jaki jest sposób płacenia mieszkańców Kielc za drobne codzienne zakupy.
- C5. Zbadanie zarobków miesięcznych mieszkańców Kielc.

Główny problem badawczy sformułowano w postaci następującego pytania: W jakim stopniu kieleckie gospodarstwa domowe są ufinansowane?

W odniesieniu do przyjętego problemu badawczego sformułowano następujące pytania badawcze:

- P1. Czy istnieje związek między wiekiem mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania?
- P2. Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca?
- P3. Czy istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych?
- P4. Czy istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych?
- P5. Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/ domem)?
- P6. Czy istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?
- P7. Czy istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?

W odniesieniu do przyjętego problemu badawczego sformułowano następujące hipotezy badawcze:

- H1. Istnieje związek między wiekiem mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania. Starsi mieszkańcy Kielc częściej niż młodsi oszczędzają na remont domu/mieszkania.
- H2. Istnieje związek liniowy między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca.
- H3. Istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych.
- H4. Istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych.

- H5. Istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem).
- H6. Nie istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.
- H7. Istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.

Niniejsza praca składa się z czterech rozdziałów, z których dwa pierwsze mają charakter teoretyczny, rozdział trzeci ma charakter metodologiczny, zaś rozdział czwarty ma charakter empiryczny.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym *Wprowadzenie do problematyki zjawiska finansjalizacji* omówiono pojęcie zjawiska finansjalizacji. Porównano przyczyny i konsekwencje rozwoju finansjalizacji w Polsce i na świecie. Scharakteryzowano rolę finansjalizacji w Polsce oraz symptomy jej kultury.

W drugim rozdziale teoretycznym zatytułowanym *Finansjalizacja gospodarstw domowych* wyjaśniono pojęcie, podział oraz funkcje gospodarstw domowych. Zaprezentowano istotę, konsekwencje i zachowania gospodarstw domowych. Przedstawiono sposoby i cele w procesie zarządzania finansami przez gospodarstwa domowe.

Rozdział trzeci zatytułowany *Metodologiczne podstawy przeprowadzonych badań* przedstawia metodologiczne podstawy badań własnych. Sformułowano cel, problem badawczy, pytania badawcze i hipotezy badawcze. Zaprezentowano metody, techniki i narzędzia badawcze, a także dobór próby badawczej.

Rozdział czwarty zatytułowany *Analiza badań empirycznych – ilościowych* zawiera ilościową analizę wyników badań zrealizowanych wśród mieszkańców Kielc. Na początku scharakteryzowano badanych mieszkańców. W kolejnych podrozdziałach (4.2-4.7) omówiono wyniki badań przeprowadzonych na respondentach dzięki zastosowaniu wykresów częstości w ujęciu procentowym oraz zastosowano testy statystyczne w celu zbadania poszczególnych zależności.

Zakończenie podsumowuje argumenty przedstawione w pracy i przedstawia wnioski z badań. Odnosi się również do testowania postawionych hipotez badawczych.

W celu udowodnienia przedstawionych hipotez badawczych oraz osiągnięcia zakładanych celów badawczych wykorzystano różne metody badań ekonomicznych prowadzonych nad finansjalizacją gospodarstw domowych.

1. Metodę krytycznej analizy literatury, pozwalającą na ocenę stanu wiedzy w zakresie finansjalizacji gospodarstw domowych.

2. Metodę sondażu diagnostycznego pozwalającą na zgromadzenie danych dotyczących finansjalizacji gospodarstw domowych.
3. Metody analiz statystycznych umożliwiającą wnioskowanie dotyczące różnicowania według różnych charakterystyk formalnych wiedzy i postaw finansjalizacji gospodarstw domowych.

Przy badaniu poszczególnych zagadnień wykorzystano krajową i międzynarodową literaturę dotyczącą finansjalizacji, w tym w szczególności finansjalizacji gospodarstw domowych. Wykaz literatury wykorzystanej w niniejszym opracowaniu znajduje się w bibliografii.

Wyniki badań autorskich są ważnym źródłem informacji. W niniejszym badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Narzędziem badawczym był więc kwestionariusz ankiety. Za pomocą kwestionariusza ankiety przebadano 174 celowo dobranych mieszkańców Kielc. Pozwoliło to na uzyskanie ilościowego materiału badawczego.

WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI ZJAWISKA FINANSJALIZACJI

1.1. DEFINICJA ZJAWISKA FINANSJALIZACJI

Celem tego rozdziału jest wprowadzenie do problematyki ostatnimi czasy bardzo popularnego i dość często spotykanego już współcześnie zjawiska jakim jest finansjalizacja.

Finansjalizacja staje się coraz ważniejszym tematem badawczym z obszaru nauk o ekonomii i finansach. Jest wiele typologii tego zjawiska, niemniej spośród wielu przebijają się trzy główne: pojawienie się nowego reżimu akumulacji, dominację orientacji na wartość dla akcjonariuszy oraz finansjalizację życia codziennego¹. Na uwagę zasługuje również ewolucja samego pojęcia. W literaturze istnieje pogląd, że w latach 90-tych popularne było słowo globalizacja, w 2000 roku neoliberalizm, natomiast po 2010 roku zyskało na popularności słowo finansjalizacja², choć niektórzy idą krok dalej mówiąc o sfinansjalizowanym kapitalizmie³.

Kontynuacja wątku „typologii” wymaga przedstawienia finansjalizacji w wymiarze definicyjnym. Słowo finansjalizacja wywodzi się z angielskiego słowa *financialization*. W literaturze znaleźć można liczne zamienniki tego

¹ T. J. Klinge, R. Fernandez, M. B. Aalbers, *Whither corporate financialization? A literature review*, Division of Geography & Tourism, KU Leuven, Belgium 2021, s. 1-2.

² A. Loftus, H. March, T. F. Purcell, *The political economy of water infrastructure: An introduction to financialization*, „WIRES Water” 2018, nr 6, s. 4.

³ B. Bonizzi, A. Kaltenbrunner, J. Powell, *Subordinate Financialization in Emerging Capitalist Economies*, „Greenwich papers in political economy” 2019, nr 69, s. 3.

słowa⁴ takie jak np.: kapitalizm giełdowy, epoka finansów⁵, kapitalizm kasy-na⁶, finansyzacja, ufinansowanie, giełdyzacja, bankokracja, kapitalizm finansowy⁷, a także kapitalizm rentierski i kapitalizm odcinania kuponów⁸.

Na przestrzeni czasu zagraniczni oraz polscy twórcy w swoich publikacjach tłumaczą zjawisko finansjalizacji w synonimicznych znaczeniach. Wybrane określenia według obcokrajowych autorów na przestrzeni 30 lat przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Definicje finansjalizacji według zagranicznych autorów

Autor	Rok	Definicje finansjalizacji według zagranicznych autorów
J. Tobin	1984	Stan, w którym coraz więcej pieniędzy inwestuje się w działalność finansową kosztem produkcji towarów i usług
G. Epstein	2001	Zwiększenie znaczenia rynków, motywów, instytucji i elit finansowych w funkcjonowaniu gospodarki
J. Bibow	2010	Jakościowa zmiana priorytetów sektora finansowego – od promowania obrotów i inwestycji rzeczowych po nieokreśloną spekulację i charakterystykę hazardu finansowego
S. Solari	2010	Przekształcenie kapitalizmu przedsiębiorczego w kapitalizm rentierski, w wyniku, którego inwestorzy zastępują przedsiębiorców jako główne siły napędowe życia gospodarczego
G. R. Krippner	2011	Tendencja do zwiększania zysków poprzez sektor finansowy, a nie poprzez produkcję
Y. K. Kim	2011	Proces rosnącego wpływu rynków finansowych, instytucji i elit na politykę gospodarczą i wyniki gospodarcze
P. Kedrosky, D. Stangler	2011	Przyczynowość rozwoju sektora finansowego w gospodarce
B. Kus	2012	Coraz większe znaczenie działalności finansowej i transakcji w ramach ogólnej działalności gospodarczej
J. Assa	2012	Rosnąca rola finansowych: przesłanek, rynków, podmiotów i instytucji w funkcjonowaniu gospodarki krajowej i międzynarodowej; model akumulacji ekonomicznej, w którym zyski są zwiększane głównie poprzez kanały finansowe, a nie poprzez handel lub produkcję towarową; wzrost działalności podmiotów niefinansowych na rynkach finansowych.
E. Stockhammer	2012	Rosnąca rola przesłanek, rynków, podmiotów i instytucji w funkcjonowaniu gospodarki krajowej i międzynarodowej

⁴ M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie zdrowia*, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 39.

⁵ M. Księżyk, *Źródła i ekonomiczne skutki kryzysów finansowych*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 2013, nr 30, s. 6.

⁶ A. Lewicka-Strzałecka, *Kultura finansjalizacji*, „Prakseologia” 2015, nr 157, s. 210.

⁷ P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania wartością na finansjalizację przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73, s. 498.

⁸ M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie...*, op.cit., s. 39.

N. Álvarez	2012	Od lat 80. XX wieku wzrost siły kapitału finansowego
B. Fattouh, L. Mahadeva	2012	Udział indeksu w obrocie towarowym przez inwestorów instytucjonalnych niezainteresowanych fizyczną dostawą tych towarów
K. Tang, W. Xiong	2012	Dostęp do rynków towarowych dzięki licznym wehikulom inwestycyjnym
R. Batt	2012	Przejście od kapitalizmu menedżerskiego do nowej formy kapitalizmu finansowego, w którym firmy są postrzegane jako aktywa transakcyjne i obiekty, które maksymalizują zyski dzięki wykorzystaniu strategii finansowych
V. G. Bruno	2013	Wzrost roli instytucji finansowych na rynkach towarowych
M. Seccareccia	2013	Zdominowanie gospodarki przez rynki finansowe, która wcześniej opierała się na finansowaniu bankowym
D. Gabor, C. Ban	2013	Zdolność do przenoszenia ryzyka – związana ze stopniem płynności transakcji rynkowych
T. Kalogerakos	2013	Anglosaski model kapitalizmu – promowanie prywatyzacji, deregulacji rynków finansowych i niestabilności
P. Gibbon	2013	Wzrost udziału instytucji finansowych (funduszy hedgingowych, funduszy inwestycyjnych i emerytalnych) w strukturach obrotu kontraktami terminowymi na towary. Pojawienie się i popularność nowych instrumentów finansowych wspierających spekulację
P. Dünhaupt	2013	Rynki, podmioty i instytucje finansowe odgrywające coraz większą rolę w funkcjonowaniu gospodarek krajowych i międzynarodowych
W. Turbeville	2014	Wielkość i znaczenie instrumentów finansowych i transakcji w odniesieniu do całego procesu wzrostu gospodarczego
F. M. Rugitsky	2014	Centralizacja władzy przez sektor finansowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania wartością na finansjalizację przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73, s. 498; M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie zdrowia*, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 42-43; P. Wiśniewski, *Nowe miary finansjalizacji [w:] Rozwój nauki o finansach*, Z. Wydra (red.), Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014, s. 326-329.

Poziom finansjalizacji polskiej gospodarki jest inny niż krajów rozwiniętych. Kultura finansjalizacji zatem w specyficzny sposób zakorzeniła się w Polsce⁹. Zjawisko finansjalizacji pojawiło się tu w znacznie późniejszym

⁹ A. Lewicka-Strzałecka, *Kultura...*, op.cit., s. 210.

czasie niż za granicami państwa, stąd też węższy przedział czasowy. Tabela 2 przedstawia jak w przeciągu 8 lat polscy pisarze definiowali pojęcie finansjalizacji.

Tabela 2. Definicje finansjalizacji według polskich autorów

Autor	Rok	Definicje finansjalizacji według polskich autorów
J. Toporowski	2008	Wzrost dochodów akcjonariuszy i jego wpływ na podejmowanie decyzji, zwłaszcza tych związanych z inwestycjami kapitałowymi. Ten wzrost nastąpił kosztem pracowników, konsumentów i kierownictwa firmy
J. Trembińska	2009	W gospodarkach krajowych i międzynarodowych rośnie rola rynków finansowych, instytucji czy zachęt finansowych
S. Flejterski	2010	Proces odłączania rynków i instytucji finansowych od rzeczywistych procesów
J. Żyżyński	2010	Proces nieproporcjonalnego wzrostu w sektorze finansowym
E. Mączyńska	2011	Nadmierny wzrost sektora finansowego w stosunku do realnego sektora wytwórczego
P. H. Debiński	2011	Efekt zmian w relacjach międzyludzkich
G. A. Olszewska	2012	Obejmuje stopniowy monopol na kapitał niezbędny do sfinansowania wszelkich inwestycji w rękach największych instytucji finansowych
P. Wiśniewski	2012	Proces zwiększania wpływu rynków, instytucji i elit finansowych na politykę gospodarczą i osiąganie wyników ekonomicznych
M. Księżyk	2013	Szybki rozwój rynku usług finansowych stanowi siłę napędową tworzenia innowacji finansowych i zastrzyku kapitału produkcyjnego w transakcje finansowe wysokiego ryzyka
W. Aspadarec	2013	Rosnące znaczenie sektora finansowego w funkcjonowaniu międzynarodowych rynków towarowych
E. Gostomski	2014	Światowy sektor finansowy, który szybko zyskał na znaczeniu i rozmiarze, a także jego autonomii w stosunku do rzeczywistego sektora gospodarczego
A. Kamela-Sowińska	2014	Coraz bardziej dominujący sektor finansowy w działalności podmiotów gospodarczych i osób fizycznych
M. Ratajczak	2014	Jest przejawem pewnych procesów historycznych o charakterze obiektywnym, których nasilenie w pewnym stopniu zostało wpisane w dzieje ludzkości od zarania dziejów, w związku z niezwykle innowacją gospodarczą i społeczną pieniądza
K. Jajuga	2014	Wzrost znaczenia zagadnień finansowych w procesie podejmowania decyzji gospodarczych i ich wpływ na sprawne funkcjonowanie podmiotów gospodarczych i zachowania społeczeństwa

G. Gołębiowski, P. Szczepankowski	2015	To jedna z ekonomicznych „płyt tektonicznych” ostatnich kilkadziesiąt lat, nadmiernego wzrostu i degradacji sektora finansowego, któremu towarzyszy gwałtowne zawężenie horyzontów podejmowania decyzji gospodarczych i zanik kultury myślenia strategicznego
M. Remlein	2015	Proces zwiększania wpływu sektora finansowego na politykę gospodarczą i wpływy zarządzania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania wartością na finansjalizację przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73, s. 498; M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie zdrowia*, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 42-43; P. Wiśniewski, *Nowe miary finansjalizacji [w:] Rozwój nauki o finansach*, Z. Wydra (red.), Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014, s. 326-329.

Sektor finansowy przekształcił się z tradycyjnej roli wspomaganie i uzupełniania sektora realnego, stając się dominującym uczestnikiem w życiu gospodarczym i społecznym. Ten ogólny pogląd na finansjalizację gospodarki jest niewystarczający. Dlatego warto spróbować innego przybliżenia, np. rozróżnienia między wąską a szeroką finansjalizacją¹⁰. M. Ratajczak w swojej publikacji uścił podział finansjalizacji w szerokim oraz wąskim znaczeniu¹¹. Zestawienie tego podziału przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Podział finansjalizacji według M. Ratajczaka

Podział finansjalizacji	
Szerokie znaczenie finansjalizacji	Wąskie znaczenie finansjalizacji
<ul style="list-style-type: none"> • domena finansowa przewyższa domenę fizyczną w atomizacji; • uzyskiwanie większego wpływu na politykę gospodarczą i efekty gospodarowania przez rynki i elity finansowe; • sektor finansowy i standardy finansowe odgrywają coraz większą rolę w ogólnym funkcjonowaniu gospodarki. 	<ul style="list-style-type: none"> • rosnące znaczenie działalności finansowej w niefinansowych podmiotach gospodarczych; • zmiany w źródłach dochodów podmiotów niefinansowych, które są generowane z działalności finansowej, a nie tradycyjnej działalności gospodarczej.

Źródło: P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania wartością na finansjalizację przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73, s. 499.

Analiza powyższych definicji pozwala scharakteryzować zjawisko finansjalizacji. Przede wszystkim jedną z cech charakterystycznych są specyficzne atuty sektora finansowego w stosunku do realnej gospodarki, które z kolei

¹⁰ D. Urban, *Finansyzacja gospodarki w ujęciu makroekonomicznym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny” 2020, nr 82(1), s. 236.

¹¹ M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie...*, op.cit., s. 39.

prowadzą do coraz większej wartości dochodów w tym sektorze i coraz większego wpływu na decyzje gospodarcze podmiotów prowadzących działalność pozafinansową. Oprócz dominacji sektora finansowego w gospodarce jako bardziej szczegółowe, charakterystyczne cechy finansjalizacji można wyróżnić następujące procesy i zjawiska¹²:

- popularność i szybki rozwój rynku finansowego;
- deregulacja systemu finansowego i poszczególnych gospodarek;
- ciągłe poszerzanie zakresu instrumentów i instytucji finansowych;
- podejmowanie decyzji w zakresie polityki społeczno-gospodarczej sprzyjającej
- rozwojowi rynków finansowych;
- zwiększenie ciągłej konsumpcji kredytu;
- powszechne istnienie i ciągły rozwój instytucji, rynków, instrumentów i schematów finansowych w życiu gospodarczym i społecznym;
- edukacja kultury finansowej¹³.

Literatura zachodnia nawołująca termin finansjalizacja przygląda się od strony narastającego udziału sektora finansowego¹⁴ w procesie kreowania wartości produktu krajowego brutto jak i znaczącej, a zarazem dominującej roli produktów finansowych. Odnosi się ona do podmiotów niefinansowych zarówno na skutek poszukiwania jak i na skutek pozyskiwania kapitału¹⁵. Sama finansjalizacja jest promowana przez sojusze wielostronnych organizacji „rozwojowych”, rządów krajowych oraz właścicieli i instytucji kapitału prywatnego¹⁶. Przyjmuje się, że tzw. „sercem” finansjalizacji jest rynek kapitałowy¹⁷.

Badane zjawisko nie jest czymś nowym, nie zostało wymyślone na skutek procesów zachodzących w gospodarce lokalnej, krajowej czy też światowej. Aktualnie zyskało ono po prostu na popularności i cieszy się znacznie większym zainteresowaniem, co dało załazek pewnemu ruchowi gospodarczemu. Rynek stał się wówczas najszybszym i najsprawniejszym regulatorem kreowania procesów gospodarczych, a zarazem traktowano go za kreatora i regulatora

¹² M. Remlein, *Finansyzacja i jej skutki w sprawozdaniu finansowym polskich spółek giełdowych branży paliwowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2015, nr 138, s. 131.

¹³ Ibidem.

¹⁴ S. Knuth, *Breakthroughs for a green economy? Financialization and clean energy transition*, „Energy Research and Social Science” 2018, nr 41, s. 19.

¹⁵ P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania...*, op.cit., s. 499.

¹⁶ B. M. Hunter, S. F. Murray, *Deconstructing the Financialization of Healthcare*, „Development and Change” 2019, nr 5, s. 1263.

¹⁷ J. Petry, *Financialization with Chinese characteristics?, Exchanges, control and capital markets in authoritarian capitalism*, „Economy and Society” 2020, nr 49(2), s. 216-217.

interesu publicznego¹⁸. Wyjściowo termin ten odnosi się do minionych lat, w czasie których zaobserwowano pewne widoczne procesy transformacji systemu finansów w szerszym oraz węższym stadium. Rozwój rynku finansowego zaczął nabierać dużego tempa, co spowodowało wdrożenie niebezpiecznych zmian w życiu gospodarczym i społecznym¹⁹. Według finansjalizacji przejawem tej transformacji jest przede wszystkim wzrost znaczenia sektora finansowego w gospodarce na skalę światową. Twórcy w odmienny sposób określali fazy tego procesu, w szczególności w stadium jego początkowego rozwoju. Twierdzili mianowicie, iż finansjalizacja to główny model ładu korporacyjnego we współczesnej gospodarce czy też stopniowe dostosowanie rynków kapitałowych nad systemem bankowym, a także wzrost politycznego i ekonomicznego znaczenia osób utrzymujących się z pomnażania kapitału²⁰.

Dobre zdefiniowanie finansjalizacji prowadzi do prawidłowego zdiagnozowania roli tego zjawiska we współczesnej gospodarce. Finansjalizacja obejmuje rosnącą rolę działań finansowych, rynków finansowych, aktorów finansowych oraz instytucji finansowych w działaniach gospodarki w wymiarze krajowym i międzynarodowym. Można przy tym dodać, że finansjalizacja manifestuje mniejsze więzi regulacji finansowych, a większy dostęp do kredytu, większy udział firm niefinansowych na rynku finansowym oraz większy udział sektora finansowego w dochodzie narodowym i zatrudnieniu²¹. Istotnym miernikiem finansjalizacji jest poziom aktywów finansowych posiadanych przez korporacje niefinansowe²².

Wykazywane są silne dowody na finansjalizację surowców, a więc dodatnią korelację między szokami w zwrotach z rynków akcji a szokami w zwrotach z kontraktów terminowych na towary²³.

Finansjalizacja jest pewną formą transformacji strukturalnej, która nie musi prowadzić do powiększania różnic w dochodzie. Warto rozumieć kontekst problemu, w ramach którego finansjalizacja może zwiększać nierówności, ale z drugiej strony w różnych instytucjonalnych kontekstach te „kanały” mogą być niwelowane. Dla przykładu, prawo pracy na poziomie przedsiębiorstwa

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ M. Ostrowska, *Finansjalizacja w ochronie...*, op.cit., s. 40.

²⁰ J. D. Tomaszewski, *Finansjalizacja a zmiany strukturalne na rynku towarów rolnych w pierwszych latach XXI* „Annales H – Oeconomia” 2015, nr 4, s. 602.

²¹ E. Huber, B. Petrova, J. D. Stephens, *Financialization, labor market institutions and inequality*, „Review of International Political Economy” 2022, nr 29, s. 425-452.

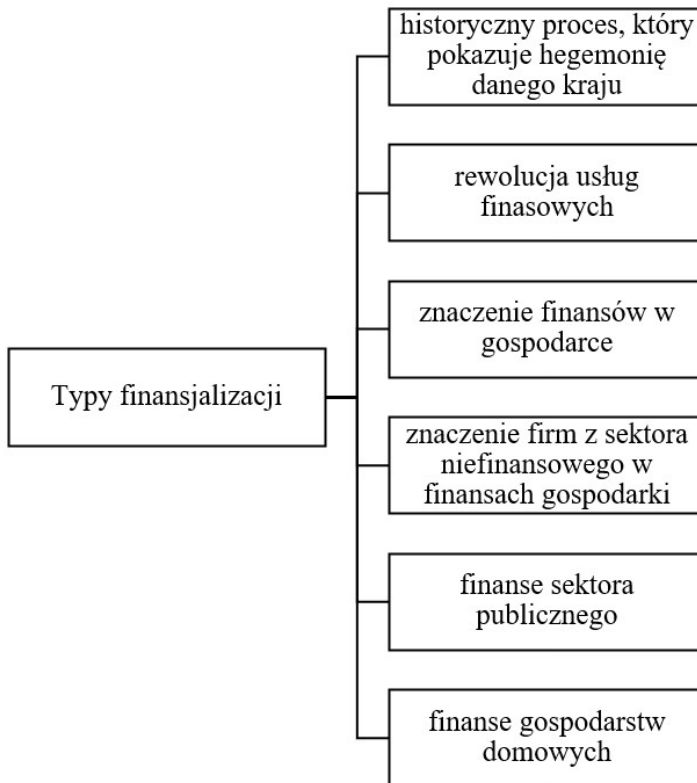
²² Ibidem, s. 13.

²³ D. K. Nguyen, A. Sensoy, R. M. Sousac, G. S. Uddin, *U.S. Equity and Commodity Futures Markets: Hedging or Financialization?*, „Energy Economics” 2020, nr 86, s. 5.

i na poziomie społecznym z jednej strony może być wzmacniane lub osłabiane przez krajowe prawodawstwo²⁴.

Finansjalizacja zabezpiecza neoliberalne narracje i dyskursy, które podkreślają indywidualną odpowiedzialność, podejmowanie ryzyka i aktywne inwestowanie na rzecz samej jednostki w ramach „neutralnych” lub nawet „naturalnych” ograniczeń narzucanych przez rynki finansowe i finansowe normy zdolności kredytowej²⁵ (rys. 1).

Rysunek 1. Typy finansjalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. B. Aalbers, *Financialization* [w:] *The International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment, and Technology*, (red.) D. Richardson, N. Castree, M. F. Goodchild, A. L. Kobayashi, R. Marston, Wiley, Oxford 2019, s. 3-4.

Ze względu na charakter niniejszej pracy, dalsze rozważania naukowe zostaną zawężona do obszaru finansjalizacji gospodarstw domowych.

²⁴ E. Huber, B. Petrova, J. D. Stephens, *Financialization...*, op.cit, s. 24.

²⁵ S. Storm, *Financialization and Economic Development: A Debate on the Social Efficiency of Modern Finance*, „Development and Change” 2018, nr, 49(2), s. 308.

Ten typ finansjalizacji staje się wiodącą koncepcją dla zrozumienia głównych zmian zachodzących we współczesnym sektorze gospodarstw domowych²⁶. Zasięg finansjalizacji ma nie tylko wymiar ekonomiczny, ale i społeczny jak i przestrzenny²⁷.

W ramach de-finansjalizacji G. Wijburg zwraca uwagę na następujące obszary:

- reformy finansowe;
- polityka wzmocnienia publicznego i dostępnego mieszkalnictwa;
- alternatywne modele dotyczące przestrzeni miejskiej lub lokalne inicjatywy²⁸.

Obszary te zostały zestawione w tabeli 4 wraz z nawiązaniem do ich problemów.

Tabela 4. Główne obszary związane z de-finansjalizacją

Obszar	Problem
Reformy rynku finansowego	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie zrównoważone nowe modele bankowe mogą być zidentyfikowane lub wprowadzone? • Jakże reformy rynku kapitałowego mogą być wprowadzone, aby wprowadzić ograniczenia dla kreowania wartości udziałowca i wprowadzenia własności prawdziwego majątku? • Jak tzw. „offshore banking” może być ograniczony? • Jak budowa domów może być regulowane przez podatki?
Reformowanie publicznego i dostępnego sektora mieszkaniowego oraz wprowadzanie alternatywnych modeli sektora mieszkaniowego	<ul style="list-style-type: none"> • Jak podejście podażowe może być wprowadzane przez społeczno-polityczne system zdominowany przez ideologię własności domowej? • Jak regulacje wynajmu mogą być pomocne w ograniczeniu finansjalizacji gospodarstw domowych? • Jakie czynniki społeczno-ekonomiczne mogą być wprowadzone do produkcji dostępnych domów/mieszkań?
Alternatywne typy zarządzania miejskiego oraz „antypolityczne” ruchy społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • W jaki sposób progresywna polityka miejska może być wyzwaniem dla finansjalizacji lokalnie? • W jaki sposób de-finansjalizacja może wpływać na różne miejsca geograficzne? • W jaki sposób ruchy miejskie mogą kształtować politykę rynku mieszkań?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: G. Wijburg, *The de-financialization of housing: towards a research agenda*, „Housing Studies” 2021, No. 36, Vol. 8, s. 1288.

²⁶ G. Wijburg, *The de-financialization of housing: towards a research agenda*, „Housing Studies” 2021, nr 36, s. 1276-1277.

²⁷ M. August, *The financialization of Canadian multi-family rental housing: From trailer to tower*, „Journal of Urban Affairs” 2020, nr 7, s. 2.

²⁸ G. Wijburg, *The de-financialization...*, op.cit., s. 1287.

Podsumowując finansjalizacja jest pojęciem, które zdomowało się w literaturze zagranicznej²⁹. Autorzy swoich dzieł niezależnie od swojej narodowości i ubierania definicji w inne słowa podobnie określali dane zjawisko. Trudno zatem znaleźć w literaturze przedmiotu jednoznaczną definicję, zaakceptowaną przez środowisko naukowe³⁰. W Polsce termin ten pojawił się stosunkowo niedawno zatem jego rozwój jest jeszcze na wczesnym etapie i ciągle jeszcze stanowi relatywną nowość.

1.2. PRZYCZYNY I KONSEKWENCJE ROZWOJU FINANSJALIZACJI W POLSCE I NA ŚWIECIE

Kwestia przyczyn i konsekwencji rozwoju finansjalizacji w Polsce wydaje się ważna, ponieważ na pierwszy rzut oka można odrzucić argument za finansjalizacją polskiej gospodarki: ani polski sektor finansowy nie odgrywa większej roli w tworzeniu wartości dodanej do gospodarki narodowej, ani polskie instytucje finansowe nie wydają się mieć podobnej skali i charakteru. Ma to związek z charakterem ich podstawowej działalności. W Polsce instytucje bankowe nie wytwarzają i nie handlują instrumentami rynku kapitałowego, są zbliżone wielkością do najbardziej rozwiniętych gospodarek, a inwestycje w sektor finansowy nie wydają się odgrywać kluczowej roli w efekcie krajowej dynamiki gospodarczej. Trudno więc mówić o funkcjonowaniu sektora finansowego jako całości, jego dominacji nad sektorem produkcyjnym, czy też pozornej zmianie władzy instytucji finansowych, dyktującej tym samym warunki gry innym podmiotom gospodarczym. To właśnie te wymiary wydają się być ważne w teorii finansjalizacji. Krótko mówiąc, nie ma w Polsce toksycznych aktywów, nie ma groźby bankructwa w sektorze bankowym i trudno mówić o dominacji sektora finansowego nad resztą gospodarki³¹.

Cechą charakterystyczną zdecydowanej większości gospodarek narodowych jest to, że aktywa finansowe rosną szybciej niż PKB. To samo dotyczy polskiego systemu finansowego (rys. 2). W efekcie w 2006 roku aktywa finansowe Polski stanowiły ponad 100% PKB, a obecnie wynosi około 130%. W Unii Europejskiej jest to jednak 466%³². Tak więc w Polsce nadal istnieje

²⁹ M. Remlein, *Finansyzacja i jej...*, op.cit., s. 130-131.

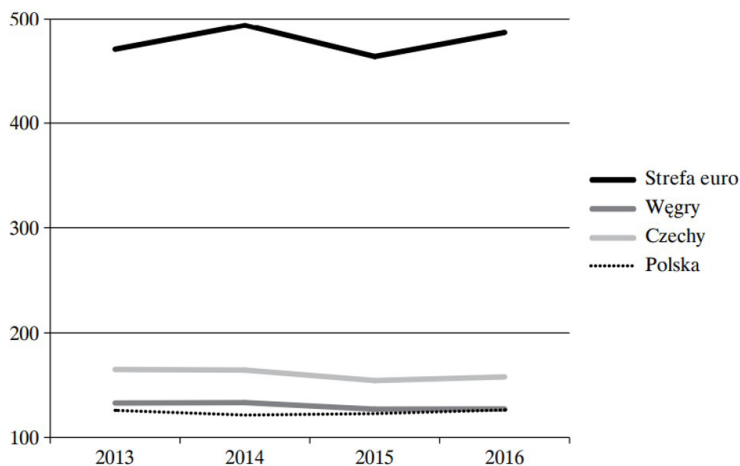
³⁰ Ibidem.

³¹ M. Lewicki, *Za mała by sfinansjalizować? Procesy finansjalizacji i polska gospodarka*, „Prakseologia” 2014, nr 155, s. 126-127.

³² W. Gumuła, *Gospodarka polska w dobie finansjalizacji* [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne: polityka, finanse i innowacje*, M. Urbaniec, M. Kosała, I. Czaja (red.), Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2020, s. 91.

względna równowaga między sektorem finansowym i realnym, podczas gdy np. kraje OECD mają do czynienia z ogromną nierównowagą – aktywa finansowe to ponad sześciokrotność łącznego PKB państw członkowskich³³. Dlatego też ogromna nierównowaga między sferą realną i finansową oraz jedno z kluczowych zjawisk finansjalizacji nie dotknęły Polski³⁴.

Rysunek 2. Aktywa systemu finansowego w relacji do PKB w wybranych krajach Europy (%)

Źródło: J. Franc-Dąbrowska, *Ufinansowanie gospodarki i finansowy wzrost*, „Ekonomista” 2018, nr 6, s. 711.

Opisane mechanizmy uruchomiły proces finansjalizacji skoncentrowany na mieszkalnictwie. M. B. Aalbers definiuje to zjawisko jako zwiększoną dominację podmiotów finansowych, rynków, praktyk, wycen i opisów, które prowadzą do strukturalnej transformacji gospodarek, firm i gospodarstw domowych. W ramach tego procesu nieruchomości mieszkalne zostały w pewnym stopniu oderwane od funkcji społecznej, stając się wysoce rynkowymi i utowarowanymi, przez co zajmują znaczącą pozycję w portfelach inwestycyjnych. Od wspierania mieszkań komunalnych i dotowania czynszów po promowanie nieruchomości opartych na kredytach hipotecznych³⁵.

³³ W. Gumuła, *Osobliwy przebieg finansjalizacji w Polsce, co dalej?*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/-tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/osobliwy-przebieg-finansjalizacji-w-polsce-co-dalej/> (02.06.2022).

³⁴ W. Gumuła, *Gospodarka polska...*, op.cit., s. 91.

³⁵ D. Gadowska-dos Santos, *Istota i skala finansjalizacji rynku nieruchomości mieszkaniowych w Polsce w latach 2000-2015*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2018, nr 165, s. 119-120.

Dzięki finansjalizacji środki, które wcześniej pozwalały na rozwój i wzrost bogactwa w sferze fizycznej, są teraz dostępne w formie pożyczek dla tych, którzy wcześniej nie mieli lub znacznie obniżyli zdolność kredytową. W efekcie gospodarstwa domowe mogą sobie pozwolić na kupowanie droższych nieruchomości, a zgłaszany przez nie popyt powoduje wzrost cen mieszkań. To z kolei zachęciło instytucje finansowe do dalszego rozszerzania akcji kredytowej. W tym kontekście ważnym aspektem finansjalizacji jest sekurytyzacja wiarytelności, którym udzielono kredytu hipotecznego, co pozwala bankom i innym instytucjom finansowym nie tylko zwiększyć płynność i udzielać kredytów, ale także przenieść ryzyko, które niesie ze sobą sekurytyzacja na nabywców papierów wartościowych³⁶.

W rezultacie wzrosły ceny domów i mieszkań oraz zadłużenie właścicieli, zarówno pod względem dochodów, jak i wartości nieruchomości. Dopóki stopy procentowe pozostały niskie, zatrudnienie wysokie, a ceny nieruchomości nadal wzrastały, nie było problemu strukturalnego, ponieważ nawet osoby mocno zadłużone mogły zawsze sprzedać swoją nieruchomość, spłacić kredyt hipoteczny i nadal osiągać zyski. To zachęcało ludzi do kontynuowania zadłużenia z niewielkim lub żadnym wkładem osobistym, co jeszcze bardziej podniosło ceny. Oczywiście ten proces nie mógł trwać w nieskończoność. Bańka rosła, aż pękła w 2008 roku, prowadząc do globalnego kryzysu finansowego. Ceny nieruchomości zaczynały spadać, zwłaszcza na tych rynkach, które wcześniej odnotowały duże wzrosty. Bezrobocie wzrosło z powodu globalnej recesji, co oznaczało, że wielu właścicieli straciło pracę i nie było w stanie spłacić swoich kredytów. Próbując sprzedać nieruchomość, twierdzili, że otrzymują mniej niż kwota należna za nieruchomość na rynku. Kredyty hipoteczne stały się trudniejsze nawet dla tych, którzy mieli pracę, ponieważ zatrudnienie w gospodarstwie domowym malało. W efekcie kupowanie nieruchomości stało się trudniejsze. Najmocniej odczuwali to młodzi ludzie, którzy mieli znacznie mniejszy dostęp do nieruchomości niż ich rówieśnicy kilka lat wcześniej. Ponieważ dostęp do mieszkań komunalnych w wielu gospodarkach był sukcesywnie ograniczany, młodzi ludzie dłużej zostawali z rodzicami i wynajmowali mieszkania po cenach rynkowych, jeśli mogli sobie na to pozwolić. Z racji takiej, że było to bardzo drogie, często decydowali się na dzielenie mieszkania z innymi, nawet jeśli już pracują, co było domeną bardzo młodych i uczących się osób³⁷.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

Trudno wskazać jedną konkretną przyczynę zapoczątkowania zjawiska finansjalizacji³⁸, ponieważ istnieje wiele różnych czynników, które determinują jej rozwój. Początki zjawiska finansjalizacji miały już miejsce w latach 70. XX wieku, kiedy to wysoko rozwinięte obszary na świecie takie jak Stany Zjednoczone oraz kraje Unii Europejskiej odeszły od teorii keynesizmu³⁹. Wówczas finansjalizacja była rozumiana jako stosowanie logistyki rynkowej do zarządzania relacjami międzyludzkimi z otoczeniem rynkowym⁴⁰. Można spotkać się z głosami, że koncepcja finansjalizacji ma swój początek w latach 90-tych ubiegłego wieku, kiedy to działania udziałowców uderzały w polityki korporacji⁴¹. Sama koncepcja finansjalizacji zaczęła być popularna od 2000 roku, natomiast zaczęła być szczególnie analizowana po kryzysie gospodarczym z lat 2007-2009⁴². Nastąpiło wówczas przeprowadzenie deregulacji sektora finansowego i liberalizacja handlu międzynarodowego według doktryny neoliberalnej, jak i również wprowadzenie elastycznych form zatrudnienia i wynagrodzenia za pracę oraz upowszechnienie się prywatyzacji i restrukturyzacji gospodarczej, a kładąc nacisk na dążenie do pełnego zatrudnienia w kierunku walki z inflacją, obszary oddziaływania państwa zostały ograniczone. Finansjalizacja i globalizacja są uważane za kluczowe filary, dzięki którym kapitalizm w skali globalnej może uciec od ograniczeń nałożonych przez zwolenników keynesizmu, który panował w epoce powojennej. Finansjalizacja gospodarki światowej stała się jednym z głównych projektów doktryny neoliberalnej, a sam proces finansjalizacji należy postrzegać jako finansową gałąź paradygmatu neoliberalnego. W ramach neoliberalizmu rynkowi nadano unikalny status najważniejszej i nadrzędnej instytucji w procesie koordynacji działalności gospodarczej i organizacji społecznej. Rynek finansowy zajmuje szczególną pozycję, jest doskonale konkurencyjny, wydajny i stabilny, może odzwierciedlać wszystkie istotne dla gospodarki informacje z ekonomicznego punktu widzenia⁴³. Tabela 5 przedstawia ewolucję tego zjawiska.

³⁸ W. Rudny, *Wzrost znaczenia sfery finansów i konsekwencje tego zjawiska*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2018, nr 359, s. 39.

³⁹ P. Szczepankowski, *Wpływ zarządzania...*, op.cit., s. 9.

⁴⁰ S. Ouma, P. Bigger, L. Johnson, *Rethinking the financialization of 'nature'*, University of Oregon, Germany 2018, s. 506.

⁴¹ K. Samuel, S. J. Dutta, *The myth of the shareholder revolution and the financialization of the firm*, „Review of International Political Economy” 2020, nr 3, s. 6.

⁴² T. J. Klinge, R. Fernandez, M. B. Aalbers, *Whither corporate...*, op.cit., s. 1-2.

⁴³ D. Urban, *Finansyzacja gospodarki...*, op.cit., s. 234.

Tabela 5. Przyczyny i skutki rozwoju finansjalizacji na świecie

Data	Przyczyna	Skutki w kontekście rozwoju zjawiska finansjalizacji
Początek lat 60. XX w.	Powstanie rynku pieniężnego (eurocurrency)	Pojawienie się ponadnarodowych rynków walutowych, które wykraczają poza jurysdykcję prawną poszczególnych krajów. Dozwolone są spekulacje kursami walut i stopami procentowymi
1971	De facto koniec systemu z Bretton Woods	Zwiększone ryzyko związane z wahaniami kursów walut, nieuzasadniona skala akumulacji rezerw walutowych w stosunku do istniejących punktów odniesienia oraz zwiększona płynność (prowadząca do nadpłynności)
1973, 1979–1980	Wstrząsy naftowe	Presje inflacyjne (niskie realne stopy procentowe, nawet chwilowo ujemne) zwiększyły atrakcyjność finansowania długiem
1973	Przedstawienie modelu wyceny opcji z wykorzystaniem metody Blacka-Scholesa(-Mertona)	Poprawa możliwości ilościowych ryzyka i tworzenie narzędzi ryzyka
Koniec lat 70. XX w.	Założenie funduszy rynku pieniężnego	Obejście przepisów dotyczących instytucji finansowych działających w niektórych krajach. Rozwijanie krótkoterminowych pozagiełdowych rynków pieniężnych i równoległych instytucji bankowych
Przełom lat 70. i 80. XX w.	Początek dynamicznego rozwoju instrumentów pochodnych	Tworzenie rynku instrumentów zabezpieczających ryzyko, spekulacja przy minimalnym zaangażowaniu kapitału
1980–1984	Podniesienie stóp procentowych (Volker shocks)	Nagły wzrost realnych stóp procentowych, wzrost atrakcyjności rynków amerykańskich oraz napływ kapitału wysokiego ryzyka na finansowanie wykupów lewarowanych przyczyniły się do powstania baniek aktywów
1989	Upadek muru berlińskiego	Proces socjalistycznej transformacji gospodarczej W kierunku wolnego rynku, pojawienie się rynków wschodzących
1988	Przyjęcie Umowy kapitałowej opracowanej przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego	Wzrost popytu ze strony banków komercyjnych na papiery wartościowe o wysokim ratingu
Koniec lat 90. XX w.	Bank Japonii zaczął realizować niekonwencjonalną politykę monetarną	Zwiększenie środków dostępnych dla instytucji finansowych i zmniejszona opłacalność inwestowania na rynku pieniężnym. Zwiększony popyt na aktywa finansowe zwiększa prawdopodobieństwo wykorzystania wyższej dźwigni finansowej

2007	Początek kryzysu finansowego w USA	W wielu krajach dotkniętych kryzysem podjęto bezprecedensowe wysiłki na rzecz ratowania głównych instytucji finansowych. Instytucje finansowe uspołeczniają swoje straty i realizują ideę „too big to fail”
------	------------------------------------	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. Urban, *Finansyzacja gospodarki w ujęciu makroekonomicznym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2020, nr 1, s. 235.

W literaturze można wyróżnić trzy główne grupy przyczyn finansjalizacji⁴⁴:

1. Zmiany w strukturze i funkcjonowaniu rynków finansowych – z punktu widzenia finansjalizacji najważniejszą zmianą na rynkach finansowych było pojawienie się nowych, często bardzo złożonych, instrumentów pochodnych i produktów strukturyzowanych, ułatwione przez rozwój nowoczesnych technologii informatycznych. Jednocześnie na rynkach finansowych pojawili się nowi pośrednicy, często nieregulowani przez państwo. Zderegulowana została również działalność finansowa związana z wejściem zagranicznych podmiotów finansowych na krajowe rynki finansowe. Ważnym czynnikiem sprzyjającym finansjalizacji jest również sekurytyzacja zamrożonych aktywów w bilansach podmiotów finansowych.
2. Zmiany w zachowaniach przedsiębiorstw pozafinansowych – wśród czynników sprzyjających rozwojowi finansjalizacji w sektorze przedsiębiorstw niefinansowych należy zwrócić uwagę na wyodrębnienie własności i praw zarządczych przedsiębiorstw. Akcjonariusze wywierają presję na menedżerów, aby zapewnić wysokie zyski. Presja ta jest szczególnie silna w spółkach, których akcjonariuszami są fundusze inwestycyjne skoncentrowane na inwestycyjne zyski krótkoterminowe.
3. Zmiany w polityce gospodarczej i społecznej w krajach rozwiniętych – procesowi finansjalizacji w krajach rozwiniętych sprzyjają także działania rządu: liberalizacja i deregulacja rynków finansowych, ograniczenie wydatków budżetowych poprzez redukcję wydatków socjalnych, rozluźnienie prawa pracy.

Tabela 6 zestawia powyżej zebrane przyczyny finansjalizacji z podziałem na ogólne⁴⁵ i szczegółowe⁴⁶ w formie tabelarycznej.

⁴⁴ W. Rudny, *Wzrost znaczenia...*, op.cit., s. 40-41.

⁴⁵ E. Ważna, *Wpływ finansyzacji na rozwój rynku finansowego na przykładzie produktów strukturyzowanych w Polsce w latach 2006–2016*, „MODERN MANAGEMENT REVIEW” 2018, nr 25, s. 161-162.

⁴⁶ M. Remlein, *Finansyzacja i jej...*, op.cit., s. 138.

Tabela 6. Przyczyny finansjalizacji

Przyczyna ogólna	Przyczyna szczegółowa
Zmiany w strukturze i funkcjonowaniu rynków finansowych	<ul style="list-style-type: none"> • pojawienie się nowych złożonych instrumentów budżetowych; • pojawienie się nowych pośredników budżetowych; • zwiększenie roli i znaczenia inwestorów; • nakładanie się poszczególnych segmentów budżetowych; • deregulacja działalności finansowej; • gwałtowny wzrost płynności na rynkach finansowych; • postęp technologiczny i globalizacja rynków budżetowych.
Zmiany w zachowaniach przedsiębiorstw pozafinansowych	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawienie koncepcji zarządzania; • presja inwestorów na firmy, aby generowały wysokie zwroty w krótkim okresie; • wykorzystywanie na szeroką skalę innowacji finansowych i uzależnianie firm od instytucji finansowych; • zwiększenie roli właścicieli finansowych, którzy nie są aktywnie zaangażowani w długofalowy rozwój przedsiębiorstwa; • wdrażanie polityki kapitałowej niezgodnej z teorią hierarchii źródeł finansowania, w tym rozproszenia finansowania zewnętrznego wśród firm, opartego przede wszystkim na mniej bezpiecznym długu; • wykorzystanie wypracowanego kapitału wewnętrznego do wypłaty dywidendy lub nabycia akcji.
Zmiany w polityce gospodarczej i społecznej w krajach rozwiniętych	<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie swobody przepływu kapitału; • wykorzystanie na szeroką skalę instytucji finansowych; • osłabienie roli związków zawodowych czy ograniczenie płacy minimalnej; • skoncentrowanie się na procesie deflacji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W. Rudny, *Wzrost znaczenia sfery finansów i konsekwencje tego zjawiska*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2018, nr 359, s. 41.

Finansjalizacja jest naturalną konsekwencją rozwoju i innowacyjności pieniądza oraz wykorzystania różnych instrumentów finansowych. Choć jej rozwój można rozpatrywać również z perspektywy historycznej, przyczyną kryzysu nie jest nic nowego w dziedzinie finansów, ponieważ finansjalizacja jest dopiero na wczesnym etapie rozwoju gospodarki rynkowej⁴⁷. Próby określenia społeczno-gospodarczego wpływu finansjalizacji powinny zatem koncentrować się na następujących obszarach życia społeczno-gospodarczego⁴⁸:

- finanse publiczne;
- nauki medyczne;
- kształcenie;

⁴⁷ M. Ratajczak, *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, „Ekonomista” 2014, nr 3, s. 217.

⁴⁸ P. Wiśniewski, *Nowe miary finansjalizacji* [w:] *Rozwój nauki o finansach*, (red.) Z. Wydra, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014, s. 330.

- mierniki jakości życia;
- media;
- rynek pracy;
- system prawny⁴⁹.

Tabela 7 przedstawia systematyczność zidentyfikowanych w literaturze licznych konsekwencji badanego w pracy zjawiska. W tym celu wykorzystywane są tradycyjne metody podziału mikro i makroekonomicznego⁵⁰.

Tabela 7. Mikroekonomiczne i makroekonomiczne konsekwencje finansjalizacji

Skutki dla sfery mikroekonomicznej	Skutki dla sfery makroekonomicznej
<ul style="list-style-type: none"> • złożoność prowadzenia biznesu; • uzależnianie sytuacji poszczególnych podmiotów gospodarczych od zmian na rynkach finansowych; • trudność w wyborze odpowiedniego źródła finansowania i formy oszczędzania ze względu na zwiększoną złożoność rynków i operacji finansowych; • podejmowane coraz bardziej ryzykowne przygody gospodarcze; • przyspieszenie tempa życia gospodarczego oraz wzrost niepewności. 	<ul style="list-style-type: none"> • złożoność regulatorów finansowych; • trudności w egzekwowaniu przestrzegania norm ostrożnościowych przez instytucje finansowe; • podporządkowanie się dyktatowi rynku i instytucji finansowych; • rosnące obciążenie długiem publicznym uzależnienia rząd od finansowania rynków finansowych; • pomoc dla instytucji finansowych znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej; • polityka pieniężna jest trudna do realizacji ze względu na zmiany instytucjonalne zmniejszające jej skuteczność.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: E. Ważna, *Wpływ finansjalizacji na rozwój rynku finansowego na przykładzie produktów strukturyzowanych w Polsce w latach 2006–2016*, „MODERN MANAGEMENT REVIEW” 2018, nr 25, s. 162.

Obecny kryzys finansowy pokazał, że finansjalizacja jako bezpośrednia przyczyna kryzysu nie tylko zachwiała zaufaniem do wolnych rynków, ale także uświadomiła sobie, że teoria neoliberalna, rozszerzając metodologie ukierunkowane na podejmowanie racjonalnych decyzji nie zapewnia zrównoważonego wzrostu gospodarczego i poziomu życia wszystkich mieszkańców. Ponadto zwraca uwagę, że nie wystarczy zbadać bezpośredniej przyczyny finansjalizacji i jej wpływu na kryzysy finansowe, potrzebne jest rzetelne wyjaśnienie genezy tego procesu i jego społeczno-ekonomicznych konsekwencji we współczesnych warunkach globalizacji. Wiarygodne wyjaśnienie źródeł finansjalizacji, a nie tylko jej bezpośrednich przyczyn, jest ważne, ponieważ proces ten może prowadzić do nieznamienności podstaw ekonomii⁵¹.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ E. Ważna, *Wpływ finansjalizacji na rozwój rynku...*, op.cit., s. 161.

⁵¹ M. Księżyk, *Źródła i ekonomiczne...*, op.cit., s. 5-6.

Rozprzestrzenianie się finansjalizacji w najbardziej zaawansowanych gospodarkach kapitalistycznych świata zachodniego oraz proces naśladowania w wielu krajach rozwijających się zdają się potwierdzać wniosek, że w tych procesach rola gospodarcza sektora finansowego została faktycznie przedefiniowana. Od służebnej i podporządkowanej funkcji pośrednictwa finansowego do mediatora i katalizatora w procesie gospodarczym, sektor finansowy w wielu przypadkach stał się twórcą nadrzędnych reguł i zasad, do których muszą się dostosować realne podmioty gospodarcze. W literaturze przedmiotu można zauważyć, że w procesie finansjalizacji sektor finansowy zmienia optykę i logikę funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Odpowiada również za fundamentalne zmiany na wybranych rynkach i sektorach, prowadzące do zmian w zachowaniach rodzin i relacjach społecznych⁵².

Podsumowując, finansjalizacja umożliwiła instytucjom finansowym rozszerzenie akcji kredytowej. Poprzez światowy kryzys finansowy pojawili się nowi pośrednicy często nieregulowani przez prawo. Akcjonariusze z kolei wywierają presję na menedżerów, aby zapewnić wysokie zyski. Zwiększony popyt na aktywa finansowe zwiększa prawdopodobieństwo wykorzystania większej dźwigni finansowej. Sam proces finansjalizacji należy postrzegać jako gałąź finansową paradygmatu neoliberalnego. W okresie neoliberalizmu rynkowi nadano wyjątkowy status najważniejszej i nadrzędnej instytucji w procesie koordynacji działalności gospodarczej i organizacji społecznej. Obecny kryzys finansowy pokazał, że finansjalizacja jako bezpośrednia przyczyna kryzysu zachwiała zaufaniem do wolnych rynków.

1.3. ROLA FINANSJALIZACJI W POLSCE I SYMPTOMY JEJ KULTURY

Wydaje się, że do zjawiska finansjalizacji należy również zaliczyć wzrost oparty na wzroście finansowym gospodarstw domowych. Poza tym większa skłonność krajów rozwijających się do pożyczania od tych podmiotów może doprowadzić do spirali finansowania całej gospodarki, ponieważ zobowiązania finansowe są wysokie, a nadmierna konsumpcja może nie być odzwierciedlona w aktywach fizycznych. Ostatecznie, zamiast się poprawiać, standard życia gospodarstw domowych zwiększa ich zadłużenie. To z kolei jest trudne do spłaty, a nawet nadrabia posiadanym majątkiem w przypadku upadłości. Choć w tym przypadku nie jest to bezpośrednio związane z rynkiem kapitałowym i

⁵² D. Urban, *Finansyzacja gospodarki...*, op.cit., s. 231.

jego specyficznymi operacjami finansowymi, jest również czynnik zwiększający finansjalizację gospodarki i angażujący w ten proces mikro podmioty⁵³.

We wstępie wskazano, że w Polsce nie można mówić o finansjalizacji w sensie absolutnym. Doprowadziło to do uświadomienia sobie, że w Polsce nie ma problemu z finansjalizacją jako procesem związanym z endogenicznym procesem akumulacji kapitału i jego obiegu. Niemniej jednak rozwój sektora finansowego jest bardzo dynamiczny, zwłaszcza od 2000 r., usługi finansowe i ubezpieczeniowe stanowiły w 2005 r. 7,7% wartości dodanej PKB. W następnym roku udział ten spadł do 5,2%, następnie gwałtownie wzrósł do 30,3% w 2007 r., a następnie – w związku z nadejściem międzynarodowego kryzysu finansowego – spadł do 15,4%, a udział ten spadł w 2009 r. Wzrost rok do roku o 27,5%. W okresie boomów na rynku kredytowym wzrost udziału sektora finansowego w PKB był bardzo dynamiczny, co było jednym z najwyższych spośród wszystkich sektorów gospodarki. Jeśli weźmie się pod uwagę stosunek aktywów finansowych do PKB, to jest on kilkakrotnie niższy niż w krajach Europy Zachodniej, aktywa finansowe stanowią 118% PKB, natomiast w Europie Zachodniej zwykle przekraczają 500%. Jednak udział PKB sektora w aktywach znacznie wzrósł w analizowanym okresie: z 55% w 1999 r. do 85% w 2012 r. Oznacza to, że ilość pieniędzy w sektorze finansowym stale rośnie. Jednak jego struktura wykazuje zupełnie inne cechy niż w krajach najbardziej rozwiniętych: dominuje sektor bankowy, a jego cechy wskazują na tradycyjną działalność bankową. Aktywa bankowe są w dużej mierze równoważone depozytami, przy znacznie niższym udziale innych instrumentów, takich jak papiery wartościowe. Ten związek między depozytami bankowymi a aktywami wydaje się sugerować, że sektor finansowy nie potrzebuje żadnych podmiotów, aby stworzyć popyt na inne formy kapitalizacji. Jednak, jak stwierdzono wcześniej w niniejszej analizie, udział sektora i jego wielkość nie determinują same w sobie sposobu przepływów kapitału i kształtowania się relacji między sektorami gospodarki⁵⁴. Powyższe dane przedstawione są na rysunku 3.

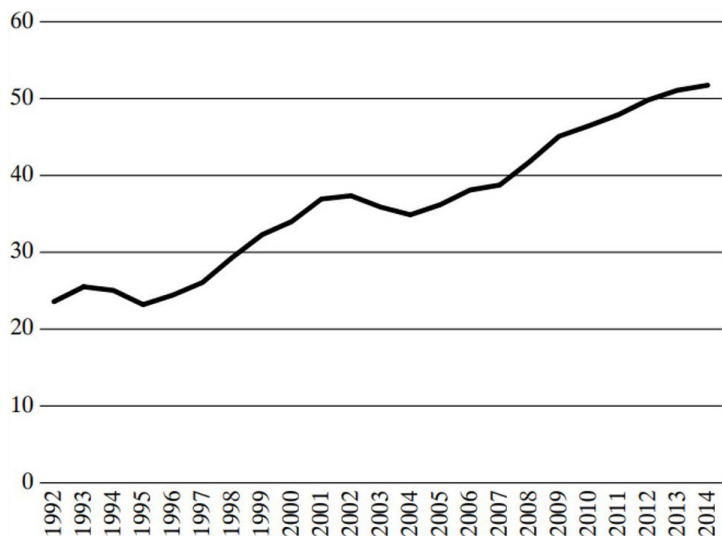
Sektor bankowy w polskim społeczeństwie postępuje, co znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w zmianach struktury agregatów monetarnych, wzroście liczby rachunków bankowych, szybkim wzroście obrotu bezgotówkowego oraz wykorzystaniu bezgotówkowych instrumentów płatniczych. Sektor bankowy w polskiej gospodarce nie jest jednak wyraźnie tak rozwinięty

⁵³ J. Franc-Dąbrowska, *Ufinansowanie gospodarki i finansowy wzrost*, „*Ekonomista*” 2018, nr 6, s. 705.

⁵⁴ M. Lewicki, *„Za mała by...”, op.cit.*, s. 149-150.

jak największe gospodarki światowe i UE, o czym świadczą szeroko zakrojone badania i analizy Departamentu Systemów Płatniczych NBP. Polacy nadal polegają na gotówce, choć coraz częściej korzystają z bezgotówkowych form waluty. Ma to negatywne i pozytywne konsekwencje. Z jednej strony banki, pozabankowe instytucje finansowe i wiele tradycyjnych podmiotów mają wyższe koszty transakcyjne płatności. Z drugiej strony Polska gospodarka nie odczuła wielu negatywnych skutków finansjalizacji. Należy więc podkreślić, że Polska znajduje się w czołówce, jeśli chodzi o wprowadzanie innowacji finansowych w zakresie obrotu bezgotówkowego⁵⁵.

Rysunek 3. Kierunek zmian finansjalizacji wyrażony relacją wartości depozytów bankowych do PKB w Polsce

Źródło: J. Franc-Dąbrowska, *Ufinansowanie gospodarki i finansowy wzrost*, „Ekonomista” 2018, nr 6, s. 709.

Polska jest jednym ze zwycięzców w otwarciu się na gospodarkę światową, mimo wyraźnego udziału w procesach składających się na globalizację i finansjalizację, które uprzywilejowują największe światowe gospodarki i znajdujące się w nich instytucje finansowe. Bilans tych dochodów jest dodatni, a negatywne skutki finansjalizacji są mniej wyraźne niż w wielu innych krajach regionu i świata. Dotyczy to w szczególności takich zjawisk jak⁵⁶:

⁵⁵ W. Gumuła, *Gospodarka polska...*, op.cit., s. 91.

⁵⁶ Ibidem, s. 97.

- zrównoważony wzrost gospodarczy, nawet w czasie kryzysu finansowego;
- kryzys finansowy lat 2008-2009 oraz kryzys finansowy UE 2010-2011 potwierdził odporność krajowych instytucji finansowych i gospodarki realnej na globalne wstrząsy finansowe;
- stan bezpieczeństwa narodowego i stabilność gospodarki narodowej;
- podmioty działające w świecie rzeczywistym charakteryzują się wysokim stopniem niezależności od globalnych finansów;
- średni poziom zaawansowania procesów składających się na obrót bezgotówkowy, przodujący we wdrażaniu innowacji finansowych w tym obszarze.

Uzależnienie Polski od finansów globalnych jest przeciętne, biorąc pod uwagę zależności takie jak międzynarodowa pozycja inwestycyjna, stosunek MPI netto do PKB oraz miary wynikające z bilansu płatniczego. Niezależność polskiej gospodarki ułatwia kilka ważnych czynników, m.in.⁵⁷:

- dominacja polskiego kapitału w MŚP;
- w stosunku do firm udział firm rodzinnych jest stosunkowo wysoki;
- przedsiębiorstwa finansowane ze środków krajowych zajmują dominującą pozycję w niektórych branżach;
- spółki należące do Skarbu Państwa stanowią duży odsetek na liście 500 największych firm według magazynu Forbes;
- kapitały własne banków zagranicznych gwałtownie spadły w ostatnich latach.

Pierwszym symptomem kultury finansjalizacji jest spotęgowanie znaczenia sfery finansowej. Systemy finansowe tworzone przez instytucje finansowe, rynki finansowe i infrastrukturę systemu finansowego są można by powiedzieć paliwem regulującym ich sprawne działanie i rozwój. Ich zadaniem jest przede wszystkim przenoszenie zasobów gospodarczych do podmiotów deficytu, zapewniając przy tym skuteczne metody i procedury zarządzania ryzykiem. Instytucje finansowe powinny odgrywać rolę brokera i powiernika, których misją byłaby między innymi obsługa klientów i zaspokajanie ich potrzeb. Wiele badań potwierdziło korelację między wzrostem gospodarczym a rozwojem instytucjonalnym⁵⁸.

⁵⁷ Ibidem, s. 99.

⁵⁸ A. Lewicka-Strzałecka, *Kultura...*, op.cit., s. 216.

Branżę finansową oskarża się o odrywanie się od realnej gospodarki i jej roli jako powiernika i dostawcy zasobów finansowych w celu skupienia się na promowaniu i wspieraniu wzrostu gospodarczego i dobrobytu klientów. Branża stała się autonomiczną domeną nastawioną na własny rozwój, maksymalizując zyski poprzez konkretne innowacje finansowe. Na pytanie o prawidłową relację między sektorem finansowym a gospodarką realną nie ma jednoznacznej odpowiedzi, ale niektóre dowody sugerują, że transakcje finansowe wycofały produkcję towarów i świadczenie usług. Szacuje się zatem, że 75% do 80% globalnych transakcji finansowych obejmuje transakcje, które nie istnieją⁵⁹.

Drugim przejawem kultury sfinansowania, obok wzrostu znaczenia sektora finansowego, jest rosnąca aktywność finansowa firm, poza tym sektorem. W większości są to olbrzymie przedsiębiorstwa, które dysponują znacznymi zasobami finansowymi, ale nie inwestują bezpośrednio w swoją podstawową działalność, lecz wykorzystują je do realizacji swoich celów takich jak na przykład pozyskiwanie zysku z działalności finansowej. W szczególności odbywa się to poprzez kupowanie udziałów w innych spółkach. Dane empiryczne potwierdzają, że akumulacja zasobów przedsiębiorstw niefinansowych coraz częściej odbywa się za pośrednictwem kanałów finansowych. Firmy spoza sektora finansowego coraz częściej oferują usługi posiadane dotychczas przez wyspecjalizowane firmy finansowe, takie jak kredyty, pożyczki i ubezpieczenia. W niektórych przypadkach doprowadziło to do gruntownej reorganizacji elementów strategii firmy, o czym świadczy badanie działań organizacyjnych, będące istotą amerykańskiej firmy produkcyjnej Ford Motor Company. Podobny trend wykazują inne duże firmy produkcyjne, takie jak General Motors czy General Electric i wiele innych firm niefinansowych, które czerpią przychody z obrotu instrumentami finansowymi, nawet jeśli nie świadczą bezpośrednio lub pośrednio usług finansowych. Działalność finansowa stała się również atrakcyjna dla niektórych polskich firm, zwłaszcza komercyjnych, bowiem firmy, które uzyskały licencję KNF z krajowej instytucji płatniczej są uprawnione do świadczenia usług takich jak prowadzenie rachunków płatniczych, obsługa zleceń płatniczych, wydawanie kart płatniczych i udzielanie pożyczek płatniczych. Przykładem firmy, która w ostatnim czasie uzyskała taką licencję, jest popularna sieć sklepów spożywczych Żabka⁶⁰.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem, s. 220-221.

Finansjalizacji w szczególny sposób doświadczyły niektóre polskie firmy z sektorów niefinansowych. Są one zwykle eksporterami, którzy chcą zabezpieczyć swoje ryzyko walutowe i mają długoterminowe umowy z bankami, aby zagwarantować wykup ich waluty po z góry uzgodnionej z bankiem cenie, nawet jeśli jest wyższa niż kurs danej waluty. Złoty osłabił się gwałtownie w stosunku do euro. Jak banki zdają sobie sprawę, firmy inwestujące w opcje walutowe ponoszą znaczne straty, ponieważ realizując umowę kupując walutę od klientów poniżej ceny rynkowej. Biorąc pod uwagę, że w niektórych przypadkach może to doprowadzić do bankructwa spółki, społeczny koszt ignorancji finansowej zarządów wielu małych spółek publicznych okazał się bardzo wysoki. Agresywny marketing banków i brak informacji o prawdziwej skali ryzyka w złożonych instrumentach pochodnych, takich jak opcje walutowe, doprowadziły do utraty wielu miejsc pracy i sztucznego dramatu. Z drugiej strony pojawia się kwestia zarządzania zakresem odpowiedzialności za zarządzanie finansami firmy. Eksporterzy mający na co dzień do czynienia z wahaniami kursów walut powinni być świadomi związanego z nimi ryzyka. Zdarzało się również, że firmy zawierały kontrakty z kilkoma bankami nie w celu zabezpieczenia rzeczywistych transakcji, ale w celach spekulacyjnych, a były też firmy, które nie prowadziły żadnej działalności eksportowej, inwestując w opcje walutowe. Może niektórym z nich brakuje możliwości finansowych, ale zdolności są również integralną częścią etycznej odpowiedzialności biznesowej⁶¹.

Trzecim obszarem, w który wkracza finansjalizacja, jest obszar społeczny, zarówno na poziomie zabezpieczenia społecznego, jak i na poziomie życia codziennego. Z pierwszego punktu widzenia finansjalizacja powstała poprzez ograniczenie roli państwa w dostarczaniu wielu dóbr obywatelom lub zaprzestanie dostarczania tych dóbr przez pracodawców do pracowników. Kredyt stał się głównym sposobem zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych, edukacyjnych i konsumenckich, a nawet w krajach skandynawskich zastąpił tradycyjne działania państwa finansowane z podatków. Liberalizacja dostępu do kredytów ułatwia gospodarstwom domowym wyrównywanie standardów życia na różnych etapach cyklu życia. Relatywnie równomierna konsumpcja w ciągu życia rodziny jest możliwa dzięki temu, że pewne etapy życia rodziny, zwłaszcza wczesne wydatki, są opłacane spłatami kredytów w późniejszym życiu. Jest to dobre dla wolności i rozwoju gospodarczego, ale jednocześnie tworzy przymus, bo osoba, która chce przetrwać i prawidłowo funkcjonować

⁶¹ Ibidem, s. 221-222.

we współczesnym świecie, musi pozyskać produkty finansowe, które umieszczają jej cykl życia w systemie finansowym. Finansjalizacja życia codziennego przyspieszyła w drugiej połowie XX wieku, w dużej mierze dzięki wynalazkom technologicznym. Davis pokazuje, jak postępy w technologii informacyjnej mogą ułatwić rozwój detalicznej bankowości inwestycyjnej, umożliwiając ludziom stanie się inwestorami na wszystkich etapach życia. Zwrócił też uwagę, że rozwój instrumentów finansowych sprawia, że wszystko, nawet największej wartości, otrzymuje wartość finansową. Kredyt hipoteczny to zobowiązanie pracownika do wydania przyszłego dochodu na dom. W niektórych przypadkach wpływa na standardy etycznego postępowania w sferze publicznej. Przykładem tego ostatniego jest niechęć byłego ministra transportu do wywiązania się z obietnicy złożenia mandatu poselskiego, powołując się na konieczność spłaty kredytów. Wszystkie ubezpieczenia to podział ryzyka finansowego. Obligacje są sposobem na wypełnienie obietnic wielu rządów, którym obecnie brakuje funduszy. Powszechność i łatwość obrotu instrumentami finansowymi sprawia, że są one celem ograniczania istotnych dóbr i usług oraz relacji między ludźmi oraz między ludźmi i instytucjami. Innymi słowy, relacje, trwałe relacje budujące zaufanie, współpracę i wspólnotę interesów zostały zastąpione transakcjami, które są jednorazowymi działaniami przynoszącymi korzyści ekonomiczne. Narracja publiczna zachęca do wzięcia swojego przeznaczenia we własne ręce, używając narzędzi finansowych, aby zaspokoić wiele potrzeb, zabezpieczyć swoją przyszłość na emeryturze i zapewnić ubezpieczenie od przypadkowych wypadków. Mówi, że nie należy obawiać się związanego z tym ryzyka, ale aktywnie nim zarządzać, ponieważ można zarządzać swoim życiem tylko za pomocą notowań instytucji finansowych. Oferty te, za pośrednictwem banków, funduszy inwestycyjnych i towarzystw ubezpieczeniowych, łączą osoby fizyczne z rynkami globalnymi, które są coraz bardziej zależne od struktur lokalnych. Wyraźnym przykładem tej relacji między polskimi konsumentami jest kredyt hipoteczny denominowany we frankach lub indeksowany⁶².

Podsumowując, w Polsce można zaobserwować wielokierunkowy proces, który stanowi finansjalizację. Z jednej strony istnieją procesy, które sugerują, że finansjalizacja odchodzi lub zwalnia. Zacieśnia się polityka regulacyjna wobec instytucji finansowych⁶³, a kultura finansjalizacji, która towarzyszy zmianom rynkowym, powoli zakorzenia się w Polsce, ale uwarunkowania

⁶² Ibidem, s. 222-227.

⁶³ W. Gumuła, *Gospodarka polska...*, op.cit., s. 105.

historyczno-gospodarcze sprawiają, że zmiany z nimi związane są specyficzne i dają szansę na pozytywne zmiany w Polsce. Wprowadzenie i upowszechnienie nowoczesnych instytucji, narzędzi i produktów finansowych stworzyło możliwości, ponieważ rozwijające się gospodarki potrzebują wsparcia wydajnych systemów finansowych. W porównaniu ze starymi krajami UE poziom rozwoju polskiego systemu finansowego jest daleki od punktu krytycznego⁶⁴.

⁶⁴ A. Lewicka-Strzałecka, *Kultura...*, op.cit., s. 225.

FINANSJALIZACJA GOSPODARSTW DOMOWYCH

2.1. DEFINICJA, PODZIAŁ ORAZ FUNKCJE GOSPODARSTW DOMOWYCH

Gospodarstwa domowe obok państwa i przedsiębiorstw stanowią najważniejszy podmiot gospodarczy. To właśnie one dostarczają najważniejszego czynnika produkcji, jakim jest praca, którą wykorzystuje się w procesie wytwarzania dóbr i usług. Należy jednak podkreślić, że pojęcie „gospodarstwo domowe” nie jest jednoznacznie określane. Często jest ono utożsamiane z takimi pojęciami jak: „rodzina”, „gospodarstwo rodzinne” lub „gospodarstwo konsumenckie”¹. Ustalenie pojęcia gospodarstwa domowego należy rozpocząć od poszukiwań jego prawidłowego standardu. Jednym z tych kryteriów jest termin rodzina.

W polskiej literaturze rodzina jest różnie rozumiana. Jedna z definicji rodziny wskazuje, że stanowi ona istotną część gospodarki, najtrwalszą, najpotężniejszą i wieloosobową jednostkę rynkową. Ważną cechą rodziny jest wspólne zarządzanie pieniędzmi w celu spełnienia indywidualnych i zbiorowych pragnień².

Rodzina może być definiowana również jako grupa osób powiązanych ze sobą poprzez relacje rodzicielskie lub małżeńskie³. Z drugiej strony, z ekonomicznego punktu widzenia, należy odrzucić stan cywilny jako podstawową

¹ M. Banaszek, *Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw domowych w Polsce* [w:] *Human Security. Wybrane zagadnienia*, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021, s. 264.

² B. Świecka, *Bankructwo gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa 2008, s. 11.

³ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970, s. 300.

cechę rodziny, ponieważ jest wiele rodzin, które nie są małżeństwem, a wychowują dzieci⁴. Traktując rodzinę jako charakterystyczne kryterium gospodarstwa domowego, może być przedstawiona jako grupa osób, które wspólnie mieszkają i zarządzają swoimi finansami, przy czym jednym z warunków jest uzyskiwanie dochodu przez przynajmniej jednego członka rodziny. Składa się z osób, które wyróżniają cechy społeczne, demograficzne i zawodowe⁵. Większym problemem niż rodzina jest dom rodzinny. Obejmuje wszystkie czynności i zasoby potrzebne rodzinie i jej członkom do życia⁶. Osoby należące do rodziny mają własne oczekiwania i preferencje, które organizują poprzez hierarchię ważności i przynależą do sposobu życia określonego społeczeństwa⁷.

Jednym z wariantów w literaturze wyróżniających dom na tle innych podobnych domów jest mieszkanie. Jest to miejsce, w którym w jednym miejscu mieszka grupa ludzi z pokrewieństwem lub bez⁸. Ponieważ więzi rodzinne i warunki mieszkaniowe nie są czynnikami odróżniającymi rodziny, które często są ważne, kryteria ekonomiczne wydają się być ważne. Analizując powyższe czynniki, można przedstawić gospodarstwo domowe jako jednostkę gospodarczą, w której grupa kilku osób z więzami rodzinnymi lub bez nich spotyka się i decyduje, jak wydać całość lub część pieniędzy z budżetu rodzinnego. Rodziny od dawna angażują się w działania i skupiają się na spełnianiu życzeń swoich członków⁹.

Można wyróżnić dwa rodzaje działalności człowieka¹⁰:

- produktywną;
- konsumpcyjną.

Wobec tego podstawową funkcją rodziny, a zarazem jej fundamentem jest zaspokajanie potrzeb członków rodziny poprzez zaspokajanie potrzeb indywidualnych i wspólnych. Cel ten osiąga się poprzez konsumpcję towarów i usług. Opisane w ten sposób obiektywne kryteria są punktem przewodnim pomiaru różnych zachowań członków rodziny, zarówno w domu, jak i poza nim. Dostęp do pieniędzy dla rodziny należy traktować jako element realizacji celu nadrzędnego, jakim jest wysoki stopień zaspokojenia potrzeb, czyli odpowiednie warunki życia członków rodziny¹¹.

⁴ B. Świecka, *Bankructwo gospodarstw...*, op.cit., s. 13.

⁵ Ibidem, s. 11.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 13-14.

⁸ J. C. Mowen, *Consumer Behaviour*, Macmillan, New York 1987, s. 399

⁹ B. Świecka, *Bankructwo gospodarstw...*, op.cit., s. 14-15.

¹⁰ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 17.

¹¹ Ibidem.

Realizacja funkcji celu rodzinnego wymaga posiadania wystarczających środków finansowych na zaspokojenie pragnienia, tak aby zaspokoić przedmiot użytkowy. Można je wytwarzać na farmach, kupować na targu lub pozyskiwać innymi metodami. Po tym widać, że funkcja bazowa jest tworzona przez funkcję produkcyjno-dostawczą i spożycia¹².

Funkcję produkcyjno-dostawczą należy rozumieć jako nabywanie towarów poprzez produkcję lub nabycie. Istota tej funkcji tkwi w następujących trzech formach¹³:

- produkcja towarów;
- zakup istniejących i niezbędnych przetworzonych towarów;
- inne metody pozyskiwania dóbr, np. poprzez darowizny.

Funkcja konsumpcji opiera się na wykorzystaniu uzyskanego towaru do zaspokojenia potrzeb uczestników gospodarstwa. Ważne jest, aby zaspokajać nie tylko podstawowe potrzeby fizjologiczne, ale także potrzeby wyższego rzędu, takie jak samorealizacja czy poszanowanie. Dlatego można wyróżnić różne formy zadań¹⁴:

- zadania oparte na rozwoju fizycznym członków rodziny;
- zadania oparte na rozwoju psychologicznym uczestników farmy domu.

Gospodarstwa domowe mogą być dzielone według kilku kryteriów. Najczęstsze podziały to gospodarstwa jednoosobowe i wieloosobowe. Jest to podział według liczby osób, którzy mogą, ale nie muszą być ze sobą spokrewnieni¹⁵. Gospodarstwo jednoosobowe to gospodarstwo domowe, w którym mieszka tylko jedna osoba. W porównaniu z gospodarstwami jednoosobowymi, gospodarstwa wieloosobowe charakteryzują się dwoistym charakterem potrzeb i zachowań. Zachowanie członków rodziny zależy od indywidualnych potrzeb każdego z nich i wspólnych potrzeb rodziny. W zależności od wielkości i stylu życia gospodarstwa proporcja tych potrzeb może się zmieniać, co będzie skutkowało różnym poziomem i strukturą wydatków na to gospodarstwo¹⁶. Uzupełnione o klasyfikację wielkości gospodarstw według

¹² Ibidem, s. 18-19.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 18-19.

¹⁵ GUS, *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna- NSP 2011*, <https://stat.gov.pl/spisypowszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp2011,5,1.html> (08.03.2020).

¹⁶ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 20.

kryteriów pokoleniowych. Dlatego rozróżnia się gospodarstwa jednopokoleniowe, dwupokoleniowe i wielopokoleniowe¹⁷.

Istotny podział gospodarstw domowych opiera się również na zamieszkiwaniu gospodarstwa domowego lub osoby z dużą liczbą osób, tzw. głowy domu. Dlatego wyróżnia się gospodarstwa miejskie i wiejskie. Gospodarstwa miejskie zlokalizowane są w miastach, a do tej grupy zalicza się również gospodarstwa małomiasteczkowe, śródmiejskie i wielkomiejskie. Jest to dość ważny podział, ponieważ wielkość miasta ma wpływ na rynki i działalność kulturalną w całym gospodarstwie. Dom wiejski to gospodarstwo położone na wsi. W ramach tej grupy wyszczególnia się gospodarstwa rolniczo-pracownicze, typowo rolnicze oraz wiejskie, które nie są powiązane z uprawą roli. Różnią się one formą zachowań w zakresie uzyskiwania pieniędzy oraz w zakresie konsumpcji¹⁸.

Kolejnym kryterium, według którego można podzielić gospodarstwo to wiek, czyli czas istnienia gospodarstwa¹⁹. Gospodarstwa nowo założone są to niedawno założone gospodarstwa np. w wyniku zawarcia związku małżeńskiego. Gospodarstwa średnioletnie nazywamy takimi, w których związki między ludźmi istnieją więcej lat np. małżeństwo, które posiada dzieci i jest właściwie zagospodarowane finansowo. Natomiast gospodarstwa trwające od 20 lat, które mają dojrzałe dzieci albo osoby dorosłe, których potomstwo już wyprowadziło się z domu rodzinnego nazywamy gospodarstwami zasiedziały mi. Zazwyczaj są one prawidłowo zagospodarowane finansowo i mają ustakowane potrzeby konsumpcyjne²⁰.

Można również podzielić rodziny, określając rodzaj relacji między członkami rodziny. W tej kategorii wyróżnia się gospodarstwa rodzinne, których członków łączy małżeństwo, pokrewieństwo lub pokrewieństwo. Ta kategoria obejmuje również jednoosobowe gospodarstwa domowe, które opisują jednoosobowe gospodarstwa rolne. Może się to zdarzyć w przypadku członków, którzy są połączeni więzami rodzinnymi, a niektórzy nie mają żadnego związku z innym członkiem rodziny. Takie gospodarstwo nazywa się gospodarstwem rodzinnym z innymi. Innym gospodarstwem tego typu jest gospodarstwo nierodzinne zwane gospodarstwem kohabitacyjnym. Zwykle tworzą

¹⁷ *Finanse 21. Serwis informacyjny, Gospodarstwo domowe, definicje, funkcje, rodzaje wydatki*, <https://www.finanse21.pl/gospodarstwo-domowe.html> (16.02.2020).

¹⁸ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 20.

¹⁹ E. Wiszniewski, *Gospodarstwo domowe. Problemy ekonomiki i funkcjonowania*, SGH, Warszawa 1993, s. 36.

²⁰ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 22.

konkubiny lub związki homoseksualne, czyli osoby, które nie są w żaden sposób powiązane²¹.

Kolejny podział dzieli rodziny na podstawie wykształcenia uczestników. Klasyfikacja jest zwykle oparta na poziomie wykształcenia głowy gospodarstwa domowego. Dlatego można podzielić rodziny na rodziny o niskim, średnim, wysokim i bardzo wysokim poziomie wykształcenia. Edukacja związana jest z bogactwem gospodarstwa, jego zachowaniem i aspiracjami. W statystykach często można spotkać podziały typów społeczno-ekonomicznych. Można więc wyróżnić gospodarstwa pracownicze utrzymujące się z pracy najemnej, właścicieli gospodarstw rolnych pracujących w gospodarstwach, gospodarstwa emerytów i rencistów, gospodarstwa prowadzące działalność na własny rachunek oraz gospodarstwa, w których głównym źródłem dochodu jest działalność non-profit. Formy takie jak alimenty, świadczenia, darowizny, dochody z wynajmu nieruchomości²².

Zestawienie powyższej klasyfikacji gospodarstw domowych prezentuje tabela 8.

Tabela 8. Klasyfikacja gospodarstw domowych

wielkość gospodarstwa	gospodarstwa jednoosobowe
	gospodarstwa wieloosobowe
miejsce zamieszkania	gospodarstwa miejskie
	gospodarstwa wiejskie
relacje wewnętrzne między członkami gospodarstwa	gospodarstwa jednoosobowe
	gospodarstwa rodzinne
	gospodarstwa rodzinne z innymi osobami
	gospodarstwa nierodzinne
kryterium pokoleniowe	gospodarstwa rodzinne jednopokoleniowe
	gospodarstwa rodzinne dwupokoleniowe
	gospodarstwa rodzinne trzy- i więcej pokoleniowe
czas trwania gospodarstwa	gospodarstwa nowo założone
	gospodarstwa średnioletnie
	gospodarstwa zasiedziałe
wykształcenie członków gospodarstwa	gospodarstwa o niskim poziomie wykształcenia
	gospodarstwa o średnim poziomie wykształcenia
	gospodarstwa o wysokim poziomie wykształcenia
	gospodarstwa o bardzo wysokim poziomie wykształcenia

²¹ Ibidem, s. 21-22.

²² Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 22-25.

typ społeczno-gospodarczy	gospodarstwa pracowników
	gospodarstwa rolników
	gospodarstwa osób zarabiających na własny rachunek
	gospodarstwa emerytów i rencistów
	gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 20-23.

„Korzenie” finansjalizacji gospodarstw domowych leżą w szerszym systemie akumulacji finansowej, w którym zliberalizowane rynki finansowe i neoliberalna polityka mieszkaniowa wywołały cykl cen domów, który doprowadził do bezprecedensowej zmienności na rynku mieszkaniowym. Istnieją próby wyjaśnienia rynku, na którym elastyczne udzielanie kredytów „zderza się” ze środkiem trwałym - gruntem. Szerszy kontekst finansjalizacji gospodarstw domowych to zakup portfeli mieszkaniowych przez różnych graczy na rynkach finansowych²³.

Obecnie coraz częstsze staje się przejście od finansjalizacji monetarnej i fiskalnej do finansjalizacji sektora miejskiego²⁴. Szczególną uwagę w ramach finansjalizacji gospodarstw domowych poświęcono kredytom hipotecznym i penetracji kapitału na rynku wynajmu i sprzedaży nieruchomości²⁵.

W ramach finansjalizacji na szczególną uwagę zasługuje finansjalizacja gospodarstw domowych, szczególnie w formie gruntów i domów. Rynek ten może wchłonąć tzw. „ścianę pieniądza” krążącą na światowych rynkach finansowych, której właściciele szukają możliwości inwestycyjnych. Kredyty hipoteczne odgrywają w tym zakresie ważną rolę jako zabezpieczenie dla inwestorów²⁶ (rys. 4).

Podsumowując, rodzina jest istotną częścią gospodarki, najtrwalszą, najpotężniejszą i wieloosobową jednostką rynkową. Ważną cechą rodziny jest wspólne zarządzanie pieniędzmi w celu zaspokojenia indywidualnych i zbiorowych pragnień. Członkowie rodziny mają własne oczekiwania i preferencje, które organizują poprzez hierarchię ważności i należą do stylu życia

²³ G. Wijburg, *The de-financialization of...*, op.cit., s. 1279-1280.

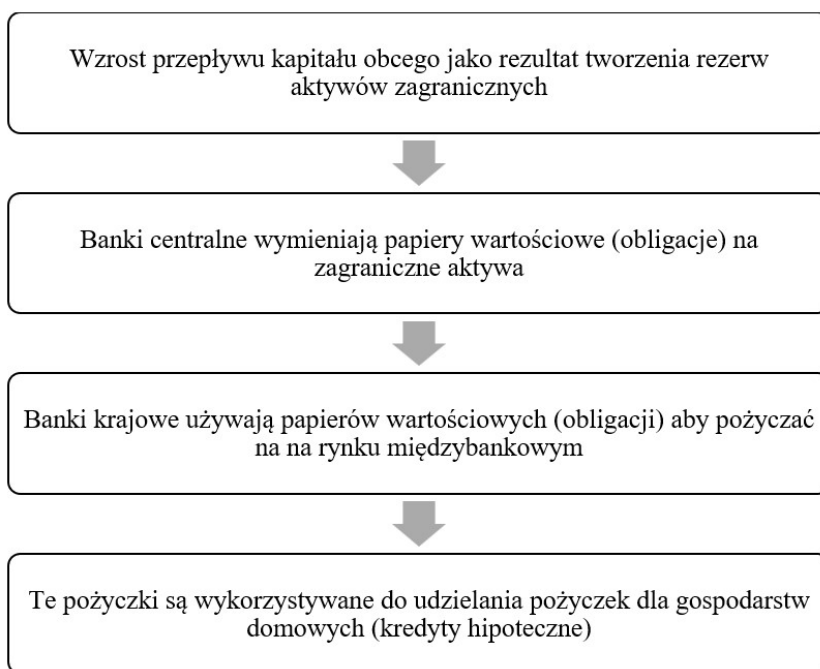
²⁴ Y. Feng, F. Wu, F. Zhang, *Changing roles of the state in the financialization of urban development through chengtou in China*, 2021, s. 2.

²⁵ F. Wu, J. Chen, F. Pan, N. Gallent, F. Zhang, *Assetization: the Chinese path to housing financialization*, *Annals of the Association of American Geographers* (final accepted version), 2020, s. 2.

²⁶ F. Wu, J. Chen, F. Pan, N. Gallent, F. Zhang, *Assetization: the Chinese path to...*, op.cit., s. 7-8.

społeczeństwa. Coraz częstsze staje się przejście od finansjalizacji monetarnej i fiskalnej do finansjalizacji sektora miejskiego. Szczególną uwagę w finansjalizacji gospodarstw domowych poświęcono udzielaniu kredytów hipotecznych oraz penetracji kapitałowej na rynku wynajmu i sprzedaży nieruchomości. Rynek ten może wchłonąć tzw. „ścianę pieniądza” krążącą po światowych rynkach finansowych.

Rysunek 4. Od międzynarodowych przepływów finansowych do krajowych, opartych na gospodarstwach domowych procesach finansjalizacji

Źródło: R. Fernandez, M. B. Aalbers, *Housing Financialization in the Global South: In Search of a Comparative Framework*, KU Leuven, Division of Geography & Tourism, Belgium 2020, s. 12.

2.2. ISTOTA, KONSEKWENCJE I ZACHOWANIA GOSPODARSTW DOMOWYCH

Definicja finansjalizacji jest wąska i opiera się na momencie, w którym własność domów wielorodzinnych jest przenoszona z podmiotów niefinansowych na instrumenty finansowe (takie jak REIT, fundusze private equity, inwestorzy instytucjonalni lub firmy zarządzające aktywami). W tym momencie sprzedaży budynek staje się aktywem finansowym, którego właścicie-

lami są ostatecznie różni inwestorzy. Ma to znaczenie na dwóch poziomach: po pierwsze, na poziomie budynku, a więc w sektorze wielorodzinnym, po drugie, na poziomie mieszkań, które stają się to polem bitwy, ponieważ najemcy stają przed nowymi priorytetami finansowania²⁷.

Finansjalizacja otworzyła sektor wielorodzinny jako nową granicę akumulacji środków finansowych, jednocześnie dając podmiotom z branży nowe możliwości transformacji sektora²⁸. Przymusowa finansjalizacja to teoria, że problemy społeczne przekształcają się w problemy monetarne. Problemy społeczne to ubóstwo i przestępczość²⁹. Wejście i rosnąca obecność inwestorów instytucjonalnych na wielu miejskich rynkach najmu stanowi i przyczynia się do szerszej zmiany paradygmatu w miejskich systemach mieszkaniowych, a mianowicie finansjalizacji. Ogólnie rzecz biorąc, finansjalizacja polega tu na rosnącej dominacji podmiotów finansowych, rynków, praktyk, pomiarów i narracji w różnych skalach, prowadzącej do strukturalnej transformacji gospodarek, krajów i gospodarstw domowych³⁰.

Z badań NBP wynika, że gospodarstwa domowe w Polsce są „umiarkowanie zamożne” w porównaniu do gospodarstw domowych w krajach strefy euro. Jednocześnie jednak co warto podkreślić nie mają takiego samego zadłużenia jak te drugie. Co więcej, nie tylko zobowiązania bilansowe polskich gospodarstw domowych podlegają w mniejszym stopniu procesowi finansjalizacji, ale także majątek. W porównaniu z zachodnimi gospodarstwami domowymi polskie gospodarstwa inwestują swoje aktywa na rynkach finansowych, trzymając się z dala od depozytów bankowych. Warto też podkreślić, że dysponują relatywnie większymi oszczędnościami w bankach niż w firmach. Podobnie jak zadłużenie, gospodarstwa domowe posiadają znacznie większe oszczędności niż korporacje i instytucje finansowe. Oczywiście dotyczy to niektórych gospodarstw. Stanowi jednak osobliwość realnej Polski³¹.

Ważnym wyznacznikiem bezpieczeństwa finansowego gospodarstw domowych i dobrostanu we współczesnym społeczeństwie jest jakość systemu ubezpieczeń społecznych i ubezpieczeń. Globalnie, zwłaszcza w dużych gospodarkach, procesy składające się na globalizację i finansjalizację charakteryzują

²⁷ M. August, *The financialization of ...* op.cit., s. 3.

²⁸ Ibidem, s. 3-4.

²⁹ M. Pattillo, G. Kirk, *Layaway Freedom: Coercive Financialization in the Criminal Legal System*, „American Journal of Sociology” 2021, nr 4, s. 896.

³⁰ M. Nethercote, *Build-to-Rent and the financialization of rental housing: future research directions*, „Housing Studies” 2019, nr 2, s. 2.

³¹ P. Bańbuła i Z. Żółkiewski, *Zasobność gospodarstw domowych w Polsce. Raport z badania 2016 r.*, Departament Analiz Ekonomicznych i Departament Stabilności Finansowej, Warszawa 2017, s. 10, 16.

się zmniejszeniem bezpieczeństwa i zabezpieczenia społecznego. Polska również wydaje się zmierzać w tym kierunku. Mimo to ubezpieczenia społeczne prowadzone przez ZUS i KRUS utrzymały się i zaczęły się rozwijać.

Z drugiej strony, w drugiej dekadzie XXI wieku, przy decydującej roli państwa, OFE wycofało się i jest w stanie likwidacji. Wobec tego wdrażany nowy program ubezpieczeń kapitałowych powinien być dodatkiem do ubezpieczenia społecznego, a nie zamiennikiem, jak to miało miejsce w przypadku OFE. Od czasu przemian ustrojowych polski rząd wspierał finansowo ubezpieczenia rolników, a od 2015 r. intensywnie rozwijał kolejne systemy ubezpieczeń społecznych. Ponadto ustawowa płaca minimalna jest systematycznie podnoszona, co ma konsekwencje społeczne. Do tej pory w Polsce utrzymała się tendencja do przełamywania światowych trendów związanych z finansjalizacją ubezpieczeń i ubezpieczeń społecznych. To kolejna polska cecha finansjalizacji³².

Popyt na nieruchomości mieszkalne to przede wszystkim połączenie struktury rodziny, zamożności i dochodów, czynników demograficznych, mobilności ekonomicznej, stylu życia i czynników kulturowych. Na wielkość zasobów posiadanych przez właścicieli nieruchomości lub przyszłych właścicieli mają wpływ mechanizmy udzielania kredytów hipotecznych, rynki kapitałowe instrumentów finansowych zabezpieczonych hipoteką, dotacje i systemy podatkowe. Po stronie podaży nieruchomości mieszkaniowe mogą budować zarówno sektor prywatny, jak i publiczny. Liczba budowanych nieruchomości będzie zależeć od kosztów budowy (ludzi i materiałów), cen gruntów, ograniczeń użytkowania gruntów oraz kosztów finansowania. Te czynniki z kolei zależą od szerszych kategorii ekonomicznych, takich jak popyt lokalny, krajowy i globalny oraz rynki finansowe i ich instytucje³³.

Zachowania rodziny są badane i rozważane na podstawie różnych uwarunkowań. Szczególną uwagę należy zwrócić na zachowania rynkowe gospodarstw domowych³⁴. Ze względu na wyższy poziom ryzyka, złożoność finansową i złożone procesy decyzyjne – zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym jest bardziej złożone niż w innych dziedzinach życia³⁵. Wśród ty-

³² W. Gumuła, *Osobliwy przebieg finansjalizacji w Polsce, co dalej?*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/-tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/osobliwy-przebieg-finansjalizacji-w-polsce-co-dalej/> (02.06.2020).

³³ D. Gadowska-dos Santos, *Istota i skala finansjalizacji...*, op.cit., s. 116-117.

³⁴ J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2019, s. 56.

³⁵ J. Woś, J. Rachočka, M. Kasperek-Hoppe, *Zachowania konsumentów- teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2011, s. 75.

pów zachowań gospodarstw domowych wyróżnia się czynności, które mają miejsce w gospodarstwie domowym, czyli czynności polegające na korzystaniu z usług rynkowych i zarządzaniu finansami, oraz te, które mają miejsce w gospodarce usług finansowych, w tym szukanie pomocy w instytucjach finansowych. Takie zachowanie ma miejsce na pierwotnych rynkach finansowych i rynkach alternatywnych³⁶.

Wybór przez gospodarstwo powierzchni do zaspokojenia popytu zależy od wielu kryteriów, takich jak: zaufanie do instytucji finansowych, status społeczny, status materialny, oferty rynkowe. Należy jednak podkreślić, że nie można ściśle wybrać pomiędzy obszarami, które odpowiadają potrzebom rodziny. Dzieje się tak, ponieważ obszary mogą się na siebie nakładać, na przykład przy rozważaniu oszczędności lub zadłużenia. Instytucje finansowe mogą zaspokoić potrzeby tradycyjnych dziedzin. Rodziny podejmują decyzje finansowe związane z zarządzaniem finansami gospodarstwa i korzystaniem z usług finansowych w sercu gospodarstwa³⁷.

Na rynkach finansowych zachowanie gospodarstw domowych można badać na trzy sposoby. Te perspektywy dotyczą tych samych problemów, ale charakteryzują się różnymi wymiarami operacji zakupowych. Pierwsza to perspektywiczna decyzja o zaangażowaniu rodziny w proces rozwiązywania problemów poprzez wykonywanie kolejnych zadań. Kolejny typ to pogląd behawioralny, który postrzega zachowanie jako reakcję na bodźce zewnętrzne. Ostatnia to doświadczenie. Nie jest to zadanie do rozwiązania danego problemu, ale wydarzenie polegające na dokonaniu zakupu dla określonej emocji lub doświadczenia. Zachowanie gospodarstwa domowego obejmuje wybory dotyczące uzyskiwania, poszukiwania, posiadania i korzystania z usług finansowych³⁸. Ciągła chęć zaspokajania potrzeb zmusza rodziny do podejmowania decyzji finansowych³⁹. W ostatnich latach to budżet decydował o kosztach zaspokojenia popytu, czyli konsumpcji. Poprzez ciągły rozwój opłaty mogą być uiszczane z otrzymanej pożyczki⁴⁰. Czasami rodziny są zmuszone zdecydować się na pożyczanie lub zaoszczędzenie pieniędzy. Powodem tego są przeszkody budżetowe⁴¹.

³⁶ J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe...*, op.cit., s. 56.

³⁷ S. Smyczek, *Nowe trendy w zachowaniach konsumentów na rynkach finansowych*, Placet, Warszawa 2012, s. 58-67.

³⁸ J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe...*, op.cit., s. 58.

³⁹ C. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 11

⁴⁰ G. Antonides, W. F. van Raaij, *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 83.

⁴¹ Ibidem, s. 439.

Decyzje podejmowane przez rodziny dzielą się na kilka kategorii⁴² (tabela 9):

- związane z konsumpcją i oszczędnościami;
- finanse, opisujące formę i terminy wykorzystania środków nie będących ich własnością w celu realizacji ich planów konsumpcyjnych i inwestycyjnych;
- inwestycje, które określają, w jaki sposób gospodarstwo inwestuje swoje aktywa;
- w zakresie kontroli ryzyka pozwala określić, w jaki sposób gospodarstwo unika ryzyka i w jakich okolicznościach gospodarstwo może je podejmować.

Tabela 9. Rodzaje decyzji finansowych podejmowanych przez gospodarstwa domowe

Decyzje konsumpcyjne	Ile dochodu przeznaczyć na spożycie?
Decyzje oszczędnościowe	Ile dochodu przeznaczyć na oszczędności?
Decyzje inwestycyjne	Jak zainwestować zgromadzone oszczędności?
Decyzje kredytowe	Jak i kiedy gospodarstwo domowe powinno użytkować pieniądze z instytucji finansowej, aby spełnić swoje plany inwestycyjne i konsumpcyjne?
Decyzje związane z ryzykiem	Kiedy gospodarstwo domowe powinno zredukować poziom ryzyka, a kiedy powinno podjąć ryzyko?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Z. Bodie, R. Merton, *Finanse*, PWE, Warszawa 2003, s. 26.

Patrząc na wymienione rodzaje decyzji można zauważyć, że w większości na pierwszy plan wysuwa się konsumpcja. Ma ona wpływ na oszczędności, jest ważną częścią decyzji finansowych, które często są przyczyną przyspieszenia konsumpcji, a także wpływu na podejmowane decyzje inwestycyjne, które mają za zadanie w przyszłości zaspokoić potrzeby konsumpcyjne⁴³.

Gospodarstwa domowe podczas decydowaniu o decyzjach finansowych biorą pod uwagę badanie budżetu domowego⁴⁴. Budżet gospodarstw domowych według Głównego Urzędu Statystycznego jest to uporządkowany, w określonym czasie, zbiór przychodów pieniężnych i niepieniężnych oraz

⁴² J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe...*, op.cit., s. 58-59.

⁴³ Ibidem, s. 59.

⁴⁴ Ibidem.

rozchodów osiągniętych przez gospodarstwa domowe⁴⁵. Rozpatrując budżet w kategoriach ekonomicznych możemy podzielić go na wydatki, dochód do dyspozycji oraz dochód rozporządzalny⁴⁶. Dochodem rozporządzalnym nazywamy pieniężne i niepieniężne dochody bieżące uzyskanych z poszczególnych źródeł, który jest wykorzystywany na wydatki i wzrost oszczędności⁴⁷. Dochód rozporządzalny składa się z dochodu z tytułu własności, pracy najemnej, wynajmu, świadczeń z ubezpieczeń, wolnego zawodu, gospodarstwa rolnego oraz innych⁴⁸. Natomiast dochód do dyspozycji występuje wtedy, gdy odejmiemy inne wydatki od dochodu rozporządzalnego. Wykorzystywany jest na nabywanie usług i towarów oraz na wzrost oszczędności. Warto zauważyć, że oszczędności uzyska się wtedy, gdy od dochodu do dyspozycji odejmiemy wydatki wykorzystywane na konsumpcję⁴⁹.

Podsumowując, finansjalizacja według NBP to rosnąca dominacja aktorów finansowych, rynków, praktyk, pomiarów i narracji w różnej skali. Obowiązkowa finansjalizacja to zaś teoria, według której problemy społeczne zamieniają się w problemy monetarne. Z badań NBP wynika, że polskie gospodarstwa domowe są stosunkowo zamożne w porównaniu z gospodarstwami w krajach strefy euro.

2.3. SPOSOBY I CELE W PROCESIE ZARZĄDZANIA FINANSAMI PRZEZ GOSPODARSTWA DOMOWE

Finanse gospodarstwa domowego to zdarzenia gospodarcze, które występują w obrębie konkretnego gospodarstwa domowego i są bezpośrednio związane z wydawaniem i gromadzeniem środków. Z drugiej strony, zarządzanie finansami gospodarstwa domowego może być różnie interpretowane⁵⁰.

W dzisiejszym wysoce i umiarkowanie dojrzałym społeczeństwie chęć szybszego rozwoju i poprawy zarządzania finansami gospodarstw domowych wynika z⁵¹:

⁴⁵ GUS, *Budżety Gospodarstw domowych w 2018 roku*, <https://stat.gov.pl/obszarytematyczne/warunkizycia/-dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2018-r-,9,13.html> (12.01.2020).

⁴⁶ J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe...*, op.cit., s. 60.

⁴⁷ GUS, *Słownik pojęć*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/63,pojcie.html> (18.02.2020).

⁴⁸ *Encyklopedia Zarządzania, Dochód rozporządzalny*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Doch%C3%B3d_rozporz-%C4%85dzalny (18.02.2020).

⁴⁹ J. Gola, S. Smyczek, *Zachowania finansowe...*, op.cit., s. 60.

⁵⁰ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 139.

⁵¹ *Ibidem*, s. 139-140.

- z poprawy poziomu życia ludzi, bogactwa, co widać po wzroście aktywów niefinansowych;
- zróżnicowanie i obfitość produktów konsumenckich i finansowych z wyższych poziomów, które powodują, że gospodarstwa domowe są bardziej wyczulone;
- instytucje finansowe tworzą kariery doradców finansowych, czyli osób, które pracują jako doradcy zawodowi i zarządzają majątkiem rodzinnym;
- brak wolnego czasu, co skutkuje nieobserwowaniem zmian na rynkach finansowych, niedbaniem o ich aktywa.

Teoretycznie istnieją różne koncepcje zarządzania. W praktyce jednak spotkać się można z funkcjami zarządzania, które są połączone w sensowny zestaw⁵². Tak więc zarządzanie finansami gospodarstw domowych można interpretować jako wieloczęściowy proces składający się z 4 etapów (planowanie, organizowanie, motywowanie, kontrolowanie), dzięki którym gospodarstwa domowe skutecznie osiągają swoje cele i utrzymują długofalowe terminy oraz ciągłą mobilność⁵³.

Decyzje i zachowania podejmowane przez członków rodziny powinny być regularne i złożone. Cele muszą być⁵⁴:

- osiągalne, możliwe do osiągnięcia, realizacji;
- mierzalne, łatwe do zrozumienia, łatwe do kontrolowania;
- ambitne, wymagające zaangażowania i motywacji;
- wycucie czasu, aby można było określić, jak związek rozwija się w czasie;
- osiągalny przy użyciu określonych zasobów, spójny z innymi celami.

Planowanie to proces wyboru kierunku i formy zachowania, który prowadzi do realizacji obranego kierunku. Wyróżnia się 4 zasady planowania: cel, prymat, uczciwość i skuteczność. Zasada celowości polega na tym, że na początku planowania działania jest w danym momencie dobrze określony cel, a następnie zdefiniowane rodzaje i mierniki zachowań. Dobrze jest również wskazać przeszkody, które mogą uniemożliwić osiągnięcie celów. Pierwsza zasada związana jest z koncepcją zarządzania, która mówi, że planowanie

⁵² A. Barembuch, *Istota zarządzania finansami gospodarstw domowych* [w:] Zarządzanie finansami osobistymi- teoria i praktyka, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 50, s. 244.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

to fundamentalna rola w zarządzaniu, bez której nie można stworzyć odpowiedniej organizacji. Planowanie jest ważne dla kontroli behawioralnej mającej na celu korygowanie i identyfikowanie odchyłeń. Plan powinien obejmować wszystkie części danego celu oraz podmioty zaangażowane w jego tworzenie. Powinien on uwzględniać każde działanie i elementy potrzebne do osiągnięcia celów. Należy również pokazać metody, narzędzia, terminy i harmonogramy wymagane do jego wdrożenia. Zasada skuteczności odnosi się do skuteczności osiągnięcia wyznaczonych celów, czyli plan powinien nie tylko pozostać na papierze, ale powinien stać się podstawą do osiągnięcia wyznaczonych celów. Należy zadbać o to, aby plan się nie zmieniał, aby był tworzony konsekwentnie, z uwzględnieniem korekt wynikających z różnych zdarzeń⁵⁵. Przepływ pracy planowania obejmuje następujące kroki⁵⁶:

- ustawienie celu;
- zidentyfikowanie problemów;
- znalezienie rozwiązań;
- oszacowanie konsekwencji;
- dokonanie wyboru;
- przysposobienie planu;
- kontrola przebiegu tworzenia planu.

Dzięki planowaniu rodziny są w stanie podejmować trafne decyzje, przez które gospodarstwo ewoluje ekonomicznie, przewiduje finansowe konsekwencje decyzji i ogranicza ich wpływ na gospodarstwo, unikając niebezpieczne zdarzenia mające wpływ na funkcjonowanie gospodarstwa⁵⁷. Planowanie powinno być tonem planowania finansowego gospodarstwa⁵⁸:

- wydatki dzielą się na: wydatki inwestycyjne, wydatki powtarzalne, planowaną gospodarkę oszczędnościami, planowaną spłatę zobowiązań;
- wykorzystanie pożyczek, kredytów jako tymczasowego uzupełnienia środków własnych;
- wpływy, źródła, wielkości i terminy dochodów;
- inwestycja jednostki oparta na utracie niektórych aktywów i zysku w innych aktywach.

⁵⁵ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 140-141.

⁵⁶ A. Chrostowski, P. Szczepankowski, *Etapy procesu planowania* [w:] *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, (red.) A. K. Koźmiński, W. Piotrowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 185.

⁵⁷ H. Bień, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2000, s. 131.

⁵⁸ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 142-143.

Aby dobrze gospodarować pieniędzmi, rodziny powinny utrzymywać rodzinny budżet. Jest to plan finansowy, który pozwala zrozumieć, jakie wydatki wystąpiły w czasie, ile pieniędzy zostanie zaoszczędzonych by zapobiec bankructwu⁵⁹. W organizacji rodziny bardzo ważne są czynności związane z tworzeniem majątku, w tym przyczyny jego składu i finansowania. Równie ważna w organizacji jest forma, w jakiej uzyskuje się dochód i sposób jego wykorzystania. Aby utrzymać rodzinę i zarządzanie jej finansami w porządku, ważne jest, aby jej członkowie mieli dobry podział zadań. Wszyscy uczestnicy podmiotu przyczyniają się pozytywnie lub negatywnie do osiągnięcia danego celu. Główne cele farmy są zwykle powiązane z osobistymi celami jej uczestników. Cele osobiste członka rodziny mogą być powiązane z celami podstawowymi danego podmiotu, ale w niektórych przypadkach cele te będą się różnić, np. gdy jedna osoba w rodzinie opóźnia osiągnięcie celu głównego, wydając pieniądze na cele niepotrzebne, druga osoba oszczędza pieniądze by kupić dom. Powyższa sytuacja utrudnia planowanie i organizację gospodarstwa. Dlatego planując swoje cele, musisz rozważyć kompromisy i określić kolejność, w jakiej osiągasz określone cele⁶⁰.

Aby planowanie i organizacja rodziny przebiegały sprawnie i osiągały wyznaczone cele, ważne jest, aby zmotywować członków rodziny. W literaturze zaproponowano dwa rodzaje motywacji:

- na poziomie wyznaczania celów;
- w odniesieniu do poziomu realizacji wyznaczonych celów.

Byłoby dobrze, aby wszyscy uczestnicy podmiotu pozytywnie wpływali na realizację celów i aktywnie uczestniczyli. Ważne jest również, aby zadania były odpowiednio rozdzielone między uczestników gospodarstwa, aby wykorzystać umiejętności każdego członka⁶¹. Podsumowując, do ujednoczenia motywacji prowadzenia rodziny należy⁶²:

- zdefiniowanie jasnego celu głównego dla każdego uczestnika gospodarstwa domowego i celu podrzędnego dla poszczególnych członków jednostki;
- wskazanie motywacji, czyli określenie, kto będzie zaangażowany w tworzenie celu i określenie wynikających z niego korzyści;

⁵⁹ A. Samsel, *Planowanie jako element zarządzania budżetem gospodarstw domowych*, „Rozprawy ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych” 2019, nr 31, s. 61.

⁶⁰ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 143-144.

⁶¹ Ibidem, s. 145-146.

⁶² H. Zalewski, *Polityka i strategia w zarządzaniu finansami firmy*, ODiDK, Gdańsk 1999, s. 148.

- identyfikacja sposobów i narzędzi motywowania i traktowania danego celu jako kluczowej kwestii dla każdego członka gospodarstwa;
- przyjęcie warunków i metod weryfikacji realizacji przyjętych celów.

Ostatnim zadaniem w procesie zarządzania jest kontrola osiągniętych wyników. Kontrola jest mniej ważna w zarządzaniu gospodarstwem. Jednak kontrola ma miejsce w prawie każdym gospodarstwie, zwykle wtedy, gdy osiąganie celów jest bardzo ważne dla gospodarstwa, na przykład majsterkowanie. Należy pamiętać, że kontrola finansowa to kontrola ekonomiczna, której procesy gospodarcze i zasoby podlegają kontroli ekonomicznej. Nie ma precyzyjnego rozróżnienia między kontrolą finansową a ekonomiczną. Na proces kontroli składają się różne czynności. Pierwszym poziomem kontroli jest określenie pożądanej pozycji. Oznacza to uznanie funkcji zarządczych określonych w planach sporządzonych przez gospodarstwo. Pożądane stany są nazywane z góry określonymi planami, ale mogą to być również normy, wzorce i wartości, takie jak uzyskiwanie dochodów. Następnym krokiem jest określenie rzeczywistej lokalizacji. Tak jest po realizacji danego planu. Stan faktyczny i jego prezentacja dostosowana jest do stanu pożądanego i jego prezentacji. Tylko wtedy mogą do siebie pasować. Kolejnym krokiem jest porównanie stanu rzeczywistego ze stanem pożądanym i określenie poziomu ewentualnej niezgodności. Takie zestawienie powinno pozwolić na pomiar i identyfikację różnic pomiędzy ww. stronami. Jest to najważniejszy krok w kontroli, ponieważ determinuje ostateczny wynik. Oświadczenie ewaluacyjne, czyli określenie odchyień od stanów faktycznych i poświadczonych oraz ich analiza, jest podstawą do oceny wykonania wszystkich hipotetycznych zadań i planów. Jeżeli wynik różnicy jest znany, należy wyjaśnić przyczynę różnicy między stanem wykonania a stanem planu. W tym miejscu należy wskazać przyczynę rozbieżności, znaleźć jej źródło i ustalić, kto jest za nią odpowiedzialny, a także określić konsekwencje dla wykonania założonego zadania i funkcjonowania całego gospodarstwa. Ostatnim krokiem jest sformułowanie rekomendacji i wniosków dla przyszłego kierownictwa poprzez zbadanie wykonywanych zadań⁶³.

Podsumowując finanse gospodarstwa domowego to zdarzenia gospodarcze, które mają miejsce w danym gospodarstwie domowym. Aby dobrze gospodarować pieniędzmi, rodziny powinny utrzymywać rodzinny budżet. Aby utrzymać rodzinę i zarządzanie jej finansami w porządku, ważne jest, aby członkowie rodziny mieli dobry podział pracy. Aby ujednoclić motywacje

⁶³ Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse...*, op.cit., s. 146-147.

prowadzenia rodziny należy przede wszystkim określić jasny cel nadrzędny dla każdego członka gospodarstwa domowego. W planowaniu celów należy rozważyć kompromisy i określić kolejność, w jakiej osiągnane powinny być określone cele.

METODOLOGICZNE PODSTAWY PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

3.1. CEL I PRZEDMIOT BADAŃ

Głównym celem niniejszej pracy jest diagnoza finansjalizacji gospodarstw domowych na przykładzie mieszkańców Kielc. W ramach celu głównego sformułowano następujące cele szczegółowe:

- zbadanie, jaki jest cel oszczędzania mieszkańców Kielc;
- zbadanie czy mieszkańcy Kielc korzystają z produktów finansowych;
- zbadanie czy mieszkańcy Kielc korzystają z produktów kredytowych;
- zbadanie, jaki jest sposób płacenia mieszkańców Kielc za drobne codzienne zakupy;
- zbadanie zarobków miesięcznych mieszkańców Kielc.

Zasoby literatury na temat finansjalizacji gospodarstw domowych są obecnie nadal dość skromne, choć zainteresowanie tym zagadnieniem wśród finansistów i działaczy społecznych powoli rośnie. Zatem praca ta i prowadzone w jej ramach badania mogą wypełnić istniejące luki w literaturze, a także wywołać większe zainteresowanie danym tematem. Badania te pozwolą zbadać, czy mieszkańcy Kielc mają potencjał w zakresie finansjalizacji swoich gospodarstw domowych.

Przesłanki skłaniające do podjęcia tematyki finansjalizacji w gospodarstwach domowych są następujące:

- brak badań nad finansjalizacją gospodarstw domowych wśród mieszkańców Kielc;
- wzrastające znaczenie instytucji finansowych w gospodarce i wzrost ważności dochodów tworzonych przez te podmioty;

- wzrastający udział aktywów finansowych w ogóle aktywów gospodarstw domowych;
- nieustannie wzrastający udział transakcji niewidzialnych w ogóle transakcji.

2.2. PROBLEM, PYTANIA I HIPOTEZY BADAWCZE

Po przedstawieniu celu głównego i celów szczegółowych sformułowany został problem badawczy¹. Sformułowanie problemu badawczego jest pierwszym krokiem w planowaniu badań². Jego precyzyjna definicja pozwala zaplanować badania w celu dostarczenia istotnych i ważnych informacji. W literaturze naukowej można znaleźć wiele definicji problemu badawczego³. Wybrane definicje zawiera tabela 10.

Przytoczone definicje mają podobne znaczenie. Biorąc zatem pod uwagę powyższe definicje, można powiedzieć, że przedmiot badań dotyczy wszystkiego w rzeczywistości społecznej. Dotyczy to sfery materialnej i ideologicznej, zwłaszcza treści i tematów procesu badawczego⁴. Pokazują także, że problem to pytanie, na które można znaleźć odpowiedź i rozwiązać go poprzez badania.

Sformułowane problemy skłaniają do przyjęcia określonych hipotez. Stanowią one stwierdzenia, co do których snuć można przypuszczenia o poprawnym sformułowaniu problemów badawczych⁵ lub oczekiwane wyniki badań⁶. Tabela 11 przedstawia wybrane definicje hipotez.

Tabela 10. Definicje problemu badawczego według różnych autorów

Autor	Rok	Definicja problemu badawczego
J. Koziński	1969	Rodzaj zdania lub sytuacji, gdzie podmiot nie jest w stanie określić go za pomocą posiadanej wiedzy
J. Brzeziński	1970	Pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedź ma dać przeprowadzone badanie

¹ M. Krajewski, *O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica WN Novum Sp. z o. o., Płock 2020, s. 20.

² T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977, s. 301.

³ T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, nr 47, s. 97.

⁴ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005, s. 18.

⁵ W. Dutkiewicz, *Podstawy metodologii badań*, Wydawnictwo Stachurski, Kielce 2001, s. 51.

⁶ L. A. Gruszczyński, *Elementy metody i techniki badań socjologicznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach, Tychy 2002, s. 20.

S. Nowak	1970	Pewne pytanie lub zespół pytań, na które mają odpowiedzieć prowadzone badania
H. Muszyński	1971	Zadane pytanie, a odpowiedź uzyskana poprzez określone działania badawcze
J. Szumski	1984	Przedmiot pracy badawczej, czyli to co orientuje wysiłki poznawczych
M. Łobocki	1984	Pytanie, na które odpowiedzi szukane są na drodze badań naukowych, czyli poprzez dociekanie i wysiłek
W. Zaczyński	1995	Zetknięcie się człowieka z trudnością, wraz z uświadomieniem sobie jej charakteru
J. Pieter	1997	Pytanie, na które szukana jest odpowiedź poprzez badania naukowe
T. Pilch	2001	Pytanie o charakter badanego zjawiska, istotę związków między zdarzeniami lub istotami i cechami procesów, cechami zjawiska lub inaczej mówiąc uświadomienie sobie trudności z wyjaśnieniem i zrozumieniem określonego fragmentu rzeczywistości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Koziński, *Rozwiązywanie problemów*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969, s. 16; J. Brzeziński, *Metodologiczne i psychologiczne wyznaczniki procesu badawczego w psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1978, s. 56; S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970, s. 214; H. Muszyński, *Wstęp do metodologii pedagogiki*, Warszawa 1971, s. 174; J. Szumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, PWN Warszawa 1984, s. 2; M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa 1978, s. 56; W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1985, s. 61; J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław – Warszawa 1997, s. 67; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 43.

Tabela 11. Definicje hipotezy według różnych autorów

Autor	Rok	Definicja hipotezy
J. Brzeziński	1970	Hipoteza to stwierdzenie, co do którego istnieje pewne prawdopodobieństwo, że stanowić będzie ono prawdziwe rozwiązanie postawionego problemu
W. Zaczyński	1995	Pierwszy i konieczny element naukowego badania jakiegokolwiek wycinka rzeczywistości. Naukowe poznanie rzeczywistości podejmowane by wytłumaczyć w sposób bezsporny źródła pojawiania się nowych, dotąd nieobserwowanych zdarzeń, lub po to, by powszechnie znane jednostkowe fakty jednoznacznie określić przez wskazanie ich pełnego uwarunkowania
T. Pilch	2001	Wszelkie twierdzenia częściowo tylko uzasadnione, poprzez domysł za pomocą, którego tłumaczone są faktyczne dane

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Brzeziński, *Metodologiczne i psychologiczne wyznaczniki procesu badawczego w psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1978, s. 56; W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1985, s. 61; J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław – Warszawa 1997, s. 67; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 43.

W niniejszej pracy problem badawczy sformułowano w postaci następującego pytania: W jakim stopniu kieleckie gospodarstwa domowe są ufinansowane?

W odpowiedzi na przyjęty problem badawczy sformułowano następujące pytania badawcze:

- P1. Czy istnieje związek między statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania?
- P2. Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca?
- P3. Czy istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych?
- P4. Czy istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych?
- P5. Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?
- P6. Czy istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?
- P7. Czy istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?

Konsekwencją tak określonego problemu badawczego i pytań badawczych jest sformułowanie następujących hipotez badawczych:

- H1. Istnieje związek między statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania. Osoby pracujące częściej niż studenci oszczędzają na remont domu/mieszkania.
- H2. Istnieje związek liniowy między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca.
- H3. Istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych.
- H4. Istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych.
- H5. Istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie,

konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/ domem).

- H6. Nie istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.
- H7. Istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.

2.3. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE

Prawidłowy wybór metody badawczej zależy od rodzaju badań, celów poznawczych lub zjawiska i badanych osób⁷. Metoda to zespół czynności i zabiegów zmierzających do rozwiązania problemu lub też powtarzalny sposób uzyskania informacji, jaki podejmowany jest w celu zdobycia istotnych dla nas danych⁸. W literaturze przedmiotu można zauważyć, że terminy metoda i technika badawcza są często używane zamiennie⁹, co prowadzi do nieporozumień¹⁰, ze względu na brak jednej wspólnej definicji terminu „metoda badawcza”¹¹. Dobra metoda badawcza musi spełniać dwa podstawowe warunki: warunek ważności i warunek deterministyczny¹². Warunek ważności jest spełniony wówczas, gdy dopuszcza się możliwość sprawdzenia przez badacza, natomiast warunek deterministyczny jest spełniony, jeśli różni badacze, zastosowani do tego samego pola, uzyskają te same lub podobne wyniki w ramach dopuszczalnej wariancji¹³. Tabela 12 przedstawia wybrane definicje metody badawczej.

Tabela 12. Definicje metody badawczej

Autor	Rok	Definicja metody badawczej
M. Łobocki	2000	Bliżej skonkretyzowane sposoby realizowania zamierzonych badań
T. Pilch	2001	Czynności praktyczne regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie sprawdzonych informacji, opinii, faktów

⁷ E. Jaźwińska, *Metody ilościowe w badaniach nad migracjami międzynarodowymi*, „Prace migracyjne” 2000, nr 36, s. 7-8.

⁸ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny [w:] Jak pisać pracę magisterską?*, (red.) M. Węglińska, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2005, s. 29

⁹ E. Bogacz-Wojtanowska, *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi na przykładzie stowarzyszeń krakowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 22-23.

¹⁰ L. A. Gruszczyński, *Elementy metody...* op.cit., s. 38.

¹¹ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995.

¹² T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań...*, op.cit., s. 303.

¹³ Ibidem, s. 304.

S. Nowak	2012	Powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, interpretacji i analizy danych empirycznych, które służą do uzyskania maksymalnie lub też optymalnie uzasadnionych odpowiedzi na stawiane pytania
----------	------	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000, s. 15-16; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 45; S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2012, s. 22.

Po wyjaśnieniu znaczenia słowa „metoda” należy przejść do wyjaśnienia stosowanego zamiennie wyrazu „technika”. Termin technika badawcza jest definiowany jako sposób gromadzenia i pozyskiwania materiału empirycznego¹⁴. Technika badawcza jest przewodnikiem, który podpowiada, jak postępować oraz jakimi środkami i narzędziami należy się posługiwać przy gromadzeniu materiału badawczego. Tabela 13 przedstawia wybrane definicje techniki badawczej.

Tabela 13. Definicje techniki badawczej

Autor	Rok	Definicja metody badawczej
F. Krzykała	2001	Pewne narzędzie umiejętności, środki oraz procedury, które jest stosowane w badaniach empirycznych na drodze metod i założeń metodologicznych
T. Pilch	2001	Czynności praktyczne, regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie optymalnie sprawdzonych informacji
M. Łobocki	2007	System reguł, to jest szereg operacji poznawczych i praktycznych, kolejności ich zastosowania, jak również specjalnych środków i działań skierowanych z góry na założony cel badawczy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: F. Krzykała, *Metodologia badań i technik badawczych socjologii gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2001, s. 58; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 45; M. Łobocki, *Wstęp do metod badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2007, s. 125.

Poza metodami i technikami badawczymi w literaturze przedmiotu pojawia się również pojęcie narzędzia badawczego, które definiowane jest jako obiekt służący do realizacji wybranej techniki badawczej. Służy do technicznego gromadzenia danych badawczych¹⁵. Tabela 14 przedstawia wybrane definicje pojęcia „narzędzie badawcze”.

¹⁴ M. Krajewski, *O metodologii...*, s. 21.

¹⁵ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2001, s. 42.

Tabela 14. Definicje narzędzi badawczych

Autor	Rok	Definicja narzędzia badawczego
Z. Skorny	1984	Środek pomocniczy wykorzystywany przy gromadzeniu materiałów empirycznych przydatnych przy rozwiązywaniu podjętego problemu badań
T. Pilch	2001	Przedmiot służący do realizacji wybranej techniki badań

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Z. Skorny, *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, Warszawa 1984, s. 3-4; T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 46.

W badaniach, które miały charakter ilościowy posłużono się metodą sondażu diagnostycznego i techniką ankiety. Stąd narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety.

Kwestionariusz ankiety skierowany do mieszkańców Kielc zawierał łącznie 22 pytania.

Uzyskane dane empiryczne poddano analizie statystycznej z wykorzystaniem programu SPSS wersja 23 (Statistic Package for the Social Sciences).

Do przeprowadzenia niniejszych badań użyte zostaną następujące testy statystyczne¹⁶:

- Test Chi²;
- Regresja;
- Anova;
- Korelacja Pearsona.

2.4. DOBÓR PRÓBY BADAWCZEJ

W literaturze przedmiotu dostępne są dwa podstawowe typy doboru próby¹⁷:

- Dobór probabilistyczny, który jest podstawową metodą w badaniach społecznych przy doborze dużej próby reprezentatywnej;
- Dobór nieprobabilistyczny, który jest wykorzystywany w badaniach społecznych, gdy badania społeczne nie mogą wyselekcjonować prób probabilistycznych.

¹⁶ A. Maksimowicz-Ajchel, *Wstęp do statystyki. Metody opisu statystycznego*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2007, s. 6.

¹⁷ K. Szczepaniak, *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych-refleksje metodologiczne*, „Folia Sociologica” 2012, nr 42, s. 90.

Próbkowanie probabilistyczne, znane również jako próbkowanie losowe, oznacza, że każdy osobnik w populacji ma takie samo prawdopodobieństwo włączenia do próby. Ten rodzaj próby jest stosowany, by uzyskać reprezentatywne wyniki w prowadzonych badaniach. Reprezentatywność próby oznacza, że jednostki w niej zawarte odzwierciedlają populację¹⁸. Istnieją 4 podstawowe podejścia do selekcji probabilistycznej. Przedstawia je tabela 15.

Tabela 15. Podejścia do selekcji probabilistycznej

Metoda	Wyjaśnienie
Dobór losowy	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na bezpośrednim doborze jednostek do próby statystycznej bezpośrednio z populacji ogólnej; • Jest używany do obliczeń statystycznych w badaniach społecznych.
Dobór warstwowy	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na podzieleniu całej populacji na warstwy, a następnie pobraniu prób; • Każda jednostka może być tylko na jednym poziomie co pozwala na zwiększenie reprezentatywności poprzez zmniejszenie możliwych błędów; • Istnieją trzy rodzaje opcji poboru próby: proporcjonalne, nieproporcjonalne i optymalne.
Dobór systematyczny	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na systematycznym doborze każdego z elementów
Dobór grupowy	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na podzieleniu populacji na wzajemnie wykluczające się grupy, a następnie losowaniu.

Źródło: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007, s. 224-228.

Próbkowanie bez prawdopodobieństwa, znane również jako próbkowanie nielosowe lub nieprobabilistyczne, polega na doborze próby, tak aby można było ocenić osoby podczas procesu selekcji. Podejścia przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Podejścia do selekcji nieprobabilistycznej

Metoda	Wyjaśnienie
Dobór oparty na dostępności badanych	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na tym, że ankieter dobiera do próby jednostki, które w danej chwili znajdują się w miejscu przeprowadzania badania; • Nie są to próby reprezentatywne i ta metoda wymaga ostrożności w uogólnianiu wniosków

¹⁸ G. Lissowski, J. Haman, M. Jasiński, *Podstawy statystyki dla socjologów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 509.

Dobór celowy lub inaczej arbitralny	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na subiektywnym doborze jednostek do próby przez badacza na podstawie jego wiedzy o badanej populacji i celach badań w nadziei uzyskania rzetelnych informacji; • Nie jest to dobór reprezentatywny, ale pozwala osiągnąć cele badania
Metoda kuli śnieżnej	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na zbieraniu danych od kilku członków badanej populacji, a następnie za ich pośrednictwem dotarcie do kolejnych znanych im jednostek o zbliżonych cechach; • Stosowana jest w sytuacji, kiedy trudno jest dotrzeć do członków danej grupy społecznej
Dobór kwotowy	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na dobieraniu do próby jednostek spełniających żądane cechy w taki sposób, aby ich rozkład w próbie odpowiadał rozkładowi tych cech w populacji generalnej; • Wychodzi się od tablicy macierzowej, która zestawia cechy populacji, które są istotne dla badania, a następnie oblicza się procent osób posiadających określone cechy, jakie powinny być przebadane.
Wybór informatorów	<ul style="list-style-type: none"> • Polega na współpracy z wybranymi członkami badanej grupy zwanymi informatorami, którzy dostarczają informacji na temat swojej grupy

Źródło: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007, s. 204-208.

Badania ilościowe zostały przeprowadzone wśród mieszkańców Kielc od listopada 2022 roku do stycznia 2023 roku. W badaniach zastosowano dobór próby nieprobabilistycznej z wykorzystaniem metody doboru celowego.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH - ILOŚCIOWYCH

4.1. CHARAKTERYSTYKA BADANYCH RESPONDENTÓW

Badania ilościowe, w których wzięło udział 174 respondentów, realizowane były od listopada 2022 roku do końca stycznia 2023 roku. Przeprowadzone zostały wśród mieszkańców Kielc.

Respondenci odpowiedzieli na pytania zamknięte i otwarte zawarte w kwestionariuszu ankiety. Ankieta została przeprowadzona przez Internet, szczególnie wśród młodych ludzi.

W badaniu przeważają kobiety, które stanowią 74,71% wszystkich respondentów. Pozostałe 25,29% stanowią mężczyźni (tab. 17 i wyk. 1).

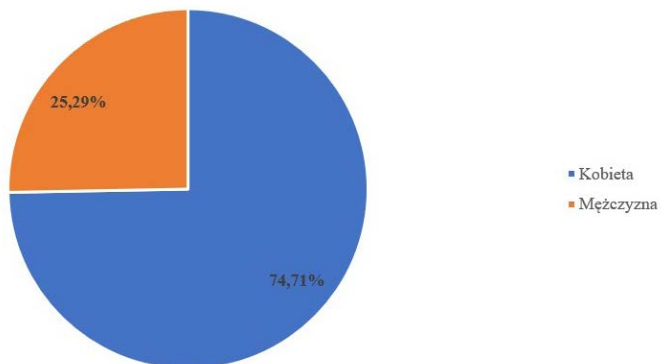
Tabela 17. Płeć respondentów

	Częstość	Procent
Kobieta	130	74,71%
Mężczyzna	44	25,29%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Struktura wiekowa respondentów przedstawia się następująco: 42,53% to osoby do 20 roku życia, a 51,72% - osoby w wieku 21-30 lat. Pozostała część badanych ma 31 lat i więcej (tab. 18 i wyk. 2).

Wykres 1. Płeć respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

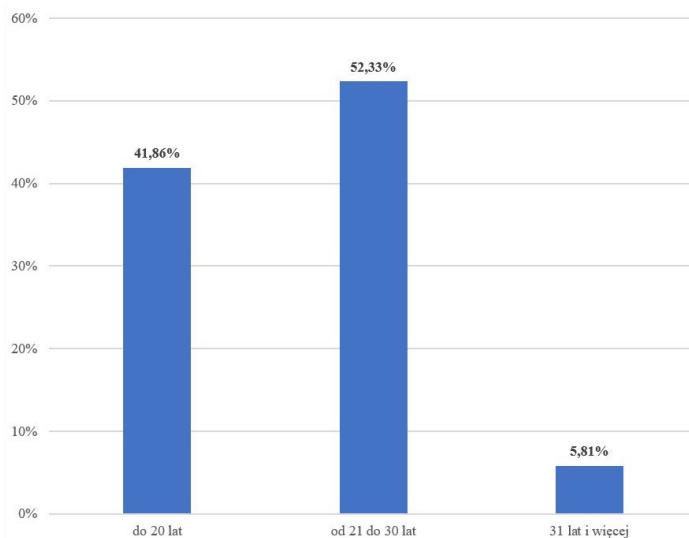
Tabela 18. Wiek respondentów

Kategoria	Częstość	Procent
do 20 lat	72	41,86%
od 21 do 30 lat	90	52,33%
31 lat i więcej	10	5,81%
Ogółem	172	100%

* 2 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 2. Wiek respondentów

*2 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wśród respondentów dominowały osoby z wykształceniem średnim (82,66%) i wyższym (15,02%). Te dwie grupy stanowiły łącznie 97,68% ogółu respondentów. Strukturę respondentów ze względu na ich wykształcenie przedstawiono w tabeli 19 i wykresie 3.

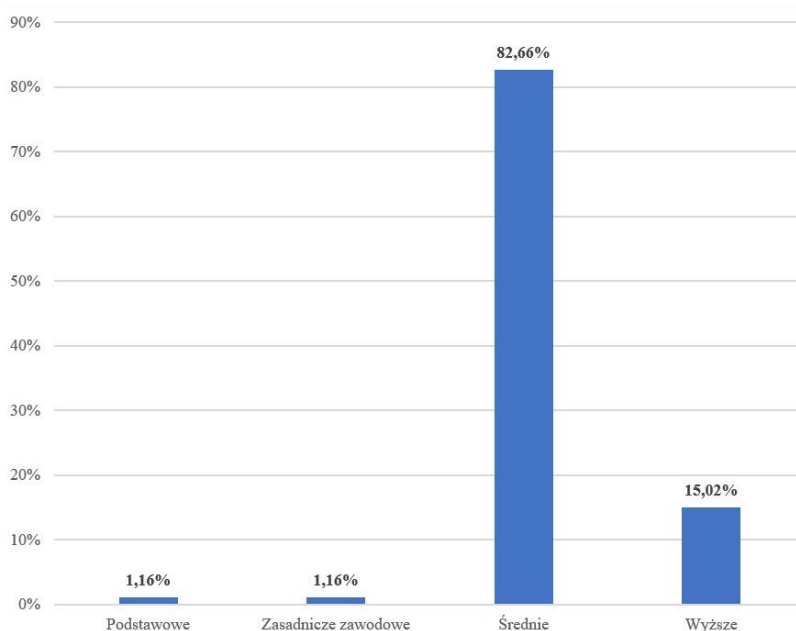
Tabela 19. Wykształcenie respondentów

	Częstość	Procent
Podstawowe	2	1,16%
Zasadnicze zawodowe	2	1,16%
Średnie	143	82,66%
Wyższe	26	15,02%
Ogółem	173	100%

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 3. Wykształcenie respondentów

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

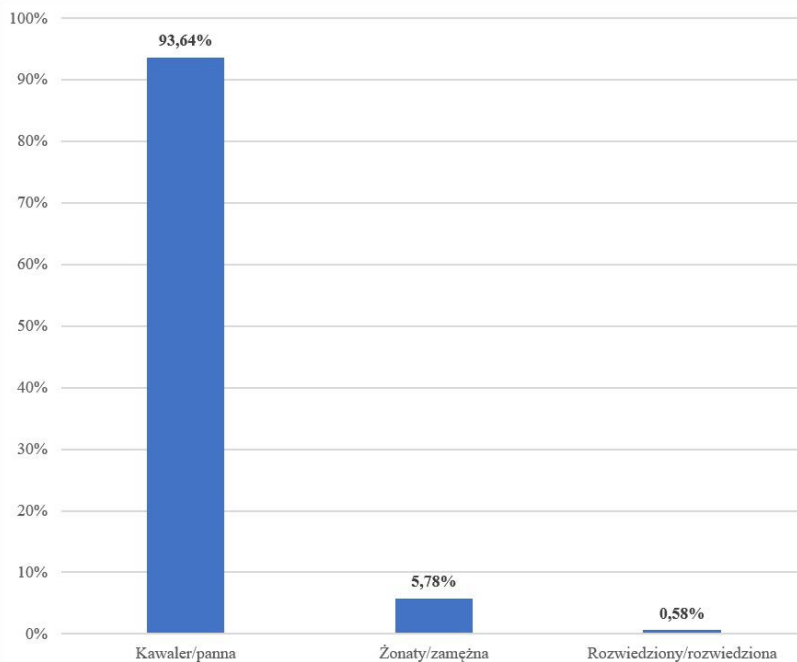
Wysoki udział młodych respondentów spowodował, że w próbie badawczej ponad 90% stanowiły osoby stanu wolnego. Osoby, które zawarły związek małżeński stanowiły zaledwie 5,78% badanej zbiorowości (tab. 20 i wyk. 4).

Tabela 20. Stan cywilny respondentów

	Częstość	Procent
Kawaler/panna	162	93,64%
Żonaty/zamężna	10	5,78%
Rozwiedziony/rozwiedziona	1	0,58%
Ogółem	173	100%

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 4. Stan cywilny respondentów

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

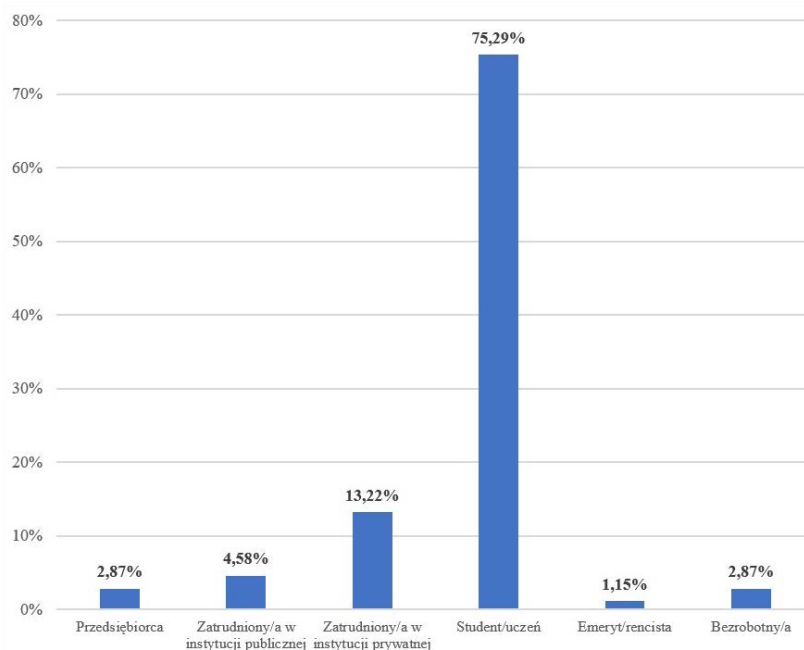
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Najwięcej respondentów jako aktualny status zawodowy wskazało student/uczeń – 75,29%. 17,8% stanowiły łącznie grupy osób zatrudnionych w instytucjach publicznych i prywatnych. Przedsiębiorcy stanowili 2,87%. Identyczny procent stanowili bezrobotni, zaś emeryci/renciści stanowili zaledwie 1,15% (tab. 21 i wyk. 5).

Tabela 21. Status zawodowy respondentów

	Częstość	Procent
Przedsiębiorca	5	2,87%
Zatrudniony/a w instytucji publicznej	8	4,58%
Zatrudniony/a w instytucji prywatnej	23	13,22%
Student/uczeń	131	75,29%
Emeryt/rencista	2	1,15%
Bezrobotny/a	5	2,87%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 5. Status zawodowy respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

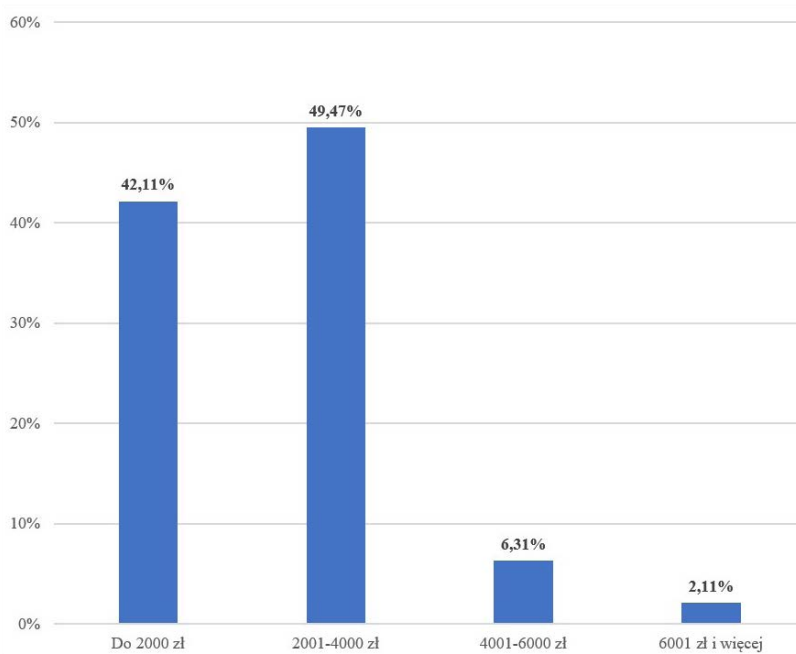
Pod względem miesięcznych dochodów netto najwięcej (49,47%) respondentów wskazało, że mieści się w przedziale 2001-4000 zł, a nieznacznie mniej, bo 42,11% mieści się w przedziale do 2000 zł. 6,31% respondentów zarabia miesięcznie kwotę w przedziale 4001-6000 zł. Pozostali respondenci zarabiają 6001 zł i więcej. Zestawienie to przedstawia tabela 22 i wykres 6.

Tabela 22. Miesięczne dochody netto respondentów

	Częstość	Procent
Do 2000 zł	40	42,11%
2001-4000 zł	47	49,47%
4001-6000 zł	6	6,31%
6001 zł i więcej	2	2,11%
Ogółem	95	100%

* 79 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 6. Miesięczne dochody netto respondentów

* 79 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podsumowując w badaniu udział wzięło więcej kobiet niż mężczyzn. Najlichnějšíą grupę stanowili respondenci w wieku od 21 do 30 lat. Dominowały osoby z wykształceniem średnim, stanu wolnego. Najwięcej respondentów jako aktualny status zawodowy wskazało student/uczeń. Większość badanych miesięcznie zarabia 2001-4000 zł. Przeprowadzona charakterystyka badanych respondentów pozwoli na przetestowanie zależności pomiędzy zmiennymi w kolejnych podrozdziałach przy użyciu testów statystycznych.

4.2. OSZCZĘDNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH

W przeprowadzonej ankiecie respondentów zapytano o wysokość ich miesięcznych oszczędności. Najwięcej respondentów (36,17%) wskazało, że mieści się w przedziale do 200 zł. 26,24% badanych oszczędza miesięcznie kwotę w przedziale 601 zł i więcej. Pozostali respondenci oszczędzają porównywalnie kwotę 201-400 zł (19,86%) i kwotę 401-600 zł (17,73%). Tabela 23 i wykres 7 prezentują opisane dane procentowe.

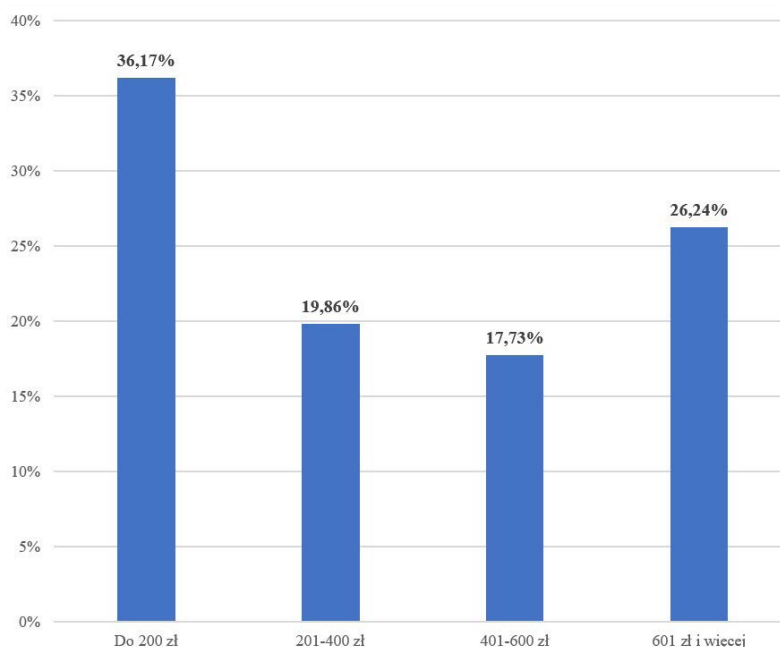
Tabela 23. Wysokość oszczędności respondentów

	Częstość	Procent
Do 200 zł	51	36,17%
201-400 zł	28	19,86%
401-600 zł	25	17,73%
601 zł i więcej	37	26,24%
Ogółem	141	100%

* 33 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 7. Wysokość oszczędności respondentów

* 33 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W celu zbadania związku liniowego między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca przeprowadzono testy statystyczne Korelację Pearsona oraz Anova, z których wynika, że istnieje statystycznie istotny związek między tymi zmiennymi.

W tabeli 24 przedstawione zostały statystyki średnich zarobków i oszczędności badanych respondentów.

Tabela 24. Statystyki opisowe miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

	Średnia	Odchylenie standardowe	N
Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?	791,01	830,853	89
Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	2532,62	1429,38	89

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak pokazują dane w poniższej tabeli, istnieje istotny, silny związek między miesięcznymi zarobkami (netto) a wysokością kwoty, którą respondenci oszczędzają ($r = 0,612$; $p < 0,001$) (tab. 25).

Tabela 25. Korelacje miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

		Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?
Korelacja Pearsona	Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?	1	0,612
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	0,612	1
Istotność (jednostronna)	Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?	.	0
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	0	.
N	Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?	89	89
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	89	89

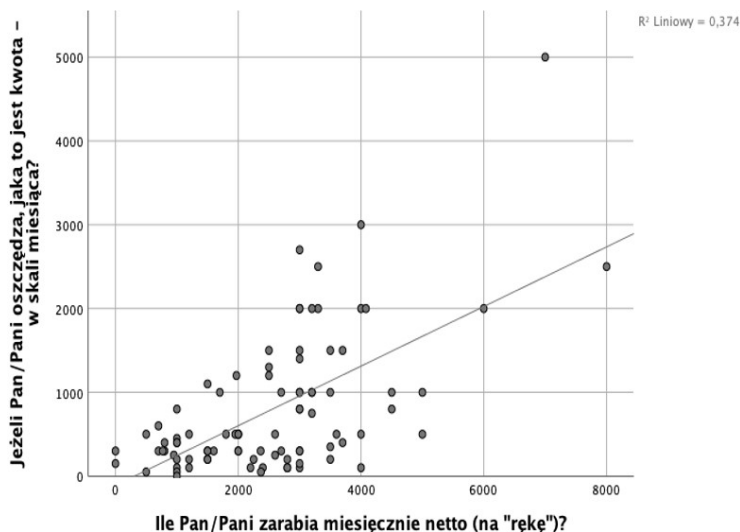
a. Zmienna zależna: Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?

b. Wszystkie żądane zmienne zostały wprowadzone.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższy wykres rozrzutu prezentuje miesięczne oszczędności i miesięczne zarobki badanych mieszkańców Kielc (wyk. 8).

Wykres 8. Wykres rozrzutu miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Model regresyjny zależności kwoty jaką oszczędza respondent od wysokości jego miesięcznych zarobków (netto) jest statystycznie istotny $F(1,87)=52,066$, $p<0,001$ (tab. 26).

Tabela 26. Anova miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

	Model	Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
1	Regresja	22743857,64	1	22743857,64	52,066	,000 ^b
	Reszta	38003951,35	87	436827,027		
	Ogółem	60747808,99	88			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Model wyjaśnia 37,4% wariancji zmiennej zależnej (wysokość kwoty, jaką respondent przeznacz na oszczędzanie) (tab. 27).

Tabela 27. Model – podsumowanie miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

Model	R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania	Statystyki zmiany			
					Zmiana R-kwadrat	F zmiany	df1	df2
1	,612 ^a	0,374	0,367	660,929	0,374	52,066	1	87

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wysokość miesięcznych zarobków istotnie przewiduje kwotę, jaką oszczędza respondent, $B=0,356$, $\tau=7,216$, $p<0,001$ (tab. 28).

Tabela 28. Współczynniki miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków

Model B		Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standaryzowane	t	Istotność
		Błąd standardowy	Beta			
1	(Stała)	-109,756	143,15		-0,767	0,445
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	0,356	0,049	0,612	7,216	0

a. Zmienna zależna: Jeżeli Pan/Pani oszczędza, jaka to jest kwota - w skali miesiąca?

b. Predyktory: (Stała), Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W kwestionariuszu ankiety respondentów zapytano również jaki jest cel ich oszczędzania. Największa grupa deklarowała, że oszczędza na czarną godzinę – 27,75%. 20,22% badanych ma inne cele oszczędzania niż te podane w ankiecie. 19,65% badanych deklaruje zaś, że nie ma celu oszczędzania. Na hobby, zainteresowanie i pasje oszczędza 19,08% respondentów. Pozostali ankietowani jako swój cel oszczędzania wybierają kolejno: podróże (9,25%) i remont domu/mieszkania (4,05%). Tabela 29 i wykres 9 przedstawiają te wartości.

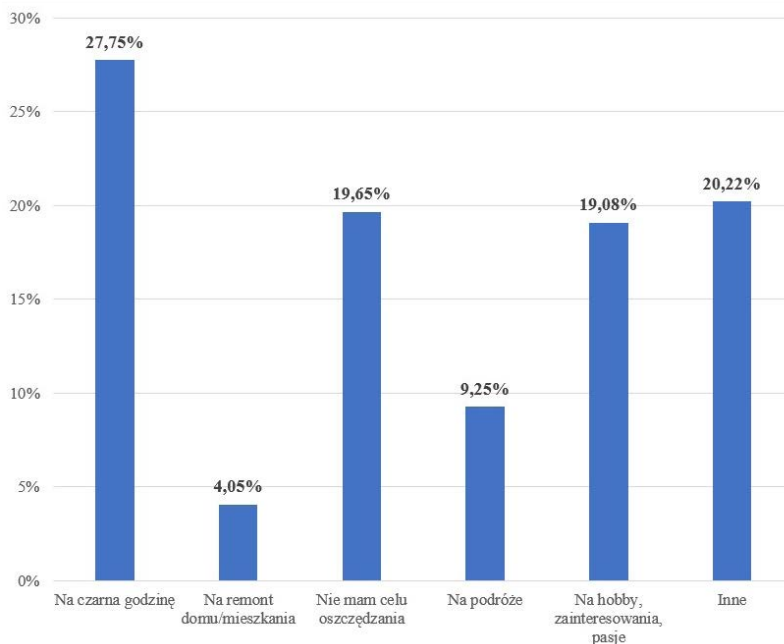
Tabela 29. Cel oszczędzania respondentów

	Częstość	Procent
Na czarna godzinę	48	27,75%
Na remont domu/mieszkania	7	4,05%
Nie mam celu oszczędzania	34	19,65%
Na podróże	16	9,25%
Na hobby, zainteresowania, pasje	33	19,08%

Inne	35	20,22%
Ogółem	173	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 9. Cel oszczędzania respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Chcąc zbadać zależność między statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania przeprowadzono test statystyczny χ^2 (tab. 30), z którego wynika, że badany związek jest statystycznie istotny.

Tabela 30 przedstawia strukturę celu oszczędzania przez respondentów.

Tabela 30. Struktura celu oszczędzania

	N	%	χ^2	df	p
Na czarną godzinę	48	28%	37,832	5	<0,05
Na remont domu/mieszkania	7	4%			
Nie mam celu oszczędzania	34	20%			
Na podróże	16	9%			
Na hobby, zainteresowania, pasje	33	19%			
Inne	35	20%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W odniesieniu do studentów (24,50%) jak i osób pracujących (50%) wynika, że najczęstszym celem oszczędzania w obu grupach jest oszczędzanie na czarną godzinę (tab. 31).

Tabela 31. Zestawienie odpowiedzi statusu zawodowego i celu oszczędzania

			Na czarną godzinę	Na remont domu/mieszkania	Nie mam celu oszczędzania	Na podróże	Na hobby, zainteresowania, pasje	Inne
Status zawodowy	Student	n	37	6	29	14	31	34
		%	24,50%	4%	19,20%	9,30%	20,50%	22,50%
	Osoba pracująca	n	11	1	5	2	2	1
		%	50%	4,50%	22,80%	9,10%	9,10%	4,50%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy statusem zawodowym, a oszczędzaniem oraz jego celem: $X^2(5) = 8,931$; $p = 0,085$ (tab. 32).

Tabela 32. Testy Chi-kwadrat statusu zawodowego i celu oszczędzania

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	9,019 ^a	5	0,108	0,104		
Iloraz wiarygodności	9,776	5	0,082	0,102		
Dokładny test Fishera	8,931			0,085		
Test związku liniowego	8,784 ^b	1	0,003	0,003	0,002	0,001
N ważnych obserwacji	173					

a. 41,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,89.

b. Wartość standaryzowana wynosi -2,964.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

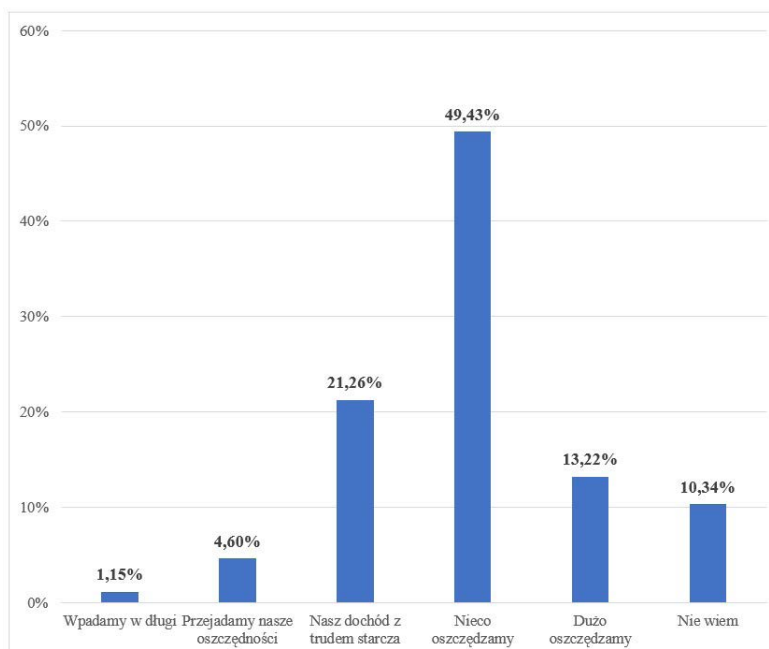
Respondentów zapytano również o ich obecną sytuację finansową. Prawie połowa badanych respondentów (49,43%) uważa, że sytuacją najlepiej opisującą ich obecną sytuację finansową jest stwierdzenie „nieco oszczędzamy”. Następne wartości procentowe do podanych sytuacji prezentują się następująco: „nasz dochód z trudem starcza” – 21,26%, „dużo oszczędzamy” – 13,22%, „nie wiem” – 10,34%. „przejadamy nasze oszczędności” – 4,60% i „wpadamy w długi” -1,15%. Wartości przedstawia tabela 33 i wykres 10.

Tabela 33. Sytuacje najlepiej opisujące obecną sytuację finansową gospodarstwa domowego respondentów

	Częstość	Procent
Wpadamy w długi	2	1,15%
Przejadamy nasze oszczędności	8	4,60%
Nasz dochód z trudem starcza	37	21,26%
Nieco oszczędzamy	86	49,43%
Dużo oszczędzamy	23	13,22%
Nie wiem	18	10,34%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 10. Sytuacje najlepiej opisujące obecną sytuację finansową gospodarstwa domowego respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W badaniu zapytano także mieszkańców Kielc o prawdopodobieństwo zaoszczędzenia w następnych 12 miesiącach jakichkolwiek pieniędzy. Bliżko 40% ankietowanych deklaruje dość duże prawdopodobieństwo. Z kolei 36,36% twierdzi, że zaoszczędzenie pieniędzy w tym czasie będzie znikome. 18,18% badanych uznaje, że prawdopodobieństwo zaoszczędzenia jakichkolwiek pieniędzy jest bardzo duże. Najmniejsza wartość przypada na zdecydowanie żadne prawdopodobieństwo wynoszące 5,85% (tab. 34 i wyk. 11).

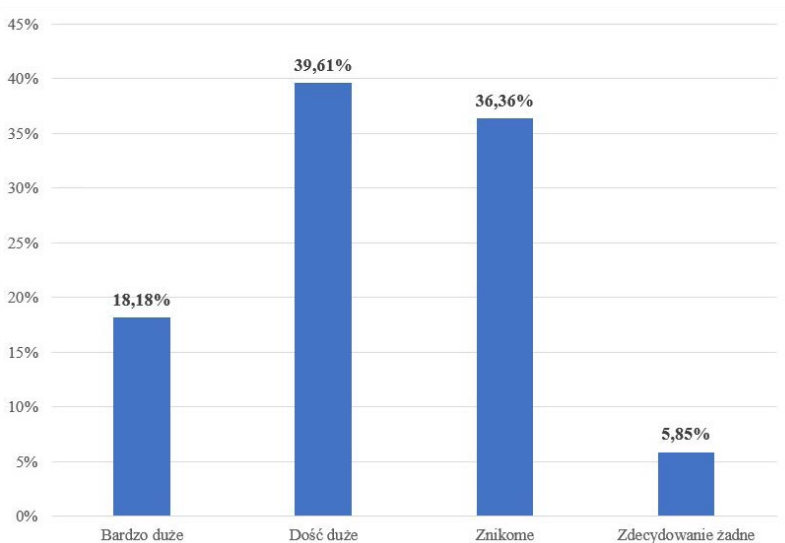
Tabela 34. Prawdopodobieństwo zaoszczędzenia jakichkolwiek pieniędzy w ciągu następnych 12 miesięcy przez respondentów

	Częstość	Procent
Bardzo duże	28	18,18%
Dość duże	61	39,61%
Znikome	56	36,36%
Zdecydowanie żadne	9	5,85%
Ogółem	154	100,0

* 20 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 11. Prawdopodobieństwo zaoszczędzenia jakichkolwiek pieniędzy w ciągu następnych 12 miesięcy przez respondentów

* 20 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani odpowiadali także na pytania wielokrotnego wyboru. Jednym z nich było pytanie skąd pozyskują środki finansowe w poszczególnych sytuacjach. Do wszystkich sytuacji podanych w tym pytaniu przeważająca większość respondentów deklaruje, że pozyskuje środki ze swoich oszczędności. Jedynie w przypadku pojawienia się nieoczekiwanego wydatku w trakcie miesiąca wynoszącego 10 000 zł oraz chęci kupna domu lub mieszkania respondenci częściej twierdzą, że nie byłoby w stanie pokryć takiego wydatku (tab. 35 i wyk. 12).

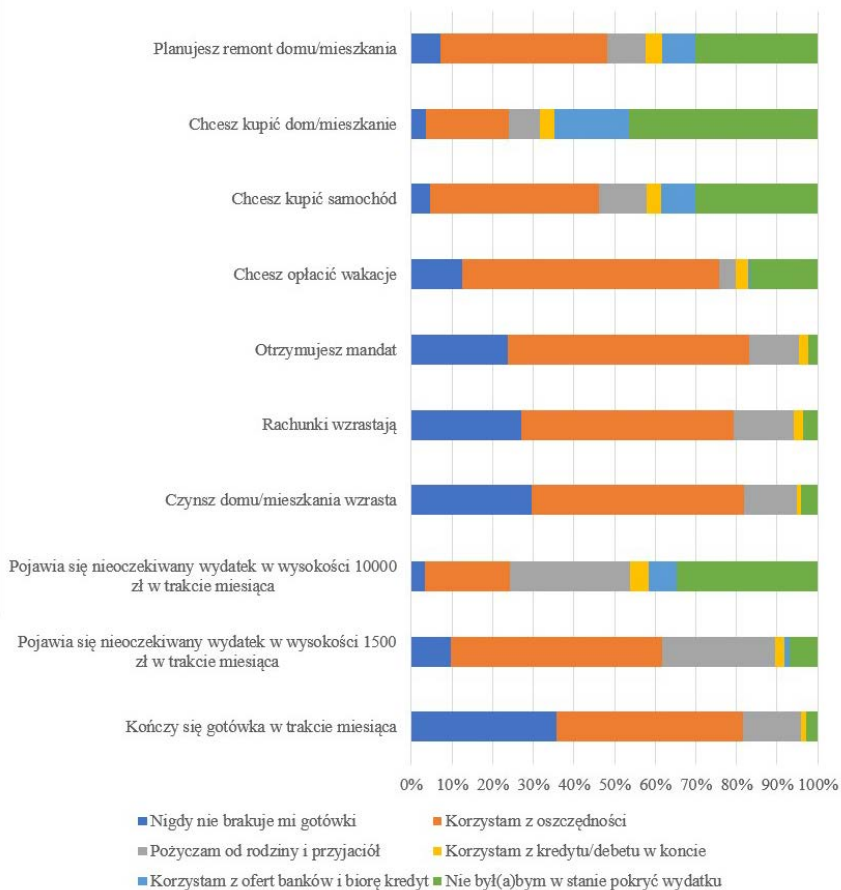
Tabela 35. Pozyskiwanie środków przez respondentów

	Nigdy nie brał mi gotówki	Korzystam z oszczędności	Pożyczam od rodziny i przyjaciół	Korzystam z kredytu/debetu w koncie	Korzystam z ofert banków i biorę kredyt	Nie był(a) bym w stanie pokryć wydatku	Ogółem
Kończy się gotówka w trakcie miesiąca	35,63%	45,98%	14,37%	1,15%	0%	2,87%	100%
Pojawia się nieoczekiwany wydatek w wysokości 1500 zł w trakcie miesiąca	9,87%	51,94%	27,59%	2,45%	1,25%	6,9%	100%
Pojawia się nieoczekiwany wydatek w wysokości 10000 zł w trakcie miesiąca	3,45%	20,69%	29,37%	4,63%	6,9%	34,96%	100%
Czynsz domu/mieszkania wzrasta	26,31%	31,39%	12,64%	1,15%	4,02%	24,48%	100%
Rachunki wzrastają	28,44%	51,45%	14,37%	2,3%	0%	3,45%	100%
Otrzymujesz mandat	23,58%	58,69%	12,84%	2,44%	0%	2,44%	100%
Chcesz opłacić wakacje	12,07%	61,49%	4,49%	2,87%	0,97%	18,09%	100%

Chcesz kupić samochód	4,99%	40,23%	11,49%	3,45%	10,05%	29,80%	100%
Chcesz kupić dom/mieszkanie	3,45%	20,11%	7,47%	3,12%	17,82%	48,02%	100%
Planujesz remont domu/mieszkania	6,90%	40,23%	9,20%	4,02%	10,05%	29,61%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 12. Pozyskiwanie środków przez respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podsumowując, najliczniejsza grupa respondentów wskazała, kwotę miesięcznych oszczędności w kwocie do 200 zł. Deklarowali, że oszczędzają oni na czarnej godzinę. Większość badanych respondentów uważała, że nieco

oszczędzają. Z kolei prawdopodobieństwo zaoszczędzenia przez nich jakichkolwiek pieniędzy w ciągu najbliższego roku jest dość duże. W sytuacjach nagłych wydatków respondenci w przeważającej części pozyskiwaliby te środki ze swoich oszczędności. Przeprowadzone analizy w tym podrozdziale pozwoliły poznać sytuację świadomości finansowej kieleckich gospodarstw domowych pod kątem oszczędzania.

4.3. SKŁONNOŚĆ GOSPODARSTW DOMOWYCH DO KORZYSTANIA Z PRODUKTÓW FINANSOWYCH, KREDYTOWYCH I INWESTYCYJNYCH

W badaniu postanowiono zapytać respondentów o korzystanie z produktów finansowych. 70,69% badanych stwierdziło, że korzysta z konta osobistego. Znaczna część także korzysta z kart płatniczych – 66,67%. 35,63% badanych korzysta z kont oszczędnościowych, a 10,34% z lokat bankowych. Z żadnego z wymienionych produktów finansowych nie korzysta 7,47% ankietowanych (tab. 36 i wyk. 13).

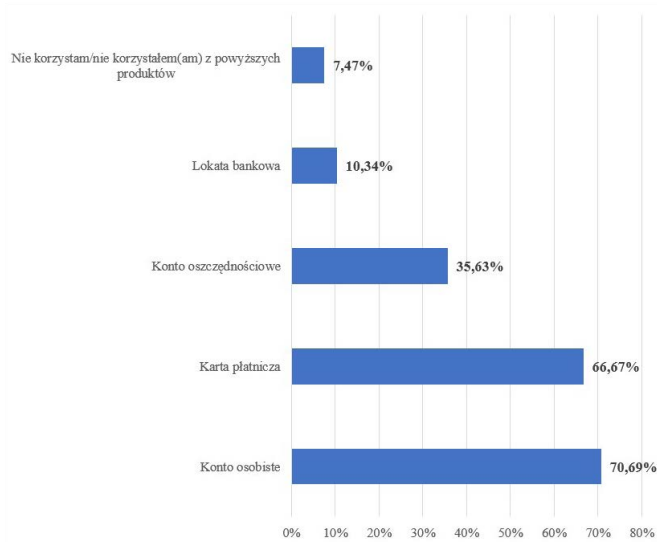
Tabela 36. Korzystanie z produktów finansowych przez respondentów

	Częstość	Procent
Konto osobiste	123	70,69%
Karta płatnicza	116	66,67%
Konto oszczędnościowe	62	35,63%
Lokata bankowa	18	10,34%
Nie korzystam/nie korzystałem(am) z powyższych produktów	13	7,47%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Chcąc zbadać związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych takich jak konto osobiste, karta płatnicza, konto oszczędnościowe i lokata bankowa przeprowadzono testy statystyczne Chi².

Poniższa tabela (tab. 37) przedstawia strukturę korzystania z konta osobistego przez respondentów.

Wykres 13. Korzystanie z produktów finansowych przez respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 37. Struktura korzystania z konta osobistego

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	51	29%	29,333	1	<0,05
Posiadam	123	71%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami korzystającymi z konta osobistego są respondenci z wykształceniem średnim (82%) (tab. 38).

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem konta osobistego wśród badanych: X²(3) = 1,873; p = 0,599 (tab. 39).

Poniższa tabela (tab. 40) przedstawia strukturę korzystania z karty płatniczej przez respondentów.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami korzystającymi z karty płatniczej są respondenci z wykształceniem średnim (81,7%) (tab. 41).

Tabela 38. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i konta osobistego

			Konto osobiste	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	0	2
		%	0%	1,6%
	Zasadnicze zawodowe	n	1	1
		%	2%	0,8%
	Średnie	n	43	100
		%	84,3%	82%
	Wyższe	n	7	19
		%	13,7%	15,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 39. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i konta osobistego

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	1,347 ^a	3	0,718
Iloraz wiarygodności	1,873	3	0,599
Test związku liniowego	0,002	1	0,969
N ważnych obserwacji	173		

a. 50,0% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,59.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 40. Struktura korzystania z karty płatniczej

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	58	33%	19,333	1	<0,05
Posiadam	116	67%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem karty płatniczej wśród badanych: X²(1) = 1,648; p = 0,609 (tab. 42).

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami nie korzystającymi z konta oszczędnościowego są respondenci z wykształceniem średnim (84,7%) (tab. 44).

Tabela 41. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i karty płatniczej

			Karta płatnicza	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	1	1
		%	1,7%	0,9%
	Zasadnicze zawodowe	n	1	1
		%	1,7%	0,9%
	Średnie	n	49	94
		%	84,5%	81,7%
	Wyższe	n	7	19
		%	12,1%	16,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 42. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i karty płatniczej

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	1,031 ^a	3	0,794	0,901		
Iloraz wiarygodności	1,023	3	0,796	0,901		
Dokładny test Fishera	1,648			0,609		
Test związku liniowego	,969 ^b	1	0,325	0,367	0,212	0,089
N ważnych obserwacji	173					

a. 50,0% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,67.

b. Wartość standaryzowana wynosi 0,984.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 43. Struktura korzystania z konta oszczędnościowego

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	112	64%	14,368	1	<0,05
Posiadam	62	36%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższa tabela (tab. 43) przedstawia strukturę korzystania z konta oszczędnościowego przez respondentów.

Tabela 44. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i konta oszczędnościowego

			Konto oszczędnościowe	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	2	0
		%	1,8%	0%
	Zasadnicze zawodowe	n	2	0
		%	1,8%	0%
	Średnie	n	94	49
		%	84,7%	79%
	Wyższe	n	13	13
		%	11,7%	21%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu χ^2 wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem konta oszczędnościowego wśród badanych: $X^2(1) = 3,840$; $p = 0,237$ (tab. 45).

Tabela 45. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i konta oszczędnościowego

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	4,656a	3	0,199	0,235		
Iloraz wiarygodności	5,879	3	0,118	0,217		
Dokładny test Fishera	3,840			0,237		
Test związku liniowego	4,366b	1	0,037	0,047	0,026	0,016
N ważnych obserwacji	173					

a. 50,0% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,72.

b. Wartość standaryzowana wynosi 2,089.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższa tabela (tab. 46) przedstawia strukturę korzystania z lokaty bankowej przez respondentów.

Tabela 46. Struktura korzystania z lokaty bankowej

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	156	90%	109,448	1	<0,05
Posiadam	18	10%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami nie korzystającymi z lokaty bankowej są respondenci z wykształceniem średnim (85,2%) (tab. 47).

Tabela 47. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i lokaty bankowej

			Lokata bankowa	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	2	0
		%	1,3%	0%
	Zasadnicze zawodowe	n	2	0
		%	1,3%	0%
	Średnie	n	132	11
		%	85,2%	61%
	Wyższe	n	19	7
		%	12,2%	39%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że stwierdzono statystycznie istotny związek pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem lokaty bankowej wśród badanych: X²(3) = 7,864; p = 0,044 (tab. 48).

Tabela 48. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i lokaty bankowej

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	9,203a	3	0,027	0,039		
Iloraz wiarygodności	7,674	3	0,053	0,046		

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH - ILOŚCIOWYCH

Dokładny test Fishera	7,864			0,044		
Test związku liniowego	7,661b	1	0,006	0,012	0,006	0,005
N ważnych obserwacji	173					

a. 62,5% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,21.

b. Wartość standaryzowana wynosi 2,768.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Mieszkańców Kielc zapytano, również w jaki sposób zazwyczaj płacą za drobne, codzienne zakupy (tab. 49 i wyk. 14). Przeważający okazał się być sposób płatności płatniczą kartą bankową (50,87%). Następnie była to gotówka (25,43%). Potem telefon (16,19%) i karta kredytowa (7,51%).

Tabela 49. Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy przez respondentów

	Częstość	Procent
Gotówka	44	25,43%
Płatnicza karta bankowa	88	50,87%
Karta kredytowa	13	7,51%
Telefon	28	16,19%
Ogółem	173	100%

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Chcąc zbadać związek pomiędzy płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy przeprowadzono test statystyczny χ^2 .

Tabela 50 przedstawia strukturę płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc.

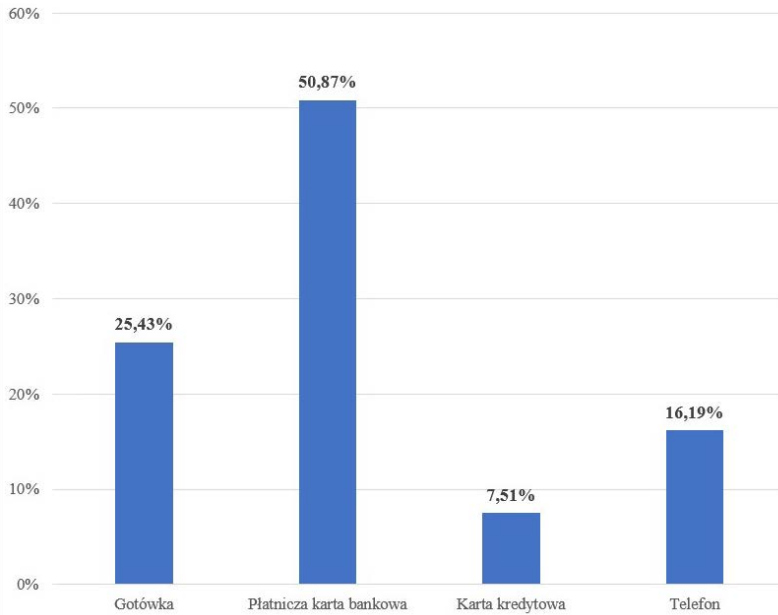
W odniesieniu do kobiet (51%) jak i mężczyzn (50%) wynika, że najczęstszym sposobem płacenia za drobne, codzienne zakupy jest płatnicza karta bankowa (tab. 51).

Z przeprowadzonego testu χ^2 wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy płcią, a sposobami płacenia za drobne, codzienne zakupy: $X^2(3) = 3,804$; $p = 0,283$ (tab. 52).

Chcąc zbadać związek pomiędzy statusem zawodowym, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc przeprowadzono test statystyczny χ^2 .

Poniższa tabela (tab. 53) przedstawia strukturę płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc.

Wykres 14. Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy przez respondentów

* 1 osoba nie udzieliła odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 50. Struktura płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc

	N	%	X ²	df	p
Gotówka	44	25%	72,85	3	<0,05
Płatnicza karta bankowa	88	51%			
Karta kredytowa	13	8%			
Telefon	28	16%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W odniesieniu do studentów (50,30%) jak i osób pracujących (54,50%) wynika, że najczęstszym sposobem płacenia za drobne, codzienne zakupy jest płatnicza karta bankowa (tab. 54).

Tabela 51. Zestawienie odpowiedzi płci i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy

			Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy			
			Gotówka	Płatnicza karta bankowa	Karta kredytowa	Telefon
Płeć	Kobieta	<i>n</i>	33	66	7	23
		%	26%	51%	5%	18%
	Mężczyzna	<i>n</i>	11	22	6	5
		%	25%	50%	14%	11%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 52. Testy Chi-kwadrat płci i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	3,804 ^a	3	0,283
Iloraz wiarygodności	3,521	3	0,318
Test związku liniowego	0,058	1	0,809
N ważnych obserwacji	173		

a. 12,5% komórek (1) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 3,31.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 53. Struktura płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc

	N	%	X ²	df	p
Gotówka	44	25%	72,85	3	<0,05
Płatnicza karta bankowa	88	51%			
Karta kredytowa	13	8%			
Telefon	28	16%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy statusem zawodowym, a sposobem płacenia za drobne, codzienne zakupy wśród badanych: $X^2(3) = 1,255$; $p = 0,764$ (tab. 55).

Tabela 54. Zestawienie odpowiedzi statusu zawodowego i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy

			Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy			
			Gotówka	Płatnicza karta bankowa	Karta kredytowa	Telefon
Status zawodowy	Student	<i>n</i>	37	76	12	26
		%	24,50%	50,30%	7,90%	17,20%
	Osoba pracująca	<i>n</i>	7	12	1	2
		%	31,80%	54,50%	4,50%	9,20%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 55. Testy Chi-kwadrat dla statusu zawodowego i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	1,550a	3	0,671	0,684		
Iloraz wiarygodności	1,694	3	0,638	0,653		
Dokładny test Fishera	1,255			0,764		
Test związku liniowego	1,453b	1	0,228	0,248	0,138	0,047
N ważnych obserwacji	173					

a. 25,0% komórek (2) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,65.

b. Wartość standaryzowana wynosi -1,205.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

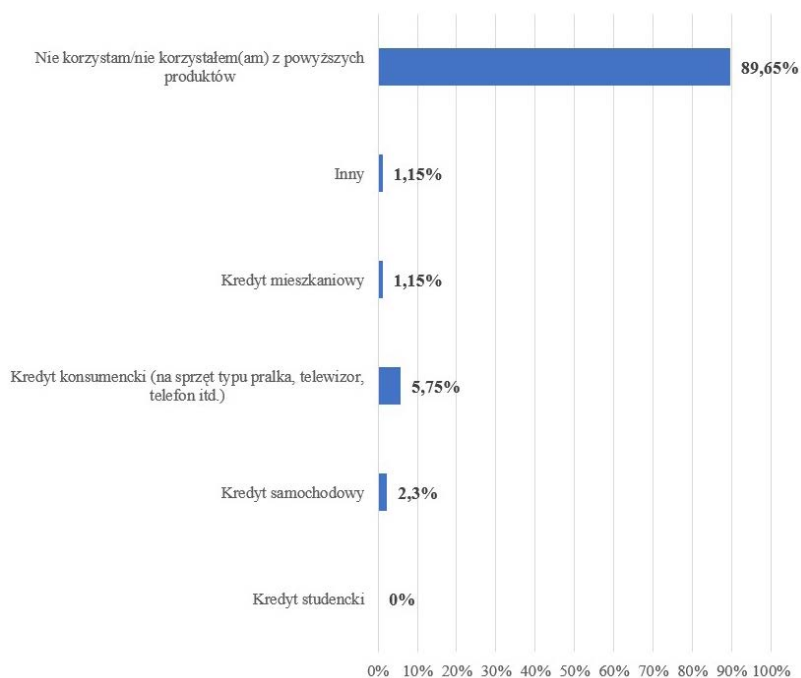
Kwestionariusz ankiety zawierał także pytanie o korzystanie z usług kredytowych. Najwięcej badanych (89,65%) zadeklarowało, że nie korzysta z podanych produktów kredytowych (tab. 56 i wyk. 15). Wartości dla pozostałych produktów wynosiły kolejno: kredyt konsumencki – 5,57%, kredyt samochodowy – 2,3% oraz kredyt mieszkaniowy – 1,15% i inny – 1,15%.

Tabela 56. Korzystanie z produktów kredytowych przez respondentów

	Częstość	Procent
Kredyt studencki	0	0%
Kredyt samochodowy	4	2,3%
Kredyt konsumencki (na sprzęt typu pralka, telewizor, telefon itd.)	10	5,75%
Kredyt mieszkaniowy	2	1,15%
Inny	2	1,15%
Nie korzystam/nie korzystałem(am) z powyższych produktów	156	89,65%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 15. Korzystanie z produktów kredytowych przez respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Chcąc zbadać związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych takich jak kredyt samochodowy, kredyt konsumencki i kredyt mieszkaniowy przeprowadzono testy statystyczne χ^2 .

Poniższa tabela (tab. 57) przedstawia strukturę korzystania z kredytu samochodowego przez respondentów.

Tabela 57. Struktura korzystania z kredytu samochodowego

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	170	98%	158,368	1	<0,05
Posiadam	4	2%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami nie korzystającymi z kredytu samochodowego są respondenci z wykształceniem średnim (83,4%) (tab. 58).

Tabela 58. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu samochodowego

			Kredyt samochodowy	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	2	0
		%	1,2%	0%
	Zasadnicze zawodowe	n	2	0
		%	1,2%	0%
	Średnie	n	141	2
		%	83,4%	50%
	Wyższe	n	24	2
		%	14,2%	50%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem kredytu samochodowego wśród badanych: X²(1) = 6,185; p = 0,192 (tab. 59).

Tabela 59. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu samochodowego

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	3,955a	3	0,266	0,192		
Iloraz wiarygodności	2,890	3	0,409	0,192		

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH - ILOŚCIOWYCH

Dokładny test Fishera	6,185			0,192		
Test związku liniowego	3,089b	1	0,079	0,131	0,102	0,092
N ważnych obserwacji	173					

a. 75,0% komórek (6) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,05.

b. Wartość standaryzowana wynosi 1,758.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższa tabela (tab. 60) przedstawia strukturę korzystania z kredytu konsumenckiego przez respondentów.

Tabela 60. Struktura korzystania z kredytu konsumenckiego

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	164	94%	136,299	1	<0,05
Posiadam	10	6%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami nie korzystającymi z kredytu konsumenckiego są respondenci z wykształceniem średnim (84%) (tab. 61).

Tabela 61. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu konsumenckiego

		Kredyt konsumencki		
		Nie posiadam	Posiadam	
Wykształcenie	Podstawowe	n	2	0
		%	1,3%	0%
	Zasadnicze zawodowe	n	1	1
		%	0,6%	10%
	Średnie	n	137	6
		%	84%	60%
	Wyższe	n	23	3
		%	14,1%	30%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem kredytu konsumenckiego wśród badanych: X²(1) = 7,794; p = 0,052 (tab. 62).

Tabela 62. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu konsumentckiego

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	9,545a	3	0,023	0,052		
Iloraz wiarygodności	5,258	3	0,154	0,094		
Dokładny test Fishera	7,794			0,052		
Test związku liniowego	,386b	1	0,534	0,689	0,390	0,241
N ważnych obserwacji	173					

a. 62,5% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,12.

b. Wartość standaryzowana wynosi 0,621.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższa tabela (tab. 63) przedstawia strukturę korzystania z kredytu mieszkaniowego przez respondentów.

Tabela 63. Struktura korzystania z kredytu mieszkaniowego

	N	%	X ²	df	p
Nie posiadam	172	99%	166,092	1	<0,05
Posiadam	2	1%			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z poniższego zestawienia odpowiedzi wynika, że najczęstszymi osobami nie korzystającymi z kredytu mieszkaniowego są respondenci z wykształceniem średnim (84%) (tab. 64).

Z przeprowadzonego testu Chi² wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem kredytu mieszkaniowego wśród badanych: X²(1) = 11,095; p = 0,068 (tab. 65).

Tabela 64. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu mieszkaniowego

			Kredyt mieszkaniowy	
			Nie posiadam	Posiadam
Wykształcenie	Podstawowe	n	2	0
		%	1%	0%
	Zasadnicze zawodowe	n	2	0
		%	1%	0%
	Średnie	n	143	0
		%	84%	0%
	Wyższe	n	24	2
		%	14%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 65. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu mieszkaniowego

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)	Istotność dokładna (dwustronna)	Istotność dokładna (jednostronna)	Estymacja punktowa prawdopodobieństwa
Chi-kwadrat Pearsona	11,440a	3	0,010	0,068		
Iloraz wiarygodności	7,716	3	0,052	0,029		
Dokładny test Fishera	11,095			0,068		
Test związku liniowego	8,080b	1	0,004	0,041	0,022	0,022
N ważnych obserwacji	173					

a. 75,0% komórek (6) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 0,02.

b. Wartość standaryzowana wynosi 2,843.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

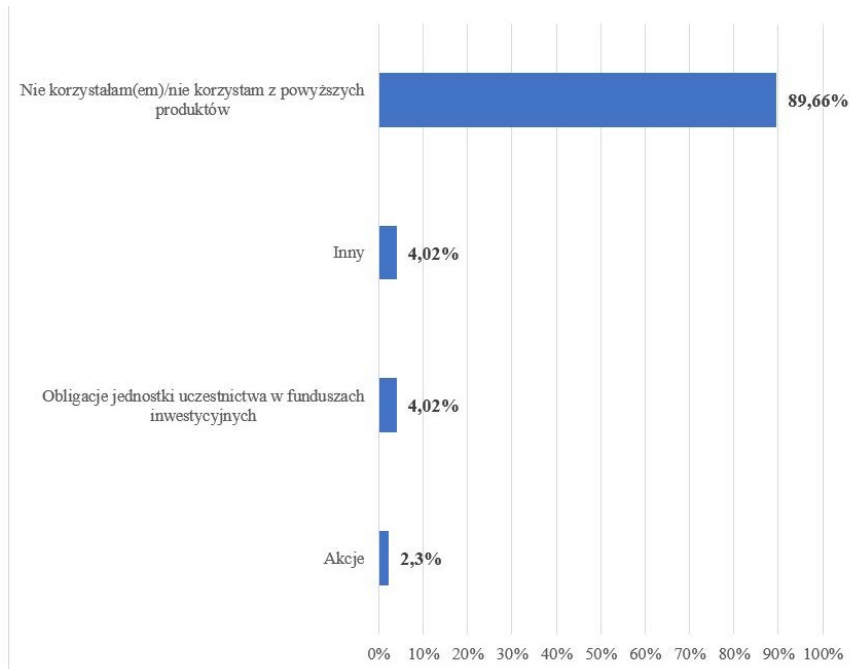
Ankietowanych zapytano także o korzystanie z produktów inwestycyjnych. Najwięcej badanych (89,66%) zadeklarowało, że nie korzysta z podanych produktów inwestycyjnych (tab. 66 i wyk. 16). Procent respondentów, którzy korzystają z pozostałych produktów jest następujący: obligacje jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych – 4,02%, inny – 4,02% oraz akcje – 2,3%.

Tabela 66. Korzystanie z produktów inwestycyjnych przez respondentów

	Częstość	Procent
Akcje	4	2,3%
Obligacje jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych	7	4,02%
Inny	7	4,02%
Nie korzystałam(em)/nie korzystam z powyższych produktów	156	89,66%
Ogółem	174	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondentom zadano pytanie o ocenę wiedzy z zakresu omawianych produktów. W przypadkach: „Ogólna wiedza finansowa”, „Wiedza na temat gospodarowania pieniędzmi w domu” oraz „Wiedza na temat oszczędzania” respondenci częściej określali swój poziom wiedzy jako raczej wysoki. Kolejno: 33,33%, 43,48% oraz 40,23%. Jeżeli chodzi o wiedzę na temat produktów finansowych respondentom najczęściej trudno było określić swój poziom wiedzy z tego zakresu (24,71%). W pozostałych zagadnieniach badani określali swój poziom wiedzy jako bardzo niski (tab. 67 i wyk. 11).

Wykres 16. Korzystanie z produktów inwestycyjnych przez respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 67. Ocena poziomu wiedzy respondentów

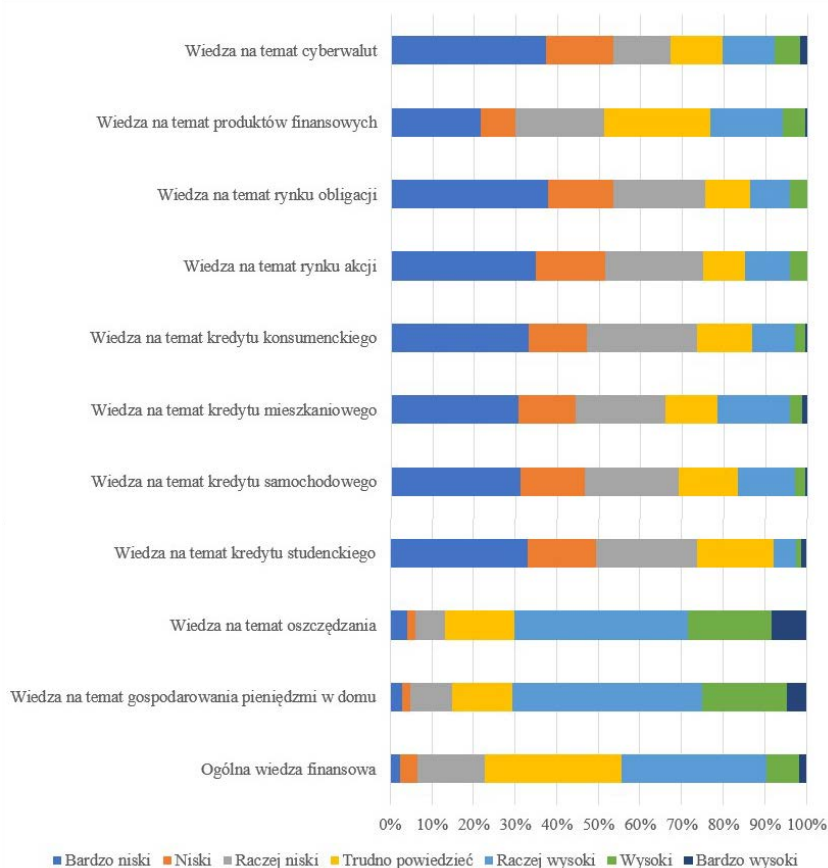
	Bardzo niski	Niski	Raczej niski	Trudno powiedzieć	Raczej wysoki	Wysoki	Bardzo wysoki	Ogółem
Ogólna wiedza finansowa	2,63%	4,07%	15,52%	32,61%	33,98%	9,47%	1,72%	100%
Wiedza na temat gospodarowania pieniędzmi w domu	5,87%	1,72%	9,77%	14,82%	43,68%	19,54%	4,60%	100%
Wiedza na temat oszczędzania	4,88%	1,72%	6,98%	16,09%	42,74%	19,54%	8,05%	100%
Wiedza na temat kredytu studenckiego	31,78%	16,52%	23,99%	17,24%	8,17%	1,15%	1,15%	100%
Wiedza na temat kredytu samochodowego	29,89%	17,94%	21,84%	13,79%	13,67%	2,30%	0,57%	100%
Wiedza na temat kredytu mieszkaniowego	29,31%	13,22%	20,69%	14,09%	18,67%	2,87%	1,15%	100%
Wiedza na temat kredytu konsumenckiego	31,61%	15,22%	26,29%	13,64%	9,77%	2,90%	0,57%	100%
Wiedza na temat rynku akcji	35,33%	16,09%	22,21%	9,01%	13,34%	4,02%	0%	100%
Wiedza na temat rynku obligacji	39,21%	14,94%	21,32%	10,74%	9,77%	4,02%	0%	100%
Wiedza na temat produktów finansowych	20,69%	10,05%	20,14%	24,71%	18,67%	5,17%	0,57%	100%
Wiedza na temat cyberwalut	39,63%	15,52%	13,24%	12,07%	12,07%	5,75%	1,72%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podsumowując, najpopularniejszym produktem finansowym, który posiadają przebadani respondenci jest konto osobiste. Najczęstszą metodą płatności okazała się być płatnicza karta bankowa. Jeżeli chodzi o produkty kredytowe i inwestycyjne to respondenci w tych obu przypadkach w znacznie przeważającej części z tych produktów nie korzystają. Najwięcej respondentów swój poziom wiedzy na temat omawianych w tym podrozdziale produktów,

deklarowali jako raczej wysoki. Zastosowane zatem analizy zaprezentowały stopień znajomości i korzystania z poszczególnych produktów finansowych, kredytowych oraz inwestycyjnych przez kielczan.

Wykres 17. Ocena poziomu wiedzy respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

4.4. ZASOBY FINANSOWE GOSPODARSTW DOMOWYCH

Mieszkańcy Kielc odpowiadali na pytania związane z finansami ich gospodarstw domowych. Pod względem miesięcznych wydatków na życie i konsumpcję (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem) najwięcej respondentów wskazało, że mieści się w przedziale 801 zł i więcej. 25,60% respondentów deklaruje wydatki w przedziale 401-600 zł. Pozostałe przedziały wynosiły kolejno: 201-400 zł – 17,26%, do 200 zł – 11,31%,

i przedział od 601 zł do 800 zł – 8,33%. Wartości przedstawia tabela 68 oraz wykres 18.

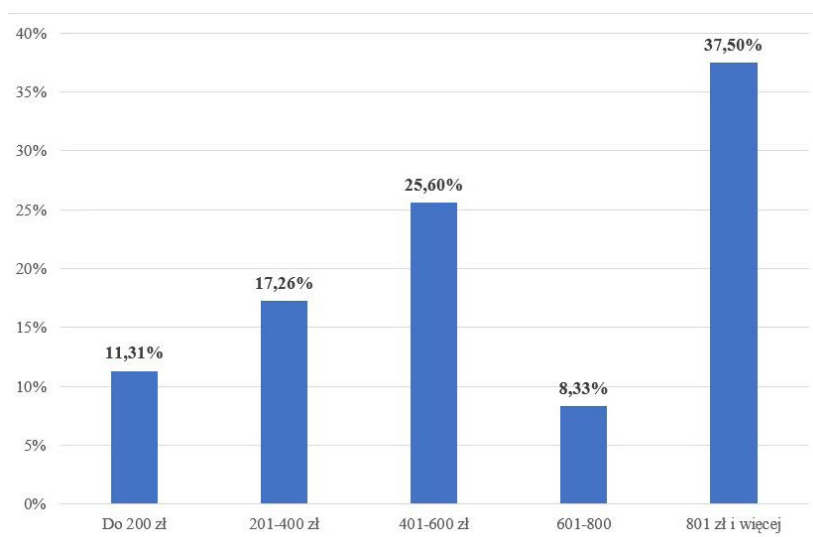
Tabela 68. Miesięczne wydatki na życie i konsumpcję respondentów

	Częstość	Procent
Do 200 zł	19	11,31%
201-400 zł	29	17,26%
401-600 zł	43	25,6%
601-800	14	8,33%
801 zł i więcej	63	37,5%
Ogółem	168	100%

* 6 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 18. Miesięczne wydatki na życie i konsumpcję respondentów

* 6 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W celu zbadania związku między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem) przeprowadzono testy statystyczne Korelację Pearsona oraz Anova, z których wynika, że istnieje statystycznie istotny związek między tymi zmiennymi.

W następującej tabeli przedstawione zostały statystyki średnich zarobków i wydatków badanych respondentów (tab. 69).

Tabela 69. Statystyki opisowe miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

	Średnia	Odchylenie standardowe	N
Jakie są Pana/Pani miesięczne wydatki "na życie, konsumpcje" (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?	977,89	661,185	95
Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	2492,39	1401,792	95

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jak pokazują dane w tabeli 70, istnieje istotny, silny związek między miesięcznymi zarobkami (netto) a wysokością kwoty, którą respondenci wydają ($r = 0,612$; $p < 0,001$).

Tabela 70. Korelacje miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

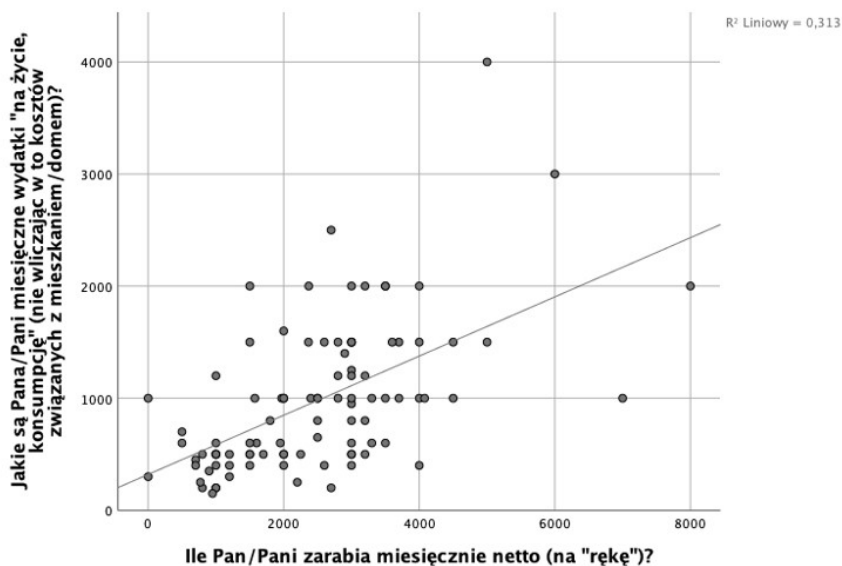
		Jakie są Pana/Pani miesięczne wydatki „na życie, konsumpcje” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na „rękę”)?
Korelacja Pearsona	Jakie są Pana/Pani miesięczne wydatki „na życie, konsumpcje” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?	1	0,56
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na „rękę”)?	0,56	1
Istotność (jednostronna)	Jakie są Pana/Pani miesięczne wydatki „na życie, konsumpcje” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?	.	0
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na „rękę”)?	0	.

N	Jakie są Pana/ Pani miesięczne wydatki „na życie, konsumpcje” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/ domem)?	95	95
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcz- nie netto (na „rękę”)?	95	95

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poniższy wykres prezentuje miesięczne wydatki i miesięczne zarobki na wykresie rozrzutu (wyk. 19).

Wykres 19. Wykres rozrzutu miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Model regresyjny zależności kwoty jaką wydaje respondent od wysokości jego miesięcznych zarobków (netto) jest statystycznie istotny $F(1,93)=42,417$, $p<0,001$ (tab. 71).

Tabela 71. Anova miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

Model		Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
1	Regresja	12871872,89	1	12871872,89	42,417	,000
	Reszta	28221706,06	93	303459,205		
	Ogółem	41093578,95	94			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Model wyjaśnia 31,3% wariacji zmiennej zależnej (wysokość kwoty, jaką respondent przeznaczają na życie/konsumpcję) (tab. 72).

Tabela 72. Model – podsumowanie miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

Model	R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania	Statystyki zmiany			
					Zmiana R-kwadrat	F zmiany	df1	df2
1	,560a	0,313	0,306	550,871	0,313	42,417	1	93

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wysokość miesięcznych zarobków istotnie przewiduje kwotę, jaką respondent przeznaczają na życie/konsumpcję, $B=0,264$, $t=6,513$, $p<0,001$ (tab. 73).

Tabela 73. Współczynniki miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków

Model B		Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standaryzowane	t	Istotność
		Błąd standardowy	Beta			
1	(Stała)	319,95	115,758		2,764	0,007
	Ile Pan/Pani zarabia miesięcznie netto (na "rękę")?	0,264	0,041	0,56	6,513	0

a. Zmienna zależna: 9. Jakie są Pana/Pani miesięczne wydatki "na życie, konsumpcję" (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Mieszkańcy Kielc zostali zapytani o plany większego wydatku tzn. kupno lub budowy domu, mieszkania. Przeważająca większość respondentów (68,32%) w następnych 12 miesiącach nie planuje kupna lub budowy domu (tab. 74 i wyk. 20). 22,36% badanych deklaruje odpowiedź „raczej nie”.

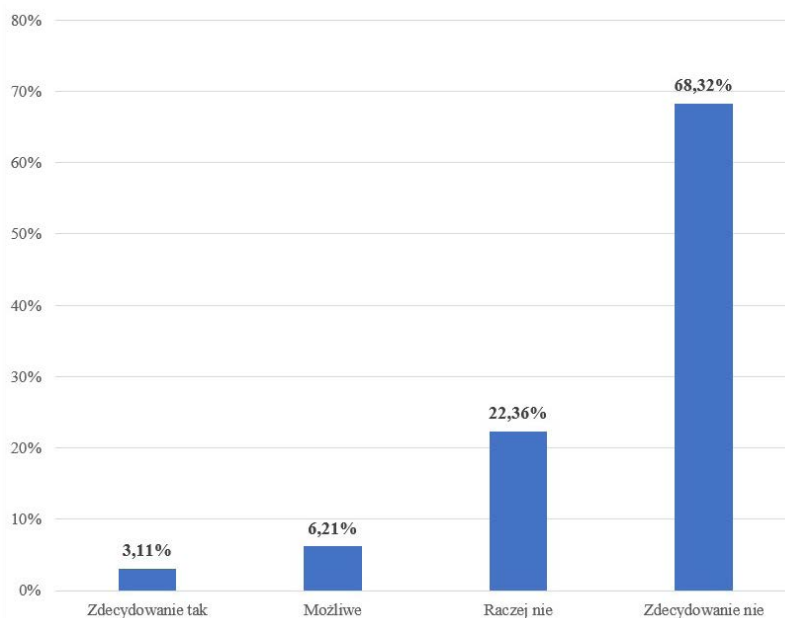
O tym, że to możliwe twierdzi 6,21% respondentów, a pozostała część deklaruje odpowiedź „zdecydowanie tak” – 3,11%.

Tabela 74. Plany respondentów w następnych 12 miesiącach

	Częstość	Procent
Zdecydowanie tak	5	3,11%
Możliwe	10	6,21%
Raczej nie	36	22,36%
Zdecydowanie nie	110	68,32%
Ogółem	161	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 20. Plany respondentów w następnych 12 miesiącach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

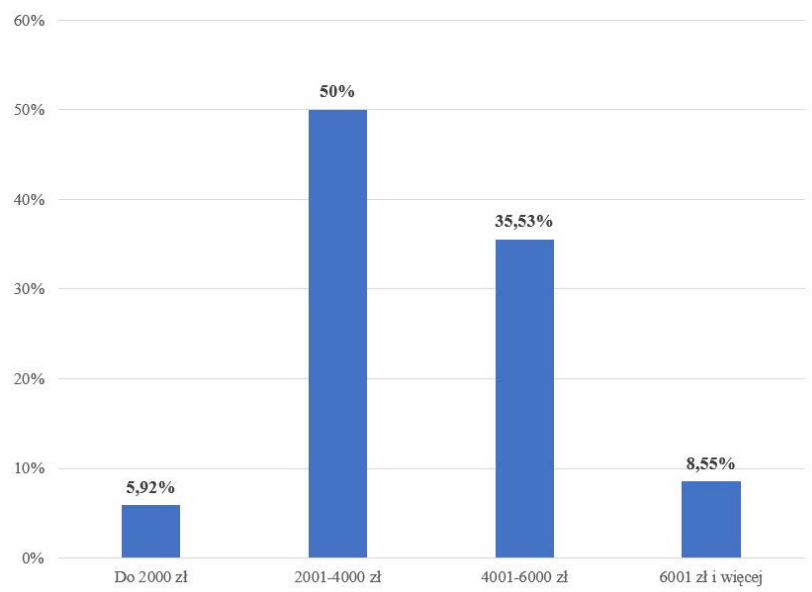
W celu zdiagnozowania mieszkańców Kielc na temat finansjalizacji gospodarstw domowych zapytano ich jaką kwotę chcieliby zarabiać za 12 miesięcy. Połowa respondentów (50%) chciałyby za 12 miesięcy zarabiać kwotę w przedziale 2001-4000 zł. 35,53% badanych wyraża chęć zarobków w przedziale 4001-6000 zł. 8,55% badanych chciałyby zarabiać kwotę w wysokości 6001 zł i więcej. Natomiast najmniejszy procent (5,92%) stanowią osoby wyrażające chęć zarobków do kwoty 2000 zł miesięcznie (tab. 75 i wyk. 21).

Tabela 75. Chęć wysokości zarobków za 12 miesięcy

	Częstość	Procent
Do 2000 zł	9	5,92%
2001-4000 zł	76	50%
4001-6000 zł	54	35,53%
6001 zł i więcej	13	8,55%
Ogółem	152	100%

* 22 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 21. Chęć wysokości zarobków za 12 miesięcy

* 22 osoby nie udzieliły odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

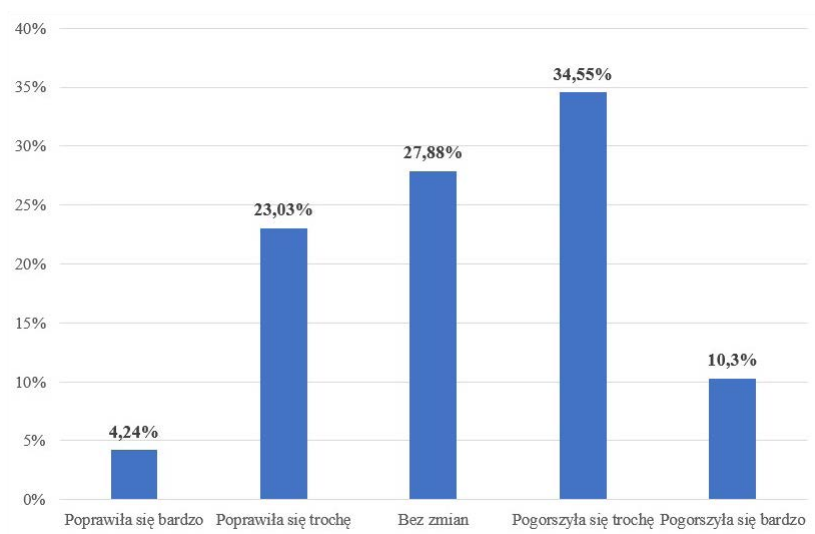
Respondenci określali także ocenę sytuacji finansowej swojego gospodarstwa domowego w porównaniu do sytuacji sprzed roku (tab. 76 i wyk. 22). 34,55% badanych twierdzi, że ich obecna sytuacja finansowa, w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy trochę się pogorszyła. O tym, że sytuacja finansowa jest bez zmian twierdzi 27,88% respondentów. 23,03% mieszkańców uznaje, iż ich sytuacja trochę się poprawiła. Według 10,3% mieszkańców ich sytuacja finansowa bardzo się pogorszyła, a u jedynie 4,24% bardzo się poprawiła.

Tabela 76. Ocena obecnej sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy

	Częstość	Procent
Poprawiła się bardzo	7	4,24%
Poprawiła się trochę	38	23,03%
Bez zmian	46	27,88%
Pogorszyła się trochę	57	34,55%
Pogorszyła się bardzo	17	10,3%
Ogółem	165	100%

* 9 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 22. Ocena obecnej sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy

* 9 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanym mieszkańcom Kielc zadano również pytanie dotyczące przypuszczeń co do zmiany sytuacji finansowej ich gospodarstwa domowego w następnych 12 miesiącach. Respondenci w większości zakładają, że ich sytuacja finansowa będzie bez zmian – 29,5%. Niewiele mniej respondentów, bo 28,78% twierdzi, iż ich sytuacja finansowa trochę się poprawi. 22,3% respondentów uważa z kolei, że ich sytuacja trochę się pogorszy. 11,51% deklaruje, że ich sytuacja bardzo się pogorszy. Najmniejsza wartość procentowa jest

u osób twierdzących, że ich sytuacja bardzo się poprawi – 7,91% (tab. 77 i wyk. 23).

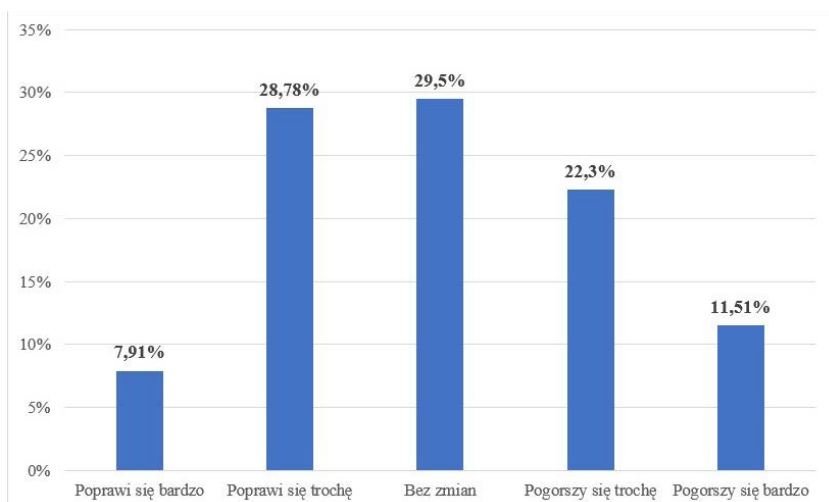
Tabela 77. Przypuszczenia zmiany sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w następnych 12 miesiącach

	Częstość	Procent
Poprawi się bardzo	11	7,91%
Poprawi się trochę	40	28,78%
Bez zmian	41	29,5%
Pogorszy się trochę	31	22,3%
Pogorszy się bardzo	16	11,51%
Ogółem	139	100%

* 35 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 23. Przypuszczenia zmiany sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w następnych 12 miesiącach

* 35 osób nie udzieliło odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci zostali poproszeni o odniesienie się do różnych stwierdzeń dotyczących finansów ich gospodarstw domowych. (tab. 78 i wyk. 24). Badani mieszkańcy Kielc najczęściej zdecydowanie nie zgadzali się ze stwierdzeniami: „Preferuję życie z dnia na dzień, aniżeli dbamy o przyszłość”, „Zadłużanie się mojego gospodarstwa domowego jest duże, a niepokojącym zjawiskiem jest lekceważące podejście do oszczędzania” oraz „Moje gospodarstwo domowe

jest niewypłacalne”. Kolejno 29,89%, 45,98% i 51,62%. Najczęściej nie zgadzali się ze stwierdzeniami: „Pieniądze są dla mnie ważne, ponieważ dzięki nim czuję się kimś” oraz „Bardziej satysfakcjonujące jest wydawanie niż oszczędzanie w dłuższym czasie”. Kolejno 20,11% i 29,89%. Respondentom trudno było coś powiedzieć na stwierdzenia: „Jest dla mnie dużo ważniejsze, aby mieć pewny zysk z inwestycji, aniżeli ryzykować utratę kapitału, licząc na wysokie zyski” oraz „Postęp technologiczny i poprawa sytuacji materialnej mojego gospodarstwa znacząco przyczyniły się do wzrostu wydatków konsumpcyjnych, co nie sprzyja oszczędzaniu”. Kolejno 32,76% i 24,71%. Z kolei badani najczęściej zgadzali się ze stwierdzeniami: „Posiadanie wiedzy finansowej w dzisiejszych czasach jest bardzo istotne, aby godnie żyć i nie martwić się o jutro”, „Moje gospodarstwo domowe podejmuje decyzje, kierując się zaspokojeniem bieżących oraz przyszłych potrzeb wszystkich członków” oraz „Warunkiem sprawnego funkcjonowania mojego gospodarstwa domowego jest zapewnienie środków finansowych do jego utrzymania”. Kolejno 36,63%, 35,89% i 39,66%.

Tabela 78. Stopień zgadzania się ze stwierdzeniami

	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie zgadzam się	Raczej się nie zgadzam	Trudno powiedzieć	Raczej się zgadzam	Zgadzam się	Zdecydowanie się zgadzam	Ogółem
Preferuję życie z dnia na dzień, aniżeli dbamy o przyszłość	29,89%	26,44%	19,54%	12,07%	7,32%	2,87%	1,87%	100%
Pieniądze są dla mnie ważne, ponieważ dzięki nim czuję się kimś	12,07%	20,11%	16,67%	18,89%	12,07%	11,71%	8,47%	100%
Bardziej satysfakcjonujące jest wydawanie niż oszczędzanie w dłuższym czasie	9,77%	29,89%	21,11%	18,54%	8,62%	9,20%	2,87%	100%

ROZDZIAŁ 4

Posiadanie wiedzy finansowej w dzisiejszych czasach jest bardzo istotne, aby godnie żyć i nie martwić się o jutro	4,60%	1,72%	1,72%	7,47%	17,97%	36,63%	29,89%	100%
Jest dla mnie dużo ważniejsze, aby mieć pewny zysk z inwestycji, aniżeli ryzykować utratę kapitału, licząc na wysokie zyski	5,17%	2,87%	1,72%	32,76%	16,09%	24,41%	16,97%	100%
Moje gospodarstwo domowe podejmuje decyzje, kierując się zaspokojeniem bieżących oraz przyszłych potrzeb wszystkich członków	5,75%	4,41%	3,45%	6,98%	22,84%	35,89%	20,69%	100%
Warunkiem sprawnego funkcjonowania mojego gospodarstwa domowego jest zapewnienie środków finansowych do jego utrzymania	3,45%	3,85%	2,87%	11,49%	16,99%	39,66%	21,69%	100%
Postęp technologiczny i poprawa sytuacji materialnej mojego gospodarstwa znacząco przyczyniły się do wzrostu wydatków konsumpcyjnych, co nie sprzyja oszczędzaniu	8,32%	10,92%	16,09%	24,71%	17,82%	16,08%	6,05%	100%

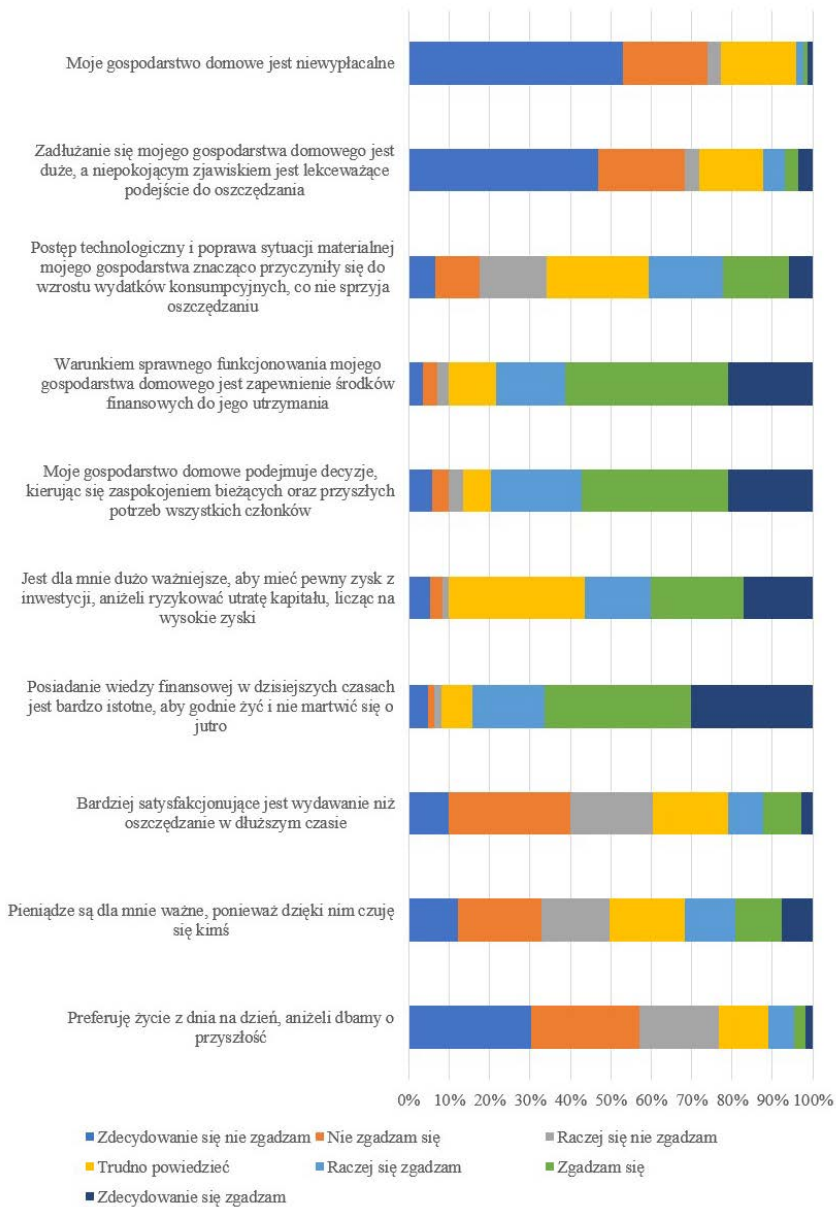
ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH - ILOŚCIOWYCH

Zadłużanie się mojego gospodarstwa domowego jest duże, a niepokojącym zjawiskiem jest lekceważące podejście do oszczędzania	45,98%	21,47%	3,88%	15,52%	6,17%	3,45%	3,53%	100%
Moje gospodarstwo domowe jest niewypłacalne	51,62%	21,11%	3,43%	19,82%	1,72%	1,15%	1,15%	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podsumowując, najwięcej respondentów wskazało, że pod względem miesięcznych wydatków mieści się w przedziale 801 zł i więcej. Przeważająca grupa respondentów w następnych 12 miesiącach nie planuje kupna lub budowy domu. Większość badanych chciałaby za 12 miesięcy zarabiać kwotę w przedziale 2001-4000 zł. Najwięcej badanych twierdzi, że ich obecna sytuacja finansowa, w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy trochę się pogorszyła. Dominowały osoby zakładające, że ich sytuacja finansowa będzie bez zmian przez najbliższy rok. Respondenci z podanymi stwierdzeniami najczęściej się nie zgadzali. Na podstawie przeprowadzonych analiz trzeba zatem stwierdzić, że należy prowadzić działania mające na celu kształtowanie świadomości społecznej gospodarstw domowych w zakresie finansów kieleckich gospodarstwach domowych.

Wykres 24. Stopień zgadzania się ze stwierdzeniami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

ZAKOŃCZENIE

Obecnie obserwuje się rosnące zainteresowanie problematyką finansjalizacji wśród gospodarstw domowych. Jednak publikacje w tym zakresie są nadal stosunkowo nieliczne. Niniejsza praca i przeprowadzone w niej badania przyczyniają się do wypełnienia istniejącej luki.

Przedstawiona w pracy analiza przeglądu literatury i wyników badań empirycznych umożliwiła realizację zarówno celu głównego, jak i celów szczegółowych pracy. Możliwe było również sprawdzenie sformułowanych hipotez badawczych.

Pierwsze pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało, *Czy istnieje związek między statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek między statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a celem oszczędzania. Osoby pracujące częściej niż studenci oszczędzają na remont domu/mieszkania.*

Hipoteza, którą sformułowano nie potwierdziła się. Analiza materiału empirycznego nie pozwala stwierdzić, że status zawodowy mieszkańców Kielc różnicuje cel oszczędzania – Osoby pracujące częściej niż studenci oszczędzają na remont domu/mieszkania. Mieszkańcy Kielc niezależnie od wieku, znacznie częściej oszczędzają na czarną godzinę. Nie stwierdzono zatem statystycznie istotnego związku pomiędzy statusem zawodowym, a oszczędzaniem oraz jego celem: $X^2(5) = 8,931$; $p = 0,085$.

Drugie pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco *Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek liniowy między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a kwotą przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca.*

Hipoteza, którą sformułowano potwierdziła się. Testy statystyczne potwierdzają, że kwota zarobków miesięcznych netto (na rękę)

mieszkańców Kielc różnicuje kwotę przeznaczoną na oszczędzanie w skali miesiąca. Model regresyjny zależności kwoty jaką oszczędza respondent od wysokości jego miesięcznych zarobków (netto) jest statystycznie istotny $F(1,87)=52,066$, $p<0,001$.

Trzecie pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco: *Czy istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek pomiędzy wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów finansowych.*

Hipoteza, którą sformułowano nie potwierdziła się. Analiza materiału empirycznego nie pozwala stwierdzić, że wykształcenie mieszkańców Kielc wpływa na korzystanie z produktów finansowych. Nie stwierdzono zatem statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a nie posiadaniem konta osobistego, karty płatniczej i konta oszczędnościowego. Statystycznie istotny związek stwierdzono jedynie pomiędzy wykształceniem, a posiadaniem lokaty bankowej wśród badanych. Kolejno: $X^2(3) = 1,873$; $p = 0,599$, $X^2(1) = 1,648$; $p = 0,609$, $X^2(1) = 3,840$; $p = 0,237$ i $X^2(1) = 7,864$; $p = 0,044$.

Czwarte pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco: *Czy istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek między wykształceniem mieszkańców Kielc, a korzystaniem z produktów kredytowych.*

Hipoteza, którą sformułowano nie potwierdziła się do żadnego produktu kredytowego podanego w kwestionariuszu ankiety. Analiza materiału empirycznego nie pozwala stwierdzić, że wykształcenie mieszkańców Kielc wpływa na korzystanie z produktów kredytowych. Nie stwierdzono więc statystycznie istotnego związku pomiędzy wykształceniem, a korzystaniem z kredytu na samochód, z kredytu konsumenckiego i z kredytu mieszkaniowego wśród badanych. Kolejno: $X^2(3) = 6,185$; $p = 0,192$, $X^2(1) = 7,794$; $p = 0,052$ i $X^2(1) = 11,095$; $p = 0,068$.

Piąte pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco: *Czy istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem)?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek między kwotą zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc, a miesięcznymi wydatkami „na życie, konsumpcję” (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem).*

Hipoteza, którą sformułowano potwierdziła się. Testy statystyczne potwierdzają, że kwota zarobków miesięcznych netto (na rękę) mieszkańców Kielc różnicuje kwotę przeznaczoną na wydawanie w skali miesiąca. Model regresyjny zależności kwoty jaką wydaje respondent od wysokości jego miesięcznych zarobków (netto) jest statystycznie istotny $F(1,93)=42,417$, $p<0,001$.

Szóste pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco: *Czy istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Nie istnieje związek między płcią mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.*

Hipoteza, którą sformułowano potwierdziła się. Testy statystyczne nie potwierdzają, że płeć różnicuje sposób płacenia za drobne codzienne zakupy. Nie stwierdzono zatem statystycznie istotnego związku pomiędzy płcią, a sposobami płacenia za drobne, codzienne zakupy: $X^2(3) = 3,804$; $p = 0,283$.

Siódme pytanie badawcze, które sformułowano brzmiało następująco: *Czy istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc, a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy?* Hipoteza do tego pytania zakładała, że *Istnieje związek pomiędzy statusem zawodowym mieszkańców Kielc a sposobem płacenia za drobne codzienne zakupy.*

Hipoteza, którą sformułowano nie potwierdziła się. Testy statystyczne nie potwierdzają, że status zawodowy różnicuje sposób płacenia za drobne codzienne zakupy. Nie stwierdzono statystycznie istotnego związku pomiędzy statusem zawodowym, a sposobami płacenia za drobne, codzienne zakupy: $X^2(3) = 1,255$; $p = 0,764$.

Na podstawie modelu badawczego ufinansowania kieleckich gospodarstw domowych, który został poddany sprawdzeniu empirycznemu sformułowano następujące wnioski:

- 1) Statystycznie badani respondenci średnio oszczędzają jedną trzecią swoich zarobków, a ponad dwie trzecie przeznaczają na konsumpcję (nie wliczając w to kosztów związanych z mieszkaniem/domem).
- 2) Pomimo ewoluującej technologii płatność telefonem za drobne, codzienne zakupy statystycznie wciąż nie jest jeszcze najbardziej popularna wśród respondentów. Najbardziej popularna jest płatność kartą płatniczą. Na drugim miejscu jest to gotówka, a na trzecim miejscu jest to dopiero telefon.
- 3) Badani respondenci w znacznie przeważającej większości (90%) nie lokują swoich pieniędzy na lokatach bankowych, a także w większości nie oszczędzają pieniędzy na kontach oszczędnościowych (64%).

BIBLIOGRAFIA

- Aalbers M. B., *Financialization* [w:] *The International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment, and Technology*, Richardson D., Castree N., Goodchild M. F., Kobayashi A. L., Marston R. (red.), Wiley, Oxford 2019.
- Antonides G., van Raaij W. F., *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- August M., *The financialization of Canadian multi-family rental housing: From trailer to tower*, „Journal of Urban Affairs” 2020, nr 7.
- Banaszek M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne gospodarstw domowych w Polsce* [w:] *Human Security. Wybrane zagadnienia*, Molendowska M., Miernik R. (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021.
- Bańbuła P., Żółkiewski Z., *Zasobność gospodarstw domowych w Polsce. Raport z badania 2016 r.*, Departament Analiz Ekonomicznych i Departament Stabilności Finansowej, Warszawa 2017.
- Baremburch A., *Istota zarządzania finansami gospodarstw domowych* [w:] *Zarządzanie finansami osobistymi- teoria i praktyka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 50.
- Bień H., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2000.
- Bodie Z., Merton R., *Finanse*, PWE, Warszawa 2003.
- Bogacz-Wojtanowska E., *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi na przykładzie stowarzyszeń krakowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

- Bonizzi B., Kaltenbrunner A., Powell J., *Subordinate Financialization in Emerging Capitalist Economies*, „Greenwich papers in political economy” 2019, nr 69.
- Brzeziński J., *Metodologiczne i psychologiczne wyznaczniki procesu badawczego w psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1978.
- Bywalec C., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Chrostowski A., Szczepankowski P., *Etapy procesu planowania [w:] Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Koźmiński A. K, Piotrowski W. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Dutkiewicz W., *Podstawy metodologii badań*, Wydawnictwo Stachurski, Kielce 2001.
- Encyklopedia Zarządzania, Dochód rozporządzalny*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Doch%C3%B3d_rozporz-%C4%85dzalny (18.02.2020).
- Feng Y., Wu F., Zhang F., *Changing roles of the state in the financialization of urban development through chengtou in China*, 2021.
- Fernandez R., Aalbers M. B., *Housing Financialization in the Global South: In Search of a Comparative Framework*, KU Leuven, Division of Geography & Tourism, Belgium 2020.
- Finanse 21. Serwis informacyjny, Gospodarstwo domowe, definicje, funkcje, rodzaje wydatki, <https://www.finanse21.pl/gospodarstwo-domowe.html> (16.02.2020).
- Franc-Dąbrowska J., *Ufinansowanie gospodarki i finansowy wzrost*, „Ekonomista” 2018, nr 6.
- Gadowska-dos Santos D., *Istota i skala finansjalizacji rynku nieruchomości mieszkaniowych w Polsce w latach 2000-2015*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2018, nr 165.
- Gola J., Smyczek S., *Zachowania finansowe gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2019.

- Gruszczyński L. A., *Elementy metody i techniki badań socjologicznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach, Tychy 2002.
- Gumuła W., *Gospodarka polska w dobie finansjalizacji* [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne: polityka, finanse i innowacje*, Urbaniec M., Kosała M., Czaja I. (red.), Wydawnictwo Poltext, Warszawa 20201.
- Gumuła W., *Osobliwy przebieg finansjalizacji w Polsce, co dalej?* <https://www.obserwatorfinansowy.pl/-tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/osobliwy-przebieg-finansjalizacji-w-polsce-co-dalej/> (02.06.2022).
- GUS, *Budżety Gospodarstw domowych w 2018 roku*, <https://stat.gov.pl/obszarytematyczne/warunkizycia/-dochody-wydatki-i-warunkizycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2018-r-,9,13.html> (12.01.2020).
- GUS, *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna- NSP 2011*, <https://stat.gov.pl/spisypowszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp2011,5,1.html> (08.03.2020).
- GUS, *Słownik pojęć*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/63,pojecie.html> (18.02.2020).
- Huber E., Petrova B., Stephens J. D., *Financialization, labor market institutions and inequality*, „Review of International Political Economy” 2022, nr 29.
- Hunter B. M., Murray S. F., *Deconstructing the Financialization of Healthcare*, „Development and Change” 2019, nr 5.
- Jaźwińska E., *Metody ilościowe w badaniach nad migracjami międzynarodowymi*, „Prace migracyjne” 2000, nr 36.
- Klinge T. J., Fernandez R., Aalbers M. B., *Whither corporate financialization? A literature review*, Division of Geography & Tourism, KU Leuven, Belgium 2021.
- Knuth S., *Breakthroughs for a green economy? Financialization and clean energy transition*, „Energy Research and Social Science” 2018, nr 41.
- Kozielecki J., *Rozwiązywanie problemów*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969.

- Krajewski M., *O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica WN Novum Sp. z o. o., Płock 2020.
- Krzykała F., *Metodologia badań i technik badawczych socjologii gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2001.
- Księżyk M., Źródła i ekonomiczne skutki kryzysów finansowych, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 2013, nr 30.
- Lewicka-Strzałecka A., *Kultura finansjalizacji*, „Prakseologia” 2015, nr 157.
- Lewicki M., *Za mała by sfinansjalizować? Procesy finansjalizacji i polska gospodarka*, „Prakseologia” 2014.
- Lissowski G., Haman J., Jasiński M., *Podstawy statystyki dla socjologów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- Loftus A., March H., Purcell T. F., *The political economy of water infrastructure: An introduction to financialization*, „WIRES Water” 2018, nr 6.
- Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych.*, PWN, Warszawa 1978.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.
- Łobocki M., *Wstęp do metod badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2007.
- Maksimowicz-Ajchel A., *Wstęp do statystyki. Metody opisu statystycznego*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2007.
- Mowen J. C., *Consumer Behaviour*, Macmillan, New York 1987.
- Muszyński H., *Wstęp do metodologii pedagogiki*, Warszawa 1971.
- Nethercote M., *Build-to-Rent and the financialization of rental housing: future research directions*, „Housing Studies” 2019, nr 2.
- Nguyen D. K., Sensoy A., Sousac R. M., Uddin G. S., *U.S. Equity and Commodity Futures Markets: Hedging or Financialization?* „Energy Economics” 2020, nr 86.
- Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2012.

- Okoń W., *Słownik pedagogiczny* [w:] Jak pisać pracę magisterską? Węglińska M., Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2005.
- Ostrowska M., *Finansjalizacja w ochronie zdrowia*, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Ouma S., Bigger P., Johnson L., *Rethinking the financialization of 'nature'*, University of Oregon, Germany 2018.
- Pattillo M., Kirk G., *Layaway Freedom: Coercive Financialization in the Criminal Legal System*, „*American Journal of Sociology*” 2021, nr 4.
- Petry J., *Financialization with Chinese characteristics? Exchanges, control and capital markets in authoritarian capitalism*, „*Economy and Society*” 2020, nr 49(2).
- Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław – Warszawa 1997.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2001.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977.
- Ratajczak M., *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, „*Ekonomista*” 2014, nr 3.
- Remlein M., *Finansyzacja i jej skutki w sprawozdaniu finansowym polskich spółek giełdowych branży paliwowej*, „*Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*” 2015, nr 138.
- Rudny W., *Wzrost znaczenia sfery finansów i konsekwencje tego zjawiska*, „*Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*” 2018, nr 359.
- Samsel A., *Planowanie jako element zarządzania budżetem gospodarstw domowych*, „*Rozprawy ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych*” 2019, nr 31.
- Samuel K., Dutta S. J., *The myth of the shareholder revolution and the financialization of the firm*, „*Review of International Political Economy*” 2020, nr 3.
- Skorny Z., *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, Warszawa 1984.
- Smyczek S., *Nowe trendy w zachowaniach konsumentów na rynkach finansowych*, Placet, Warszawa 2012.

- Storm S., *Financialization and Economic Development: A Debate on the Social Efficiency of Modern Finance*, „Development and Change” 2018, nr 49(2).
- Szczepaniak K., *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych –refleksje metodologiczne*, „Folia Sociologica” 2012, nr 42.
- Szczepankowski P., *Wpływ zarządzania wartością na finansjalizację przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, PWN, Warszawa 1984.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2005.
- Subrycht T., *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, nr 47.
- Świecka B., *Bankructwo gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa 2008.
- Tomaszewski J. D., *Finansjalizacja a zmiany strukturalne na rynku towarów rolnych w pierwszych latach XXI* „Annales H – Oeconomia” 2015, nr 4.
- Urban D., *Finansyzacja gospodarki w ujęciu makroekonomicznym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny” 2020, nr 82(1).
- Ważna E., *Wpływ finansyzacji na rozwój rynku finansowego na przykładzie produktów strukturyzowanych w Polsce w latach 2006–2016*, „MODERN MANAGEMENT REVIEW” 2018, nr 25.
- Wijburg G., *The de-financialization of housing: towards a research agenda*, „Housing Studies” 2021, No. 36, Vol. 8.
- Wiszniewski E., *Gospodarstwo domowe. Problemy ekonomiki i funkcjonowania*, SGH, Warszawa 1993.
- Wiśniewski P., *Nowe miary finansjalizacji* [w:] *Rozwój nauki o finansach*, Wydra Z. (red.), Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2014.

Woś J., Rachocka J., Kasperek-Hoppe M., *Zachowania konsumentów- teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań 2011.

Wu F., Chen J., Pan F., Gallent N., Zhang F., *Assetization: The Chinese path to housing financialization*, Annals of the Association of American Geographers (final accepted version), 2020.

Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1985.

Zalewski H., *Polityka i strategia w zarządzaniu finansami firmy*, ODiDK, Gdańsk 1999.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Typy finansjalizacji.....	18
Rysunek 2. Aktywa systemu finansowego w relacji do PKB w wybranych krajach Europy (%).....	21
Rysunek 3. Kierunek zmian finansjalizacji wyrażony relacją wartości depozytów bankowych do PKB w Polsce.....	30
Rysunek 4. Od międzynarodowych przepływów finansowych do krajowych, opartych na gospodarstwach domowych procesach finansjalizacji.....	43

Tabela 1. Definicje finansjalizacji według zagranicznych autorów.....	12
Tabela 2. Definicje finansjalizacji według polskich autorów.....	14
Tabela 3. Podział finansjalizacji według M. Ratajczaka.....	15
Tabela 4. Główne obszary związane z de-finansjalizacją.....	19
Tabela 5. Przyczyny i skutki rozwoju finansjalizacji na świecie.....	24
Tabela 6. Przyczyny finansjalizacji.....	26
Tabela 7. Mikroekonomiczne i makroekonomiczne konsekwencje finansjalizacji.....	27
Tabela 8. Klasyfikacja gospodarstw domowych.....	41
Tabela 9. Rodzaje decyzji finansowych podejmowanych przez gospodarstwa domowe.....	47
Tabela 10. Definicje problemu badawczego według różnych autorów.....	56
Tabela 11. Definicje hipotezy według różnych autorów.....	57
Tabela 12. Definicje metody badawczej.....	59
Tabela 13. Definicje techniki badawczej.....	60
Tabela 14. Definicje narzędzi badawczych.....	61
Tabela 15. Podejścia do selekcji probabilistycznej.....	62
Tabela 16. Podejścia do selekcji nieprobabilistycznej.....	62
Tabela 17. Płeć respondentów.....	65
Tabela 18. Wiek respondentów.....	66
Tabela 19. Wykształcenie respondentów.....	67
Tabela 20. Stan cywilny respondentów.....	68
Tabela 21. Status zawodowy respondentów.....	69
Tabela 22. Miesięczne dochody netto respondentów.....	70

Tabela 23. Wysokość oszczędności respondentów.....	71
Tabela 24. Statystyki opisowe miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	72
Tabela 25. Korelacje miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	72
Tabela 26. Anova miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	73
Tabela 27. Model – podsumowanie miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	74
Tabela 28. Współczynniki miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	74
Tabela 29. Cel oszczędzania respondentów.....	74
Tabela 30. Struktura celu oszczędzania.....	75
Tabela 31. Zestawienie odpowiedzi statusu zawodowego i celu oszczędzania.....	76
Tabela 32. Testy Chi-kwadrat statusu zawodowego i celu oszczędzania.....	76
Tabela 33. Sytuacje najlepiej opisujące obecną sytuację finansową gospodarstwa domowego respondentów.....	77
Tabela 34. Prawdopodobieństwo zaoszczędzenia jakichkolwiek pieniędzy w ciągu następnych 12 miesięcy przez respondentów.....	78
Tabela 35. Pozyskiwanie środków przez respondentów.....	79
Tabela 36. Korzystanie z produktów finansowych przez respondentów.....	81
Tabela 37. Struktura korzystania z konta osobistego.....	82
Tabela 38. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i konta osobistego.....	83
Tabela 39. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i konta osobistego.....	83
Tabela 40. Struktura korzystania z karty płatniczej.....	83
Tabela 41. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i karty płatniczej.....	84
Tabela 42. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i karty płatniczej.....	84

Tabela 43. Struktura korzystania z konta oszczędnościowego.....	84
Tabela 44. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i konta oszczędnościowego.....	85
Tabela 45. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i konta oszczędnościowego.....	85
Tabela 46. Struktura korzystania z lokaty bankowej.....	86
Tabela 47. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i lokaty bankowej.....	86
Tabela 48. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i lokaty bankowej.....	86
Tabela 49. Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy przez respondentów.....	87
Tabela 50. Struktura płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc.....	88
Tabela 51. Zestawienie odpowiedzi płci i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy.....	89
Tabela 52. Testy Chi-kwadrat płci i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy.....	89
Tabela 53. Struktura płacenia za drobne codzienne zakupy przez mieszkańców Kielc.....	89
Tabela 54. Zestawienie odpowiedzi statusu zawodowego i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy.....	90
Tabela 55. Testy Chi-kwadrat dla statusu zawodowego i sposobów płacenia za drobne, codzienne zakupy.....	90
Tabela 56. Korzystanie z produktów kredytowych przez respondentów.....	91
Tabela 57. Struktura korzystania z kredytu samochodowego.....	92
Tabela 58. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu samochodowego.....	92
Tabela 59. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu samochodowego.....	92
Tabela 60. Struktura korzystania z kredytu konsumenckiego.....	93

Tabela 61. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu konsumenckiego.....	93
Tabela 62. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu konsumenckiego.....	94
Tabela 63. Struktura korzystania z kredytu mieszkaniowego.....	94
Tabela 64. Zestawienie odpowiedzi wykształcenia i kredytu mieszkaniowego.....	95
Tabela 65. Testy Chi-kwadrat wykształcenia i kredytu mieszkaniowego.....	95
Tabela 66. Korzystanie z produktów inwestycyjnych przez respondentów.....	96
Tabela 67. Ocena poziomu wiedzy respondentów.....	97
Tabela 68. Statystyki opisowe miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	99
Tabela 69. Korelacje miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	100
Tabela 70. Anova miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	100
Tabela 71. Model – podsumowanie miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	102
Tabela 72. Współczynniki miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	102
Tabela 73. Plany respondentów w następnych 12 miesiącach.....	102
Tabela 74. Chęć wysokości zarobków za 12 miesięcy.....	103
Tabela 75. Ocena obecnej sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy.....	104
Tabela 76. Przypuszczenia zmiany sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w następnych 12 miesiącach.....	105
Tabela 77. Stopień zgadzania się ze stwierdzeniami.....	106

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Płeć respondentów.....	66
Wykres 2. Wiek respondentów.....	66
Wykres 3. Wykształcenie respondentów.....	67
Wykres 4. Stan cywilny respondentów.....	68
Wykres 5. Status zawodowy respondentów.....	69
Wykres 6. Miesięczne dochody netto respondentów.....	70
Wykres 7. Wysokość oszczędności respondentów.....	71
Wykres 8. Wykres rozrzutu miesięcznych oszczędności i miesięcznych zarobków.....	73
Wykres 9. Cel oszczędzania respondentów.....	75
Wykres 10. Sytuacje najlepiej opisujące obecną sytuację finansową gospodarstwa domowego respondentów.....	77
Wykres 11. Prawdopodobieństwo zaoszczędzenia jakichkolwiek pieniędzy w ciągu następnych 12 miesięcy przez respondentów.....	78
Wykres 12. Pozyskiwanie środków przez respondentów.....	70
Wykres 13. Korzystanie z produktów finansowych przez respondentów.....	82
Wykres 14. Sposoby płacenia za drobne, codzienne zakupy przez respondentów.....	88
Wykres 15. Korzystanie z produktów kredytowych przez respondentów.....	91
Wykres 16. Korzystanie z produktów inwestycyjnych przez respondentów.....	96
Wykres 17. Ocena poziomu wiedzy respondentów.....	98
Wykres 18. Miesięczne wydatki na życie i konsumpcję respondentów.....	99

Wykres 19. Wykres rozrzutu miesięcznych wydatków i miesięcznych zarobków.....	101
Wykres 20. Plany respondentów w następnych 12 miesiącach.....	103
Wykres 21. Chęć wysokości zarobków za 12 miesięcy.....	104
Wykres 22. Ocena obecnej sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy.....	105
Wykres 23. Przypuszczenia zmiany sytuacji finansowej gospodarstwa domowego respondentów w następnych 12 miesiącach.....	106
Wykres 24. Stopień zgadzania się ze stwierdzeniami.....	110

ISBN 978-83-67527-79-8

